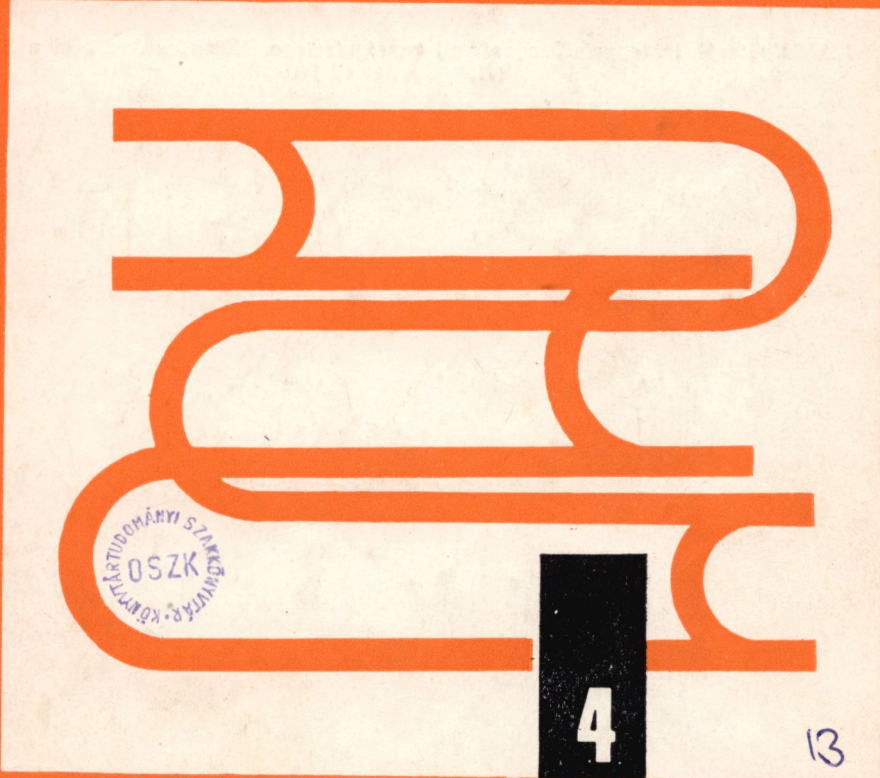

D 400(2)

KÖNYVTÁROS

4

1979

*A Salgótarjáni Megyei Könyvtár új zenei részlege. Híradásunkat lásd a 217. oldalon.
(Kulcsár József felvételei)*

TARTALOM

FUTALA TIBOR: A harmincéves tanácsi könyvtárügy és a központosítás	187
PETHŐ GYULA: Egy vállalkozás hat esztendeje. A közművelődési könyvtárak irodalomkutatásainak országos hasznosítása	191

FÓRUM

CSÚRY ISTVÁN: Az új kötelempéldányrend, mint könyvtári gyűjtemények alapja	195
DR. HODINKA LÁSZLÓ: Ma is munkása vagyok a pedagógiai könyvtárügynek. Beszélgetés a 85 éves DR. KOKOVAI LAJOSSAL, a pedagógiai könyvtárak történeti kutatójával. (<i>Könyvtáros sorsok — könyvtáros pályák</i>)	202
SIMAY NORBERT: Biztató kezdés	205
Olvastuk	207
A szakmai közvélemény előtt. A folyóiratok repertóriumáról és a könyvtáros-képzésről (<i>BP—HT</i>)	208
Százévesek klubja. Felhívás valamennyi közművelődési könyvtárhoz	209
Skaliczki Judit: A zenei hanglemezek raktározási rendszere. (<i>Műhelykérdések</i>) ...	210
SZABÓ LÁSZLÓ: Bemutatjuk a MÉLYÉPTERV számítógépes információs rendszerét	211
A könyvtárak életéből	
A szülőváros emlékezik Móra Ferencre (<i>Z. P.</i>)	213
A műszaki egyetemi könyvtárak II. szakmai szemináriuma (<i>Dr. Hiller István—Mastalírné Zádor Márta</i>)	213
Lapozgató	214, 223, 243
A lapokban olvastuk (<i>Észak-Magyarország</i>)	215
Hírek	217

LÁTÓKÖR

PAPP ISTVÁN: A társadalom színe előtt. Könyvtárügyi íráások a Magyar Nemzetben	218
KOROMPAI GÁBORNÉ: Ephemerides Hungaricae. A retrospektív magyar sajtó-bibliográfia ügye	222
VARGÁNÉ MAJOR JUDIT: A Baranyai Művelődés (<i>Helyismereti folyóirataink</i>)	224

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

PÓK LAJOS: Ezekben érzem leginkább, hogyan változott a világ	227
SZ. SZABÓ LÁSZLÓ: Adalékok a Hajdú-Bihar megyei olvasókörök 1900 és 1944 közötti történetéhez (2.) Egyházi olvasókörök Debrecenben (<i>A könyvtárak történetéből</i>)	229
A Könyvtáros kislexikona. Mi a referral? (<i>Györe Pál</i>)	231
Könyvtárosok és bibliográfusok. ESZTEGÁR LÁSZLÓ 1870—1905 (<i>G. F.</i>)	233
Kérdezz — felelek	234
Pótlások a lexikonokhoz az 1978. évről (Összeállította: <i>Gyuris György</i>)	235
Kitüntetések	238
Helytelenül — helyesen. Mikor Dr., mikor dr.? (<i>Dr. Szabó Ernő</i>)	239
A Könyvtáros galériája. KÉKESI LÁSZLÓ (<i>Galambos Ferenc</i>)	240

KÖNYVEKRŐL

Keressd a könyvtárban! (<i>Balogh Ferencné</i>)	241
--	-----

BIBLIOGRÁFIAK

Kurrens külföldi időszaki kiadványok a magyar könyvtárakban, 1976—1977 (<i>Pálvölgyi Endre</i>)... ..	242
---	-----

SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK	244
Láttuk	246
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK	247

A lapunk e számában közölt könyvjegyeket és egyéb metszeteket Kékesi László készítette

Из содержания

- Futala Tibor*: Тридцатилетнее венгерское советское библиотечное дело и централизация (187);
Pető Dnyola: Использование в стране литературных исследований массовых библиотек за последние шесть лет (191);
Чюри Иштван: Новая система предоставления обязательных экземпляров и библиотечные собрания. (Дискуссионная статья) (195);
 Дискуссия Общества венгерских библиотекарей о реперториуме журнальных статей Венгерской национальной библиографии и о подготовке библиотечарей (206);
Шкалицки Юдит: Проект системы хранения музыкальных грампластинок (210);
Сабо Ласло: Механизированная информационная система Предприятия Инженерного строительства (211);
Пап Иштван: Дискуссия о венгерском библиотечном деле и научной информации на страницах газеты "Магьяр Немзет" (218);
 Малый лексикон журнала „Кёньвтарош“. Дьёре Пал: Что такое реферал? (231)

From the contents

- Tibor Futala*: Thirty years of Hungarian council libraries and the centralization (187);
Gyula Pethő: National use of reference and bibliographic works made by libraries during the last six years (191);
István Csűry: The new system of distributing copyright copies and the library collections (Dispute) (195);
 Disputes in the Hungarian Library Association on the periodicals article section of the Hungarian National Bibliography and on training librarians (208);
Judit Skaliczki: Plan of a storage system for musical recordings (210);
László Szabó: Computerized information system of the MÉLYÉPTERV Co. (211);
István Papp: Dispute on problems of Hungarian librarianship and informatics in the newspaper Magyar Nemzet (218);
 Little encyclopaedia of the Könyvtáros. Pál Györe: What is referral? (231).

Aus dem Inhalt

- Tibor Futala*: Das dreissigjährige ungarische Bibliothekswesen und die Zentralisierung (187);

- Gyula Pethő*: Das ganze Land betreffende Benützung der von den allgemeinbildenden Bibliotheken durchgeführten Literaturnachforschungen in den letzten sechs Jahren (191);
István Csűry: Das neue System der Verteilung der Pflichtexemplare der Druckerien und die Bibliothekssammlungen (Diskussionsbeitrag) (195);
 Die Diskussion des Vereins Ungarischer Bibliothekare über das Zeitschriftenrepertorium der Ungarischen Nationalbibliographie und über die Bildung von Bibliothekaren (208);
Judit Skaliczki: Der Entwurf des Magazinierungssystems von musikalischen Schallplatten (210);
László Szabó: Das rechenautomatische Informationssystem des Konstruktionsbetriebes für Tiefbau (211);
István Papp: Diskussion über die Probleme des ungarischen Bibliothekswesens und Informationswesens in der Tageszeitung „Magyar Nemzet“ (218);
 Kleinlexikon des Bibliothekars. Pál Györe: Was ist Referral? (231).

Cikkeink szerzői

Balogh Ferencné, a Veszprémi Megyei Könyvtár munkatársa; *Csűry István*, a Debreceni Egyetemi Könyvtár főigazgatója; *Futala Tibor*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ igazgatóhelyettese; *Galambo Ferenc* bibliográfus; *Györe Pál*, a KG INFORMATIK szaktanácsadója; *Gyuris György*, a szegedi Somogyi Könyvtár munkatársa; *dr. Hiller István*, a soproni Erzsézeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárának főigazgatója; *dr. Hodinka László*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum ny. tudományos munkatársa; *Korompai Gáborné*, a Debreceni Egyetemi Könyvtár tudományos munkatársa; *Masatalirné Zádor Márta*, a soproni Erzsézeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárának munkatársa; *Pátvölgyi Endre*, a Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont osztályvezetője; *Papp István*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ igazgatója; *Pethő Gyula*, a Szombathelyi Megyei Könyvtár osztályvezetője; *Stimay Norbert*, a Könyvtáros olvasószerkesztője; *Skaliczki Judit*, a KMK munkatársa; *dr. Szabó Ernő*, a Népművelés olvasószerkesztője; *Szabó László*, a KMK munkatársa; *dr. Sz. Szabó László*, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem felnőttnevelési és közművelődési tanzékének docense; *Vargáné Major Judit*, a Magyar Távírtai Iroda dokumentátora.

KÖNYVTÁROS

A KULTURÁLIS MINISZTERIUM LAPJA

INDEX: 25 449

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**
 A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.
 Telefon: 451-758, 664-805.
 Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**
 1073 Budapest, Lenin krt. 9-11. Tel.: 221-285.
 Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223.
 Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

Egyetemi Nyomda — 79.4005 Budapest, 1979
 Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 251-96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 48 forint. Egy szám ára 8 forint. Külföldön terjeszti a „Kultúra” Külkereskedelmi Vállalat. H-1389 Budapest, Postafiók 149.

A harmincéves tanácsi könyvtárügy és a központosítás

Az emlékezés csak az ember képessége. Kiteljesített értelmet akkor kap, amikor mánk és holnapunk kérdéseire keres a múlt felől is megalapozott válaszokat. Emlékünk tárgyának azonban fontosnak kell lennie, és tanulságtermő tulajdonságokkal kell rendelkeznie.

A tanácsi könyvtárügy megszületését jelképező eseményt, a mezőszentgyörgyi népkönyvtár felavatását 1949. április 24-én és a nyomában kialakított könyvtári el-látó rendszer három évtizedes fejlődését bizvást tarthatjuk fontosnak és tanulság-termőnek. Az sem túlzás, ha olyannyira fontosnak ítéljük, hogy történetének feldol-gozásától szocialista könyvtárügyünk egészére is érvényes következtetéseket re-mélünk.

Egy ünnepi, bár — a fentiekből következően — érdemben ünnepelni kívánó megemlékezés nem készíthet részletező leltárat a szóban forgó három évtizedről. Még kevésbé láttathat meg minden tanulságot, hiszen ehhez számos egyéni kutató és kutató csoport ernyedetlen és együttműködő, elemző és összegező erőfeszítésére volna szükség.

Ez alkalommal mindössze arra vállalkozhatok, hogy a könyvtári rendszerszerve-zés egyik alapelvének, a központosításnak változatos érvényesülését kísérjem végig a tanácsi könyvtárügy történetének egyes szakaszaiban. Eközben az a szándék vezet, hogy írásomból a „miként volt”-on kívül esetenként a „miként lehetett — kellett volna” is kitűnjék a „miként kell majd” taktikai és mértékbeli megfontolásaival együtt.

A NAGY ÚTMUTATÓK JEGYÉBEN. Mint minden szervezési elv és gyakorlat, ön-magában a központosítás is közömbös azon tartalmak iránt, amelyek érvényesítésé-re felhasználják. Ez azonban korántsem zárja ki, hogy más — maradi — elvektől és gyakorlatoktól való megkülönböztetésül ne illessük a haladó jelzővel. Mihelyt szá-mot vetünk ugyanis azzal, hogy századunk könyv- és folyóirattermését tekintve a tudásnak és a műveltségnek még részleges demokratizálásához, az olvasók körének akár legmérsékeltebb kitágításához sem lehet mindaddig hozzákezdeni, amíg vala-mely ország könyvtárügye nem erre az elvre helyezkedik, azonnal belátható a jelző-osztás indokolt volta.

Nem véletlen tehát, hogy a huszadik század hazai könyvtárpolitikájában a ha-ladás és a visszahúzás képviselői éppen a könyvtárügy szervezési kérdéseiben csap-tak össze a leggyakrabban. Az eszmeileg látszólag semleges kérdés mögött nagyon is határozott — demokratikus és demokráciaellenes, szocialista és szocializmusel-lenes — elgondolások húzódtak meg.

Szabó Ervin és köre mindig a tüzetesen megszervezett könyvtári rendszer, a köz-pontosítás és a szakosítás mellett szállt síkra, s a rövid életű — éppen hatvan éve ki-kiáltott — Magyar Tanácsköztársaság könyvtárpolitikájának ugyancsak a tengelyébe került ez az elv. Vele szemben a hivatalos helyek legszívesebben az egymástól el-szigetelt, egymást nem ismerő, szervezetlenül gyarapított könyvtárakban gondolkod-tak, s e gondolkodás csődjét főként a közművelődési könyvtárak áldatlan állapotra tükrözte. (Az más kérdés, hogy ez a szakma legjobb képviselőinek meg-megújuló „rendszert kialakítani” — figyelmeztetései ellenére történt.)

A szegényes és ellentmondásos könyvtári hagyaték láttán a felszabadulás után **munkáját folytató, illetve színe lépő könyvtárosnemzedék**, mind mélyebben meg-ismerve Szabó Ervinnek és körének könyvtárpolitikai elképzeléseit, elérkezettnek tartotta az időt arra, hogy a magyar könyvtárügyet végre haladó elvek alapján szervezze meg, pontosabban mondva: szervezze igazi rendszerré.

Ezt az elhatározást erősítették fel, juttatták győzelemre *Lenin* akkoriban megis-mert könyvtári-könyvtárügyi útmutatásai, amelyek azért egyezhettek annyira a Szabó Ervin-i örökséggel, mivel mindketten ugyanazon fejlettebb könyvtári valóság meg-ismerése nyomán és lényegében ugyanazzal a társadalmi elkötelezettséggel jutottak el elvi és szervezési végkövetkeztetésekhez.

A fordulat évével a hivatalos könyvtárpolitika rangjára emelkedett központosítási elv gyakorlati kipróbálásához az elsődlegesen fontos teret a területi közművelődési könyvtári ellátás megszervezésének szükségessége kínálta fel. Azóta is itt a legorszondtöbb az elv érvényesülésének fenntartása. Ez — mint tudjuk — nem ment és nem megy nehézségek nélkül, mivel a változó államigazgatási és irányítási szerkezetek és módszerek közepette mindig új és új megfogalmazásokat, formulákat kellett és kell kimunkálni e szakmabeli, de a fenntartók által olykor meg nem értett evidencia megvédése érdekében. Mégse panaszkodjunk. Azért választottuk és tanultuk ki ezt a szakmát, hogy a központosítás érvényesülésének fenntartása érdekében esetenként az elkerülhetetlen módosítások elvégzése ne haladja meg erőnket. Ez a kényszer — igenlően megfogalmazva — nem más, mint a könyvtári ellátás hozzáigazítása a társadalom változó szükségleteihez és a velük együtt változó felépítményi szerkezetekhez.

A TELJES KÖZPONTOSÍTÁS HÁROM ÉVE (1949—1952) A mezőszentgyörgyi könyvtárvatással véget ért az egyeztetés nélküli közművelődési könyvtárlétesítések és könyvládaküldések időszaka. Noha ezt az átmeneti gyakorlatot a felszabadulás utáni hatalmas közvétség csillapítása és a demokratikus irdalom térhódításának előremozdítása érdekében vállalni kellett, nagy hiba lett volna, ha tovább folytatódik. Az új cél és tartalom sokáig nem tűrhette a két világháború között szokásos könyvtáralapítási és adományozási módszereket. 1949-ben már számos tünet jelezte: igazán fejlett, a szocializmus építésének távlataival összhangban levő területi közművelődési könyvtári ellátást nem lehet a régi szokások átvételével megteremteni.

A nevezetes avatást követő nagy könyvtárszervezési vállalkozás az országos központosítás jegyében ment végbe. A szakmai irányítás a 4329/1949. (XI. 26.) Mt. számú rendelettel életre hívott *Népkönyvtári Központ* feladata lett. A központ az összes népkönyvtár számára megvásárolt könyveket a sebtében alakuló körzeti könyvtárak közvetítésével juttatta el letétként a települések népkönyvtáraiba.

A teljes központosítás három éve alatt az ország szinte minden településére eljutott a szervezett könyvtári ellátás, s ezt mindmáig szívet dobogtató győzelemnek tartjuk, bár tudjuk, hogy csakhamar kiütköztek e szervezet különféle gyengéi is.

A központi beszerzés és ellátás nem tudta elég rugalmasan követni az időközben változatosabbá és színesebbé vált könyvkiadást: könyvszállítmányai meglehetősen „egyen-szállítmányok” maradtak, s nem igazodtak a helyileg jelentkező igényekhez és szükségletekhez. A járművek hiányában a letétek mindinkább leülepedtek, s ez még szűkebb tette az amúgy is szűk választékokat. Ráadásul az ellátó rendszer szervezete sem egyezett meg az éppen kialakult tanácsok tagolódásával. Mindennek az lett a vége, hogy a könyvtári ellátás „lebegni” kezdett, nem kötődött eléggé azokhoz a lakóhelyi közösségekhez, amelyek érdekében létrejött.

A „fővároshoz”, a „központ” való szüntelen igazodás az úgynevezett hőskorszakban valóban hősie és eredményes munkát végző könyvtárosok egy részében bizonyos fokú hamis tudatot is kialakított. Ezért gyakorta megtörtént, hogy nem tartottak megfelelő kapcsolatokat a tanácsokkal, olykor a fővárosban székelt központi szervek nevében gyakoroltak rájuk nyomást, s az sem volt ritka dolog, hogy eltekintettek az olvasók igényeinek meghallgatásától, még inkább továbbításától. S ezt a hamis tudatot a személyi kultusz éveinek eléggé általános viselkedési szokásai még fel is erősítették.

Am azt se feledjük, hogy „katonaidó” volt ez a javából, a könyvtárosi fegyverek forгатásának tömeges megtanulása egy olyan országban, ahol korábban nem létezett kiképzett könyvtáros-sereg. Ekkor tágult országos méretűvé „a könyvtárakban való gondolkodás”, minden további eredmény és erőfeszítés egyik első rangú előfeltétele.

A KÖZPONTOSÍTÁS FOKOZATOS HÁTTÉRBE SZORULÁSA (1953—1971) A lakóhelyi közművelődési ellátás szerkezetét a 2042—13/1952. (V. 14.) Mt. számú határozat kezdte hozzáigazítani a tanácsi rendszerhez. A határozat elrendelte a megyei és a járási könyvtárak mint módszertani központok és alközpontok létrehozását, illetve a meglevő körzeti könyvtárak ilyen könyvtárakká való átszervezését. A községi könyvtárak és a városi fiókkönyvtárak azonban még nem mentek át a helyi tanácsok fenntartásába.

Így továbbra is érvényben maradt a központosítás, a letéti ellátás elve, azzal a lényeges különbséggel, hogy a helyi igények és szükségletek fokozottabb figyelembe vétele érdekében a fiókkönyvtárak számára ezután már a megyei és a járási könyvtárak rendelték könyvet a Könyvtárellátónál, amelyet ugyancsak a hivatkozott határozat alapján hoztak létre. A decentralizáltabbá vált rendelések teljesítése — igen helyesen — kereskedelmi alapra helyeződött át, mégpedig a nélkülözhetetlen ki-

egészítő szolgáltatások (könyvtári kötés és szerelés, cédulaellátás stb.) egyidejű megszervezése mellett.

Több szakember ma is úgy vélekedik, hogy ennél az ellátási modellnél kellett volna véglegesen kikötnünk. Csakhogy: ez esetben is fennmaradt a helyi tanácsok érdektelensége, nem szűntek meg a felfelé igazodás nem éppen célravezető szokásai, végül pedig a pénzgazdálkodási csatornák újratervezése és időnkénti eldugulása következtében a könyvtári állománygyarapításra is egyre kevesebb pénzt lehetett előteremteni ebben a szervezetben.

Ezért az 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelet és az 1018/1956. sz. minisztertanácsi határozat a magyar könyvtárügy egészében az irányítási-igazgatási hovatartozást tette meg a hálózatszervezés vezérlő elvéül. Ebből könnyen el lehetett jutni a lakóhelyi közművelődési könyvtárak tanácsi kezelésbe adásának gondolatáig. Az úgynevezett „tanácsosítás” általában reményt nyújtott azon nehézségek kiküszöbölésére, amelyekről az imént szoltam. Általában igen, a kis- és törpekönyvtárak vonatkozásában azonban alig.

A költségvetési gazdálkodási kötöttségek miatt mégis a szinte teljes körű tanácsosításra kellett vállalkoznunk. Ez a nagy átszervezés 1958-ban kezdődött, és a 60-as évek elején fejeződött be.

A tanácsok különben szívesen vállalták magukra a könyvtárfenntartás gondjait, s minden tőlük telhetőt megtekintették új intézményeik fellendítésére. Az 1959. évi 13 millió forintról 1965-ig 38 millió forintra „tornázták fel” az állománygyarapítási keretet, és sok helyen sikeres erőfeszítéseket tettek az elhelyezési és a személyi feltételek megjavítására is.

A népkönyvtárak tanácsi fenntartásba való rendelése és ezzel párhuzamosan önállósítása mindennek ellenére a legtöbb helyen nem járt — nem járhatott — a működési feltételek (szakképzett könyvtáros+kielégítő elhelyezés+biztos és eléggé bőséges állománygyarapítási keret) gyökeres megjavításával, s emiatt ismét csak szegényes és rossz szerkezetű állományok kezdtek felhalmozódni. A módszertani munka fokozása, a központi könyvajánlások színvonalának javítása révén sem sikerült teljesen ellensúlyozni a kedvezőtlen jelenségeket. Ennek két oka volt. Az első: a hálózati központok (alközpontok) és a tagkönyvtárak kapcsolatában a tanácsi önállóságra való hivatkozással mindinkább az utóbbiak kerültek kedvezőbb helyzetbe, s így az állománygyarapítási és szolgáltatási döntésekben elég tág tere nyílt a szakszerűtlen önféjűségnek. A másik: nem volt olyan megbízható mérce, amelynek felhasználásával „harag és elfogultság nélkül” lehetett volna megállapítani, hogy „x” vagy „y” település könyvtára működési feltételeiben és szolgáltatásaiban megfelel-e a társadalmi igényeknek és szükségleteknek. Az akkor szokásos középtávú tervek a „mindenhez tegyünk hozzá valamit” módszerrel készültek, azaz mindig csak az előrenyomulás mértékét szabták meg, soha elérendő célját.

Kétségtelen: az előrenyomulási mértékek két ötéves terven át folyó teljesítése és túlteljesítése nyomán a tanácsi könyvtárügy a könyvtárosok számában, a könyvtárak elhelyezésében és az állományában egyaránt gazdagabbá vált. Ez a szerkezet — sajátos módon és látszólagos ellentmondásként — akkor kezdett csikorogni, amikor azt hittük, hogy most már mehet minden, mint a karikacsapás. Ez oknyomozás azonban hamar kimutatta a csikorgás okát: az önellátásra berendezkedett könyvtárak a távlati gyarapítási-szolgáltatási célok és az egymáshoz való kapcsolódások nélkül mind kevésbé tudnak megfelelni a társadalom szükségleteinek és azoknak a kihívásoknak, amiket a tömegközlekedés térhódítása intézett hozzájuk.

Ismét napirendre került a központosítás.

A SZERVEZETI KÖVETKEZMÉNYEK NÉLKÜLI KÖZPONTOSÍTÁS KÍSÉRLETE (1972-től) A 60-as évek végén a tanácsi könyvtárügyben — eltekintve attól, hogy a nagyobb városok fiókkönyvtárainak kiépülésével központosított városi ellátó rendszerek keletkeztek — már-már elvesztettük a központosítás minden előnyét. A különböző nagyságú és közigazgatási szerepkörű települések könyvtáraiban nem jöttek létre a hierarchikusan egymásra épülő állományok és szolgáltatások.

Valaki — élesen, de nem alaptalanul — erről így nyilatkozott meg: „Tulajdonképpen a megyei könyvtárak is falusi könyvtárak, csak éppen hússzor-harmincszor nagyobbak náluk.”

Egyébként a „nagyobbág” ezekben az években még általános településfejlesztési tévhit volt. Úgy vélekedtünk például, hogy attól város a város, ha a falunál jónéhány-szor több lakosa van, s nem pedig attól, hogy fejlett infrastruktúrával rendelkezik. Szerencsénkre, ez a tévhit a kormányszintnek is szemet szúrt, és a hatósági-igazgatási jogkörök, az intézményfenntartás decentralizálásának ellentételeként olyan távlati településfejlesztési koncepciót dolgoztatott ki és fogadott el, amely a településeket a

termelőerők fejlettsége, a kommunális ellátottság és szolgáltatások, illetve az ezekre visszavezethető vonzáskörzet alapján rangsorolja és fejleszti.

E koncepció értelmében a különféle településeknek igazodniuk kell egymáshoz, azaz minden alacsonyabb szintű településnek számolnia kell a fölötte levő település magasabb színvonalú kulturális, egészségügyi, kereskedelmi stb. szolgáltatásaival.

Számunkra igen jól és jókor jött ez az országos településfejlesztési koncepció, hiszen szervezési-fejlesztési elvei azonosak voltak azokkal, amiket a könyvtári el-látásban korábban is érvényesítenünk kellett volna, csak nem nagyon volt rá le-hetőségünk és talán igazi elszánásunk sem.

A kínálózó alkalmat a könyvtárosok és a könyvtárügy irányítói nem szalasz-tották el. Már 1972-ben megjelentek azok a szakmai irányelvek, amelyek az or-szágos településfejlesztési koncepcióra támaszkodva meghatározzák, hogy fokozato-san milyenné kell fejleszteni a különféle településeken és településkörzetekben mű-ködő tanácsi könyvtárakat.

Az irányelvek keretszerű gyűjtési és szolgáltatási előírásai az igénybevétel va-lószínűsége és valószínű színvonalára szerint tagolódnak. Ez jó esélyekkel kecsegtetett a szervezeti következményekkel nem, vagy nem feltétlenül járó központosítás meg-valósítását illetően, hiszen a központosítás lényege nem más, mint egyeztetett, ennek következtében ésszerű állományépítés, a speciális igények magasabb állományépítési szintről való kielégítése, a különféle egyéb szolgáltatások (pl. bibliográfia, könyvtár-propaganda, rendezvényszervezés stb.) megfelelő helyre telepítése és onnan történő szétszűgárzása.

Az irányelvek kiadása óta eltelt majdnem hét év eredményei bizonyítják: a tanácsi könyvtárak vezető intézményei kiheverték a határozott és a távlati köve-telményekről is tájékoztató vezérfonal hiányából fakadó beszűkültség betegségét. Ma már annyira fejlettek ezek a könyvtárak, hogy a tájékoztató központ elnevezés is mindinkább megilleti őket. S itt nemcsak az „A”-típusú könyvtárakról van szó, ha-nem mind több „B”-típusúról is.

Az irányelvek hatására megvalósult, szervezeti következmények nélküli közpon-tosítás eredményessége a nagyobb községi könyvtárakig bezárólag mutatható ki. Ez más szóval azt jelenti, hogy addig a „C”-típusú kategóriáig, amelyben képzett személy-zet dolgozik, s ez okosan és szakszerűen, a könyvtári ellátó rendszer nyújtotta lehetőségeket és szolgáltatásokat számításba véve tud gazdálkodni a rábízott anyagi eszkö-zőkkel.

A legkisebb könyvtári egységek számára azonban az irányelvek sem hozhatnak megváltást mindaddig, amíg a letéti ellátást ismét, de most már fejlettebb változat-ban nem honosítjuk meg bennük, illetve amíg a legkisebb telepített könyvtári egy-ségeket nem váltjuk fel bibliobuszokkal.

TANULSÁGOK ÉS KILÁTÁSOK. Láttuk: a három évtized alatt a tanácsi könyv-tárügyben változatos formákban és különböző kiterjedésben érvényesült a közpon-tosítás elve, s voltak évek, amikor háttérbe szorult. Milyen tanulságokat vonhatunk le mindebből?

1. A külső — államigazgatási-irányítási — feltételek változásai, átalakulásai el-lenére se hagyjuk meggyengülni elvünk érvényesülését: jó még a viszonylagos gaz-dagodás eseteiben sem származik belőle.

2. Ne ragaszkodjunk mereven korábbi formuláinkhoz. A jövőben is előfordulhat: szakmailag jól megalapozott rendszereink az elavult formulák miatt egyszer csak mintha ellentmondásba kerülnének a változó környezettel. Holott nem az elv kerül válságba, csupán a terminológia és az eljárásbeli szokások együttese. Ilyenkor ma-gunk siettessük a terminológiai—eljárásbeli összhang újból való megteremtését.

3. Óvakodjunk az „egyen-megoldásoktól” és a mindent egyszerre végrehajtás módszerétől. Ami az egyik helyen beválik, nem feltétlenül célravezető a másikon. S ami itt már cselekvésre érett, az ott még éretlen lehet.

4. Az ellátott könyvtáraknak szorosan be kell illeszkedniük a helyi társadalmi környezetbe. Ezért az ellátó könyvtár figyelje a környezet visszhangjait, rendszeres visszacsatolásait, és messzemenően vegye figyelembe őket.

5. Ne járassuk le a központosítást (semmi mást se) a feltételek hiányával vagy elégtelenségével. Ettől — bizony — az elmúlt harminc év alatt gyakran eltekin-tettünk. Lelkesedésünket, elkötelezettségünket előbb a feltételek megteremtésére kel-lene fordítanunk, s ha azok minimálisan szükséges szintje a rendelkezésünkre áll, csak akkor nekivágnunk az útnak.

Az 1974. évi közművelődési párthatározat végrehajtását egyengető irányelvek és jogszabályok — köztük új könyvtári alapjogszabályaink is — több olyan szerve-zeti mozgást helyeznek kilátásba, amelyek közepette jó lesz majd emlékeznünk a

fenti tanulságokra. Így például — a társadalom könyvtári ellátása érdekében — nem engedhető meg, hogy a kis települések összevont oktatási-közművelődési intézményeiben és az ún. komplex intézményekben a könyvtárak „cserép- vagy olajkályhaszerűen” legyenek megszervezve, nem pedig „távfütésszerűen”. A szövetkezeti dolgozók, a kórházi betegek, a szanatóriumi ápoltak és a szociális otthonokban lakók könyvtári ellátásának megszervezésénél ugyancsak nem mondhatunk le a központosítási elv érvényesítéséről.

És végül, a központosítási elv mellett érvelve, hadd tekintsek kicsit távolabbra is, de azért bizonyára nem újabb három évtizedre: a számítógépes korszak munkakönynyitési és szolgáltatás-kiterjesztési nem fogják a tanácsai közművelődési könyvtárakat sem elkerülni. Ez a minden kétséget kizáró fejlemény a központosítási elv igen szigorú és fegyelmezett érvényesítését követeli meg.

Futala Tibor

Egy vállalkozás hat esztendeje

A közművelődési könyvtárak irodalomkutatásainak országos hasznosítása

Hat éve már, hogy a szombathelyi Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár a Könyvtártudományi és Módszertani Központtal egyetértésben megszervezte a közművelődési könyvtárak irodalomkutatásainak összegyűjtését s a további hasznosításra történő feldolgozását, szétsugárzását. Az országos vállalkozás indítékairól, céljáról *Tóth Gyula* számolt be annak idején a Könyvtárosban (*Kíséret az irodalomkutatások országos hasznosítására*. 1973. 8. sz.). Az eltelt több mint fél évtized alatt kialakult a szolgáltatás sajátos rendszere, gyakorlata, s így módunkban áll a tapasztalatokat összegezni. Ezenkívül a tájékoztatás is időszerű, hiszen nem közömbös, hogy milyen haszonnal járt a vállalkozásban részt vevő könyvtár — némiképpen többletmunkának is számító — ez irányú tevékenysége.

Nincs szándékunkban megismételni, mi indított bennünket a szolgáltatás megszervezésére — ezt *Tóth Gyula* említett cikkében megírta. Az elmúlt hat év alatt mindenestre bebizonyosodott, hogy a társadalom szülte igények (tanulás, továbbképzés, előadás, dolgozat, pályázat, vetélkedő, szakmai feladat, publikáció stb.) egyidejűleg több helyen és nagyjából azonos — vagy hasonló — kérdésekben fogalmazódnak meg. Az irodalomkutatások iránti igény ugyanis minden nagyobb könyvtárban megmutatkozott; témában és időben is sok esetben együtt jelentkezett, következésképpen lehetséges, sőt szükséges volt a munka ésszerű szervezése, összehangolása, a felesleges mozzanatok — az ismétlődés — bizonyos mértékű kiiktatása. (Ez természetesen nem jelenti azt, hogy változatlan tartalommal, kibővítés nélkül felhasználható például az egyik könyvtár olvasójának sajátos szempontjaihoz igazodó jegyzék egy másik könyvtár olvasója számára is, de a tapasztalatok szerint a jegyzékeket legfeljebb csak módosítani, kiegészíteni kell, s nem teljesen újra elvégezni az irodalomkutatást.)

A szolgáltatás szervezési, formai kérdései

A munka megszervezését tájékoztató levelekkel kezdtük, majd a saját könyvtárunk 1972-ben készített irodalomkutatásaiból 1973 februárjában 26 tételt tartalmazó próbajegyzéket állítottunk össze. A tájékoztatókat és a próbafüzetet az „A”- és „B”-típusú könyvtárakhoz, valamint a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár néhány kijelölt kerületi könyvtárához juttattuk el. Az első évben a szervezés, a munka menetének kialakítása volt a feladatunk. Először is arra kellett törekednünk, hogy valamennyi részt vevő könyvtár azonos tartalmi és formai szempontok alapján állítsa össze az irodalomjegyzékeket. Erre a közléskor alkalmazott címlírások egyöntetűsége végett volt szükség. Könyvtárunk elkészítette az úgynevezett tudakozó tasakokat, amelyeken a legfontosabb adatok feltüntetésére nyílt mód: például szakjelzet, téma, a kutatás célja, a kért dokumentum típusa, a témára vonatkozó irodalom időhatára, nyelve és a felhasznált források (bibliográfiák) megjelölése.

Az első évben folyamatosan gépelve, havonta adtuk ki a tájékoztató jegyzékeket, amelyek a sorszámot, szakjelzetet, címet, a kutatás időhatárait, a dokumentumok típusát és a tételszámot tartalmazták. A visszakeresés szempontjából ez bizony eléggé nehézkes volt, ezért 1974 májusában elképzelésünk és a könyvtárak korábbi javaslatai alapján már egyoldalas, felvágható formában készítettük el tájékoztató kiadványunkat. Ezzel lehetővé vált a kartotékrendszer (katalógus) létrehozása, amely megkönnyítette, gyorsabbá tette egy-egy tétel visszakeresését. Ekkor alakítottuk ki a máig alkalmazott címleírási formát is. A korábban megjelent füzetünk tartalmát (1973. márc.—1974. május) 1974 augusztusában egyoldalas, felvágható formában összesítve is kiadtuk, megteremtve így a lehetőséget ahhoz, hogy a *teljes irodalomkutatási anyagot katalógusba lehessen rendezni*. Viszonylag gyorsan kialakult a működés mechanizmusa: a beküldött címjegyzékekre támaszkodva a kérések szerint másnap már postára adtuk — és adjuk — a kívánt irodalomjegyzék jó minőségű másolatát.

Együttműködés és igénybevétel

A beküldött címjegyzékek száma eléggé változó volt (hol csökkent — hol növekedett), viszont a kért kutatások és másolatok egyre sokasodott, amint táblázatunk is mutatja.

Év	A beküldött irodalomkutatások	A bibliográfiai tételek	Az igénylési alkalmak	A témák	A kért irodalomkutatások	A szolgáltatott tételek	A másolatok A/4
	száma						
1973	191	7535	89	128	246	9210	936
1974	144	6762	83	134	362	15982	1501
1975	115	5994	133	236	587	30653	2500
1976	148	6977	128	230	466	22896	2005
1977	125	5591	166	270	656	30762	2815
1978	193	9149	187	326	693	30771	3038
Összesen	916	42008	786	1324	3010	140274	12795

A Szombathelyi Megyei Könyvtárhoz érkezett jegyzékekről 1973-ban 11, 1974-ben 10, 1975-ben 9, 1976-ban 9, 1977-ben 8, 1978-ban 12 kiadványban adtunk tájékoztatást, illetve megjelentettük az összesített füzetet, összesen 10 975 példányban. 1973-ban 135, 1978-ban már 154 könyvtár vett részt a vállalkozásban, köztük néhány főiskolai és középiskolai könyvtár is.

Az alapot jelentő, jó színvonalú irodalomjegyzékek beküldésében elsősorban a megyei könyvtárakra számítottunk. A hat év alatt 9 és 13 között váltakozott azoknak a megyei könyvtáraknak a száma, amelyek évenként küldtek irodalomkutatásokat (tehát korántsem mindegyik!), 1973-ban 12, 1974-ben 13, 1975-ben 7, 1976-ban 9, 1977-ben 10, 1978-ban 12 megyei könyvtártól kaptunk jegyzékeket (rajtuk kívül még általában 3—4 városi, illetve főiskolai könyvtártól). Rendszeresen, minden évben Kaposvár, Eger, Debrecen és Tatabánya küldte a legtöbb jegyzéket. Kevesebbet, de szintén folyamatosan Salgótarján; egy év kivételével Székesfehérvár, két év kihagyással Békéscsaba, Nyíregyháza és Szolnok. Csak két évben: Győr, Hódmezővásárhely, illetve Szeged, valamint Zalaegerszeg. Viszont a Baranya és a Pest megyei Könyvtár csak 1978-ban küldött egy-egy jegyzéket. Ez összesen: 15 megyei könyvtár!

Elgondolkoztató, hogy Kecskemétről, Miskolcra, Szekszárdra, Veszprémből és az FSZEK nagyobb könyvtáraitól az elmúlt évek során egyáltalán nem kaptunk irodalomkutatást vagy közérdeklődésre számot tartó, közölhető jegyzéket. Nem célunk az elvétel vagy egyáltalán nem jelentkező könyvtárak tájékoztató munkájának megítélése — erre nem is vagyunk illetékesek —, csupán a tényeket közöljük. Elképzelhető ugyanis, hogy sok irodalomkutatás készült, de az említett könyvtárak nem tartották életképesnek az országos vállalkozást (vagy saját irodalomfeltárásukat nem minősítették általánosan érdeklődésre számot tartó színvonalúnak), ezért nem kapcsol-

lódta be a szolgáltatásba. (Lehetséges, hogy nem őrzik meg a saját maguk által készített irodalomjegyzékeket sem?) Az igénybevétel azonban általános érdeklődésről tanúskodik: A Miskolci Megyei Könyvtáron kívül *valamennyi megyei könyvtár kért a mások által készített jegyzékekről másolatokat!* (Az FSZEK néhány kerületi könyvtára is.) Ez persze természetes, hiszen ezért szerveztük a szolgáltatást, ám a segítségnek, *munkában való részvételnek is örülnénk.* Az igénybevételnél maradvá: a legtöbb címjegyzéket (illetve másolatot) a „B”-típusú könyvtárak kérték. A hat év alatt a leggyakrabban Balassagyarmat, Gyöngyös, Kőrmend, Jászberény könyvtára s a székesfehérvári Velinszky Könyvtár jelentkezett. Ez arra mutat, hogy a szolgáltatás a kisebb állományú könyvtárak számára fontosabb, hiszen a szerényebb gyűjteményű intézményekben nem mindig állnak rendelkezésre a megfelelő színvonalú kutatási feltételek. (Amik pedig a jegyzékekben szereplő művek közül is hiányoznak, könyvtárközi kölcsönzésben hozzáférhető!) A megyei könyvtárak közül a legtöbb alkalommal Tatabánya, Debrecen, Szombathely, Kaposvár, Eger vette igénybe a szolgáltatást. Figyelemre méltó azoknak a középiskolai könyvtáraknak a kérése, amelyek tudomást szerezve a szolgáltatásról — helyesen — kihasználják a benne rejlő lehetőségeket, így a békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium és Szakközépiskola, valamint ugyanott a Pedagógus Továbbképző Kabinet könyvtára is.

Az irodalomjegyzékeket kérő könyvtárak száma így alakult: 1973-ban 30, 1974-ben 32, 1975-ben 41, 1976-ban és 1977-ben 45, 1978-ban pedig 50 könyvtár. A legtöbbször kért irodalomkutatások pedagógiai, szociológiai, politikai, történelmi témájúak és az adott évek kiemelkedő társadalmi-politikai évfordulóihoz készített összeállítások voltak (A Nagy Októberi Szocialista Forradalom, az öszirózás forradalom, a Tanácsköztársaság, a KMP). Rendkívül sokszor kérték az országos középiskolai tanulmányi versenyekhez összeállított jegyzékeket is. A megnövekedett igénybevétel és a beérkező jegyzékek nagy száma szükségessé teszi a formai, valamint a tartalmi követelmények betartását, az irodalomkutatások színvonalának emelését.

Az irodalomjegyzékek tartalmi jegyei

Az irodalomkutatások felhasználásának hatékonysága az adott könyvtár tájékoztató munkájának színvonalától függ. Ezt elsősorban a kérő olvasó vagy kutató ítélni meg, hiszen sajátos igényeinek kielégítését, a számára szükséges dokumentumok feltárását várja a könyvtártól és a könyvtárostól. Az újrafelhasználáskor ilyenformán csak részben tehet eleget egy-egy irodalomjegyzék a más megközelítési szemponttal jelentkező olvasó vagy kutató kívánalmainak. Ám a másolatok kisebb számunkra is meglepő emelkedése azt mutatja: *a valóban jó irodalomkutatás kisebb igazításokkal másutt is felhasználható!* S ilyen a beküldött jegyzékek nagyobbik része. Ám az irodalomkutatások mintegy negyed részénél különféle hiányosságokat, sőt szakmai bizonytalanságokat is észleltünk. Néhány az általánosabbak közül:

Sűrűn előfordul, hogy a címben szereplő témához összeállított irodalomjegyzék *sok felesleges* művet sorol fel. Az ilyen, felduzzasztott jegyzék nem mindig tartalmazza a legfontosabb, a legidőszerűbb munkákat; vagy ha igen, az olvasónak úgy kell kihámoznia a címek tömegéből az őt valóban érdeklő forrásokat, feldolgozásokat.

A téma irodalmának időhatárát a kérő olvasó azért jelöli meg, mert kifejezetten *csak azokra a dokumentumokra kíváncsi, amelyek egy adott időszakban jelentek meg.* Sajnos, a könyvtárak az esetek egy részében megfelelnek erről, s néha a jelzett időhatárnál 5—10 évvel korábban kiadott művek, folyóiratcikkek stb. is szerepelnek a jegyzékben. Esetenként elavult irodalom is jócskán előfordul bennük, emiatt aztán a kutató szemében nagyot eshet a könyvtár és a könyvtáros tekintélye, aligha tekinti őt partnernek.

Ugyancsak sokszor tapasztaltuk azt a hibát, hogy *a felsorolt irodalom eltér a címben szereplő témától*, szinte egészen mást takar. Az ilyen esetekből osztályozási gondok is származnak: ha a témához adjuk a szakjelzetet, a látszatot osztályozzuk; ám ha a tartalmat (a valóban megadott irodalmat), akkor eltérünk a címtől. Erre már *Mohor Jenő* is utalt a Könyvtári Figyelő 1976. évi 1—2. számában. Mi a jegyzékben felsorolt irodalmat szakozzuk, de a második, harmadik számmal igyekszünk kifejezni a „címet” is.

Némelyik irodalomkutatásból hiányzik a téma sajátossága által megkívánt szerkezeti és logikai tagolás. Bibliográfia méretű, egyébként tartalmilag kitűnő irodalomjegyzék alig, vagy nehezen használható, mert az egész egyetlen óriási betűrend! Ám ennek ellentéte is sokszor előfordul: amikor a betűrendi szerkezet volna a helyes, feleslegesen, nehezen áttekinthető részekre szabdalják a jegyzéket. A történeti jellegű összeállításoknál — ahol az időrend szinte kínálja magát — logikátlan cso-

portositást vagy mechanikus betűrendet is alkalmaznak. Jó néhány jegyzékben külön szerepelnek a könyvek, s külön az időszaki kiadványokból felvett publikációk. (Ez sem szerencsés megoldás, bár látatlanban nem lehet eldönteni, hogy az olvasó vajon nem így kérte-e.)

Előfordult az eset is, hogy a tájékoztatónkban már közölt téma és jegyzék hónapokkal később egy-két könyvtárban ismét felbukkant mint új irodalomkutatás! Pedig a könyvtárakban már megtalálható volt a korábban elkészített címjegyzék leírása (kartonja), s csak másolatot kellett volna kérniük tőlünk.

Lehetne még sorolni a tartalommal összefüggő észrevételeket, de úgy véljük, ennyi is igazolja: néha bizony felületesen, a szakterületek és a szakirodalmi források kellő ismerete nélkül készülnek az irodalomkutatások. Esetenként például összemossódik az adatfeltárás, az információszolgáltatás a tulajdonképpeni irodalomkutatással.

A szolgáltatás néhány gyakorlati kérdése

A vállalkozásban részt vevő könyvtárak elfogadták azt a feltételt, hogy minden hónap 5-ig megküldik Szombathelyre a kész (és általános érvényű) irodalomkutatásaikat, s ha ilyenek nincsenek, arról is tájékoztatnak bennünket. Ebben a tekintetben is akad kívánnivaló: néha késve küldik a jegyzéket, illetve nem közlik, hogy nem készítették irodalomkutatást az illető hónapban. Csak a legmegbízhatóbb könyvtárak — amelyek egyúttal a legtöbb jegyzéket is küldik — tesznek eleget a kérésnek.

Nem mindig tüntetik fel az irodalomkutatás célját sem, pedig az útbaigazító jellegű lehet a felhasználó számára. (Például tanulmányhoz, egyetemi vagy főiskolai szakdolgozathoz stb.) Kértük, hogy jól olvasható, A/4-es méretű példányokat küldjenek, sajnos, ez sem ment zökkenők nélkül. Időnként A/5-ös méretű papíron kaptuk az anyagot, emiatt kénytelenek voltunk újragépelni a szöveget, hogy a másolat olvasható legyen. A megküldött jegyzékeket a kérő könyvtárnak néha ki kell egészítenie (például egy 1976-ban készült jegyzéket), ezért kértük — egyebek mellett — a felhasznált irodalom kezdő- és záróévének, illetve *azoknak a forrásoknak a feltüntetését is, amelyekből dolgoztak*. Időnként ez is elmarad, s a források (bibliográfiák) leírása néha elégtelen az azonosításhoz. A felsoroltakat — a többség számára bizonyára az unalomig — minden évben ismételtettük a havi tájékoztatókban. Úgy látszik, mégsem elégszer.

A megyei könyvtárak többségének áldozatkész, folyamatos és szervezett közreműködésével indított központi szolgáltatásunk — óvatosan fogalmazva is — polgárjogot nyert. A rendszernek van jövője, ha a néha előforduló — imént felsorolt — felületességeket és szakszerűtlenségeket megszüntetjük, és a szolgáltatást színvonalasabbá, élőbbé, gyorsabbá tesszük. Ehhez természetesen minden részt vevő könyvtár segítségére számítunk, mindenekelőtt abban, hogy *küldenek is, nemcsak kérnek címjegyzéket*. Örömmel fogadnánk például az FSZEK és a városi-járási könyvtárak irodalomkutatásait is.

A Kulturális Minisztérium néhány éve szerény anyagi támogatást nyújt e munka lebonyolításához, ezért lehetőség van arra, hogy *a szolgáltatást eddig nem ismerő, nem használó könyvtárak is éljenek a kínálkozó lehetőséggel*. Javasoljuk, hogy a munkába bekapcsolódók *a nagyobb települések, továbbá az egyes tájak, megyék helyismereti jegyzékeit is küldjék el*, mert az eddigi tapasztalat szerint ezeket hasznosítják más megyék is. Sőt az ilyen jegyzéket elsősorban a kibocsátó megye hálózatának városi és nagyközségi könyvtárai kérték, mert *felfedezték, hogy ily módon területeikről* (vagy megyéjükéről) *használható irodalomjegyzékekhez juthatnak!*

Pethő Gyula

Az új kötelespéldányrend, mint könyvtári gyűjtemények alapja

1. A KÉT LEGYEN: AZ UAP MAGYAR MODELLJE. Pályamódosítást sürgetek. Bár McLuhan óta nagyot zuhant a világűr és az űr kutatás fogalomköréből kölcsönzött metaforák árfolyama általában s a könyvtárügyben különösen, hadd kezdjem így. Mert amint az előzetes számítások legcsodálatosabb teljesítményei után is szükség lehet pályamódosításra, hogy a felröpített objektum örökre el ne tűnjön az űrben, úgy múlik most a végrehajtás hogyanján, igazolódna-e azok az ésszerű feltevések, amelyekre a kötelespéldányok beszolgáltatásának és könyvtári felhasználásának új hazai rendszerét alapozták. Itt kettőt emelek ki a rendezés irányát megszabó könyvtárpolitikai feltételezések közül, a két legfontosabbat:

— Küszöböljünk ki minden önkényességet, lazaságot és következetlenséget a beszolgáltatásból, mert csak ez lehet a *kiadványok egyetemes hozzáférhetőségének* (Universal Availability of Publications = UAP) alapja. A dokumentumok termelőivel szemben a teljes beszolgáltatás követelményét kell támasztani, s gondosan ellenőrizni annak megvalósítását. A szelekció viszont könyvtárosi, bibliográfusi jog és kötelesség, aminek egyik oldala a társadalmilag releváns rögzített információ teljes begyűjtése, a másik a redundancia kiküszöbölése a rendszerből.

— Legyen a kötelespéldánygyűjtés és -elosztás országos rendszere *országosan* hatékony. A fővárosban egymástól kórhajítánsyira párhuzamosan épülő kötelespéldány-gyűjtemények mellett az öt *vidéki* regionális központban a kötelespéldányok felhasználásával teljessé kell tenni a kutatások magyar szakirodalmi bázisát.

Mindkét *Legyen* valami nagyon lényegest kínál könyvtári rendszerünk új minőségre emeléséhez. Az első a nemzeti könyvtár *könyvtári lényegének* megvalósulását mozdítja elő azzal, hogy a szelekció mozzanatát (s így az alkotó gyűjteményépítés feltételét), ami itt eddig csak hallgatólag és esetlegesen valósult meg, hivatalosan számításba veszi. Hisz a gyűjteménybe nem illő és a gyűjtésre nem méltó dokumentumok következetes elhárítása nélkül lehetetlen a gyűjtemény meghatározott körű és tartalmú teljességét — tehát a teljességet — elérni. A nyomdak ellenőrzésének megszigorítása pedig garantálja, hogy az irodalom teljességét (vagy ha úgy tetszik: a könyvtári gyűjtés és archiválás kategóriáit (ami szétfeszítené egy jogszabály kereteit s többszörözött szöveg-, kép- és hangrögzítések teljességéből lehesse kiválasztani. A könyvtári gondolkodás új és előreívő mozzanata nyomult be ezzel a jogalkotásba: Ne országos jogszabály határozza meg részletekbe menően a nemzeti könyvtári gyűjtés és archiválás kategóriáit (ami szétfeszítené egy jogszabály kereteit s meggátolná az irodalmi termés új jelenségeire való mozgékony reagálást), de ne is legyen az e szempontból nem kompetens nyomdai ügyintézőre bízva, hogy kétes esetekben ő döntsön egyes terméktípusok beszolgáltatása vagy be nem szolgáltatása felől. A kötelespéldányként érkező dokumentumok szelekciója a könyvtáros illetékességi körébe tartozik: az alapvető kategóriák meghatározása a belső szabályozás szintjén, valamint a szabályozás elveinek az egyedi darabokra való alkalmazása a kollektív és egyéni napi munka operatív síkján. Bővíti a szelekció mozgásterét, s egyben az archiválásnak a csekélyebb dokumentatív értékű területekre való kiterjesztését is elősegíti, hogy az új jogi rend épít az Országos Széchényi Könyvtár, a nemzeti könyvtár jellegű debreceni egyetemi könyvtár (KLTEK) és a Központi Statisztikai Hivatal kötelespéldányokban részesülő könyvtárának gyűjtőköri együttműködésére.

A második *Legyen* nyomán optimizmusunkra is rálicitáló nagy lépéssel halad előre a vidék szakkönyvtári ellátásának gyökeres megjavítását célzó könyvtárpolitika. Országunk öt nagy régiójának központja kötelespéldányként megkapja a teljes magyar szakirodalom termését, s azt főként a regionális funkciót betöltő (egyetemi, illetve megyei) könyvtár, részben (ahol ilyen van) a megfelelő szakkönyvtár gyűjteményei, szolgáltatásai juttatják el a kutatás, a termelés és az egyéb társadalmi tevékenységek információs vérkeringésébe. „Használati sor.” Ezzel a szakmai címkével látjuk el a kötelespéldányoknak ezt a ma szükségletei elé siető (de persze távlatilag a múlt-jövő dimenziójában kumulálódó) típusát, szemben az „archivális sor-

ral”, amely a jövő szükségletei felé tekint — úgy azonban, hogy a születése másnapján már örökséggé váló nemzeti könyvkincs kiaknázásából a jelen olvasója se legyen kitéve.

Az irodalom, az információ s az ezt közvetítő könyvtári szolgálat át meg át-szövi a társadalmi tevékenységek egészét. Ugyanakkor a könyvtári, informatikai jogszabályok többnyire tárcaszintűek — még ha a hatályba lépést az ún. tárcaközi egyeztetés vesszőfutása árán kell is elnyerniök. A kötelespéldányok beszolgáltatásának és gyűjtésének szabályozása szempontjából ez azért rendkívül hátrányos, mert a jelen viszonyai közt átfogóan kellene rendezni a társadalmi tevékenységek szerteágazó szféráiban termelődő, legkülönbözőbb tartalmú, formájú stb. információhordozók számba vételét, megőrző és hasznosító átszarmaztatását. Elég itt a különböző típusú archívumokra, audiovizuális és számítógépes információhordozók táraira utalnom annak érzékeltetésül, hogy a rögzítések összességét, jelenünk társadalmi memóriáját a nemzeti könyvtár csak a memória funkcióját betöltő intézményekkel együttműködve, azok optimalizált rendszerének elemeként képes sajátos hivatásának megfelelően az információ társadalmi folyamatába integrálni. Bár e rendszer ma még egymással szervezett kapcsolatot nem tartó s (ami viszonyaink közt gyakran emlegetett nehézségek forrása) felügyelet szempontjából szétszórta egységek formájában működik, mint spontán létező elemeiből távlatilag megvalósulót kell már most a nemzeti könyvtári gyűjtés és archiválás körének, tartalmainak újrameghatározásakor figyelembe venni. A gyűjtés és megőrzés terén érvényesítendő munkamegosztást a szűkebb könyvtári rendszer viszonylatában már most alapvetésében meglevő adottságnak tekinthetjük, amelynek résztvevőikhez bizonyos dokumentumrétegek megőrzése (mint országos szinten értelmét, lehetőségét veszített, de helyileg indokolt feladat) delegálható.

2. A PAPIRHEGYEK ELTORLASZOLJÁK A MAGYAR UAP SIKERÉNEK ÚTJÁT

A megtalált (s itt előljáróban már méltott) válaszok, vagyis a rendezés elvi kiindulásának helyességén semmit sem változtat, hogy — részint a kodifikáció egyes részleteibe becsúszott hibák, részint a jogszabály betűjéhez tapadó végrehajtás miatt — a célbavett vívmányokat egyelőre elfedik az új és a régi kötelespéldányjogú könyvtárak működési nehézségei, a szó legszorosabb értelmében eltorlaszolják a papírhegyek.

Először is az történt, hogy a kötelespéldányként befutó nyomtatványfelelések mennyisége 1977-hez képest ugrásszerűen megemelkedett. „Íme, megvalósult az első Legyen: az ismeretfelhalmozó társadalmi folyamat szempontjából releváns rögzített információ teljes begyűjtése!” — kiáltana fel, aki a tartalmilag értékes kiadványokat a kötelespéldányszolgáltatásból kivonó nyomdák, kiadók megfegyvelését várta az új rendezéstől. Ám az UAP szempontjából valóban számba jövő tudományos, művészi és egyéb, primer információt közlő kiadványok, szakkönyvek, szakfolyóiratok száma csak az évről évre már megszokott ütemben nőtt: aránya a dokumentumok tömegén belül pedig csökkent. 1977-es elemző adatok hiányában ezt most csak az 1962 júniusában végzett felméréssel összevetve tudom bemutatni. A *magyarországi periodikumok* száma 1978 júniusában ehhez így viszonyult:

	1962	1978	Növekedés
Tudományos és kutatási anyagot szolgáló (érdemleges primer információt tartalmazó)	577	1146	569 (= 99 százalék)
<i>Aránya az összmennyiségben belül (százalékban)</i>	77	58	47
Érdemleges primer információt nem tartalmazó és szekunder információt közlő	173	826	653 (= 377 százalék)
<i>Aránya az összmennyiségben belül (százalékban)</i>	23	42	53
Periodikafélelések összesen	750	1972	1222 (= 163 százalék)

Hogy a periodikumok mely tartalmi, formai és funkcionális típusait minősítetem „érdemleges primer információt hordozóknak”, s melyeket nem, a Könyv és Könyvtár 5. kötetében közölt részletező táblázatok megmutatják. (Ne feledjük: a típusok nem általában és nem abszolút értelemben minősítendőek. Mindeniknél azt kellett mérlegelni, (1.) mekkora az orgánnum által hordozott információ mint kutatási tárgy társadalmi súlya, gyakorisága, és (2) hogy egy kutatási tárgy adekvát információforrása-e a formális logikailag hozzá rendelhető periodikum. Majd tovább kellett szűrni az igenelt eseteket abból a szempontból, (3) hogy a nemzeti könyvtárat kell-e az adott kutatási tárgy gyűjteményi bázisának tekinteni. Pl. a rejtvé-

nyek vagy a turfok történetének kutatását nem tartottam elég jelentősnek ahhoz, hogy irodalmi alátámasztása országos ügyként kezeltessék. A sorsjátékok kutatójáról nem tételeztem fel, hogy a nyereségjegyzékek tonnáinak végigbongészése alapján óhajt érdemleges gazdasági vagy társadalmi felismeréshez jutni. Az intézmény- és üzemtörténeti kutatások műhelyének nem a nemzeti könyvtárat, hanem magát a kutatott szervezet, annak irattárát és könyvtárát, vagy az információtároló-rendszer közvetlenül következő lépcsőjét (pl. egy település vagy egy igazgatóság archívumát) tekintettem. Ne feledjük: minden kutatást a jelen s a jövő viszonyai közt kell elhelyeznünk, amelyekre az információeszközök és intézmények sokrétűsége és rendszerkénti folyamatos optimalizálódása a jellemző.)

Ugyanezen elveken alapuló tüzetes elemzést készítettem a könyvek, továbbá a plakátok és aprónyomtatványok mint tudományos információhordozók típusairól. Itt természetesen egy lehetőség szerint arányos mintára (az 1962, ill. 1978 júniusában beérkezett kötelezpéldányokra) kellett korlátozni a számlálást, mert többre, folyamatosabbra az időből, munkaerőből nem futotta. És mert 1962-ben még nem volt általános a monografikus és a szeriális kiadványok ma elterjedt megkülönböztetése, a *könyvek és füzetek* itt következő csoportosításában az „önálló” kiadványokkal együtt rész cím nélküli sorozatok is szerepelnek:

	1962	1978	Növekedés
Tudományos és kutatási anyagot szolgáltató (érdemleges primer információt tartalmazó)	422	1186	764 (= 181 százalék)
<i>Aránya az összmenyiségen belül (százalékban)</i>	47	38	34
Érdemleges primer információt nem tartalmazó, szekunder információt közlő	474	1951	1477 (= 312 százalék)
<i>Aránya az összmenyiségen belül (százalékban)</i>	53	62	66
Könyvek és füzetek összesen:	896	3137	2241 (= 250 százalék)

A nyomtatott dokumentumok közül legtöbbet a plakátok és az aprónyomtatványok informatív értéke csökkent. Ügyszólván minden információ, amelyet e dokumentumtípus hordoz, könnyebben, teljesebben megtalálható más jellegű forrásokban, vagy éppenséggel érdektelen a kutatás számára. A művészi színvonalú grafikák kivételével, amelyek mint ilyenek kutatás, tanulmányozás, bemutatás tárgyai maradnak, a legtöbb ide tartozó dokumentum inkább csak mint a más forrásból vett információ illusztrációja, mint kor- és környezetfestő eszköz bír a megőrzést indokló értékkel. Ebből a megfontolásból kiindulva emelte ki az új szabályozás az egyleveles kb. felét kitevő nem grafikus moziplakátokat a kötelezpéldányok köréből. De mint a második táblázat mutatja, ennek ellenére nőtt azoknak a történetileg érdektelen közléseket hordozó plakátoknak és aprónyomtatványoknak a száma, amelyek még illusztratív felhasználásra sem számíthatnak:

	1962	1978	Növekedés
Dokumentatív, illusztratív felhasználásra számot tartó	659	3634	2975 (= 451 százalék)
<i>Aránya az összmenyiségen belül (százalékban)</i>	72	65	64
Történetileg érdektelen, illusztratív felhasználásra nem számító	253	1911	1658 (= 655 százalék)
<i>Aránya az összmenyiségen belül (százalékban)</i>	28	35	36
Plakátok és aprónyomtatványok összesen	912	5545	4633 (= 608 százalék)

Az összehasonlításból mellőzni kellett a moziplakátokat, amelyekből 1962 júliusában 1104, 1978 júniusában, amikor már mentesültek a beszolgáltatás alól, még mindig 394 futott be, s ez némileg torzítja az arányokat. Csak annyi világos, hogy a redundáns anyag e legnépesebb nyomtatvány család kizárása után is tovább szaporodott.

3. MIÉRT S HOGYAN SZÜLETTEK PAPIRHEGYEK A „MAGYAR UAP” VAJÚ-DÁSABOL? Valamit jelez az, hogy a nyomdák jó egyharmad arányban továbbra is szolgáltatják, amit egyáltalán nem kellene — különösen, ha csokorba kötjük a többi mentesített, s kisebb-nagyobb arányban mégis beérkező kiadványféleségekkel. Meg is mondom, mit: a félelmet. A nyomdai ügyintézők megokrosodását, akik — mert nem ismerik ki magukat az előírások közt — inkább a nem kötelezőt is beszo­lgáltatják, semhogy fejükre vonják az új rendelet valóban drákói gazdasági retorzióját. Hogy ez a várt csökkentés helyett tovább növeli a haszontalan, sőt káros ráfordításo­kat a nyomdában s a könyvtárban — még hagyján volna. Nagyobb bajnak tartom, hogy bürokratikus és elidegenedett elemet visz a könyvtárak, nyomdák és kiadók vi­szonyába. És — mint a nagy informatív értékű kiadványok egyenletesen növekvő be­áramlása mutatja — teljesen szükségtelenül. A kodifikálók figyelmen kívül hagyták, hogy a kiadói és a könyvtári érdek a kötelespéldányok dolgában megegyezik. A ki­adók által a nemzeti könyvtáraknak, nemzeti bibliográfiáknak nyújtott önkéntes és tudatos segítségre úgyszólván minden ország művelődéstörténetében találunk példá­kat. Köztük a legklasszikusabbat, a könyvkiadók szerepét a lipcei Deutsche Bü­cherei megalapításában, mindenki ismeri.

Hadd zárjam ki gyorsan a kínálkozó feltevést, mintha szerintem egy jogi fel­­tétel abszolút értelemben befagyasztaná a végrehajtói értelmet, konstruktivitást, vagy mintha az információszegény papíráradat gátszakadása merőben a rossz vég­rehajtsanak, egyfajta „pozitív szabotázsnek” lenne következménye. Sajnos, a rende­let — pontosabban a hozzá csatolt KF határozat s a mindkettőhöz csatolt OSZK Tájékoztató — pedáns végrehajtása is ugyanezt a tendenciát erősíti.

Történt ugyanis a következő — s talán ezzel kellett volna kezdenem. Miután a jogszabály-előkészítő bizottság kimondta az alapelvet, hogy az archivális megőr­zésre való szelektálás bonyolult feladatát nem szabad a nyomdai expedíciók irodís­­táira bízni, csatoltatott a rendelet mértéktartó alapszövegéhez a végrehajtási KF-határozat, amely ez alapelvvel szöges ellentétben hat. Az elvet persze nem úgy értel­mezte a bizottság (s én sem), mintha a nyomdának, kiadónak semmit sem kellene tudnia arról, mi tekintendő beszo­lgáltatás-kötelezett dokumentumnak (vagy mi nem), s a dokumentumok egyszerű morfológiai és funkcionális jegyek alapján megkülön­böz­­tethető fő rétegei közül melyekből kell 16 vagy kevesebb példányt beszo­lgáltatni. Ellenkezőleg. Az ehhez szükséges alapfogalmak meghatározása, a pozitív és negatív kategóriák logikailag korrekt osztályozása nélkül egyaránt fennáll az a veszély, hogy a tipográfiai nagyüzem minden nyomtatott papírt beszo­lgáltat, vagy hogy jogi fur­fanggal fontos dokumentumok visszatartását fogja igazolni. Az osztályozásnak nem szabad mélyen tagoltnak lennie, s minél kevesebb, könnyen, egyértelműen felismer­hető fogalmi jegy metszetében kell következtetesen végigvezetnie. A végrehajtási határozatban azonban nem ez történik. Megszámláltam: 197 tágabb és szűkebb kate­gória zúdul a kiadványtipológiában járatlan nyomdai ügyintéző nyakába, és pedig a legjátékosabb „osztályozás” rácsain át. Pl. az 1. a) fejezetben ilyen „osztályok” köve­tik egymást: Jogi személyek működésével kapcsolatos kiadványok — Oktatási anya­gok — Cím- és névtárak — Nem katonai térképek. De hol a vörös fonal ez osztályo­kon belül is, ha a „disszertációk tézisei” a *jogi személyek kiadványai*, a „disszertá­ciók jegyzékei” pedig az *oktatási anyagok* alá vannak rendelve, s az utóbbiak telje­sen külön tartva a *cím- és névtárak* közé sorolt bibliográfiáktól? Vagy ha a *lakcím* és a *könyvcím* egybecsengése fogódzót is ad a bibliográfia *ily* osztályozásának meg­értéséhez, mért kell — mondjuk — a múzeumok, kiállítások kalauzait is cím- és név­­tárnak tudnunk? Ám ki törődne a logikatanár felszisszenésével, vagy akár a nyom­dai ügyintéző kezdeti nehézségeivel, aki számára az OSZK Tájékoztató betűrendes mutatója, na meg a gyakorlat, végül is kereshetővé teszi az itt összekevert fogal­makat!

Végzetessé azért válik a nyomdatermékek alapvető funkcionális és morfológiai tagozódását követő, s ezért egynemű fajfogalmakkal kitölthető nemi fogalmak *hiánya* ebben az osztályozásban, mert a szabálművet ellenkezésbe hozza saját céljaival.

Először úgy, hogy a nyomdatermékek tartományait fehér foltoktól mentesen átfogó nemi fogalmak hiányában a szabálmű végrehajtója közvetlenül a fajfogal­makkal találja magát szemben — s ezek vagy szerepelnek a felsorolásban, vagy nem. És mert az előbb említett mintegy 200 fogalom csak a kezelhetőség szempont­jából sok, de a be- vagy be nem adásnál számba jövő nyomtatványféleségek fele részét sem képviseli, a döntések egy jó része nem az állami akaraton, hanem a vál­­tig emlegetett ügyintézőn múlik. Az OSZK Tájékoztató megpróbálja ugyan átvágni a gordiusi csomót, beadáskötelezettnek minősítve mindent, ami a kivételek közt nincs felsorolva. Ám ha a jogrend megengedné, hogy az alsóbb hatóság ily nagysándorian kezelje a felsőbb rendelkezéseit, maga a pokol szabadulna a könyvtárakra. A szo-

ciográfiai kérdőívektől a papírszalvétákon át a mintás stelázscsíkokig és a csízióceduláig a nyomdatermékek végtelen légiója ostromolná az archivális örökkévalóság kapuit. Pláne, hogy a Tájékoztató az itt valóban központi jelentőségű kritériumot is kidobja hajójából, mondván, hogy egy nyomdatermék *kiadvány* jellege a beszolgáltatás szempontjából nem mérhető.

Másodszor úgy, hogy zöld utat ad a mentességi és példányszámkategóriákba sorolás következtelenségeinek. A röpiratokat egyik szabály sem említi a beadandók közt, de a Határozat a „hitbuzgalmi röpiratokat igen”. A Rendelet 3. § g) pontja kivételként említi a jegyzőkönyveket. Ám mi lesz az Országgyűlés jegyzőkönyvével, e legfontosabb történelmi forrással? A Tájékoztató említi ugyan kivételt, de csak a tudományos tanácskozások jegyzőkönyveit. A rendelet szerint ugyancsak kivételek a jogi személyek intézkedései (3. § a). A Határozat 1. b) alatt mégis visszacsempész egy intézkedéstípust, a szolgálati utasítást. De hadd szemléltesse egy kis táblázat a három szabálmű néhány kiugró eltérését. Gondolatjel mutatja a nem szereplő, dőlt betű a beadás alól mentesített nyomdatermék-féleséget.

<i>Rendelet</i>	<i>Határozat</i>	<i>Tájékoztató</i>
<i>A hivatali ügyintézés során kiadott intézkedések</i>	—	<i>A hivatali ügyintézés során kiadott... és iktatószámmal ellátott intézkedések</i>
—	—	<i>Irat jellegű sajtótermékek</i>
<i>Bizalmasan kezelt sajtótermékek</i>	—	<i>A borítón, címlapon „titkos”, „bizalmas”, „szolgálati használatra” felíratot hordó sajtótermékek. A „belső használatra”, „kézirát gyanánt” kiadott nem kivétel</i>
<i>Szöveges naptárak</i>	<i>Naptárak</i>	<i>Esemény- és rendezvénynapta- rak, határidőnaplók, kártya- napta- rak</i>
—	<i>Főlépéddányjegyzék, se- lejtezési jegyzék, dia- film kísérészöveg</i>	—
<i>Metszetek</i>	—	<i>Metszetek</i>
—	—	<i>Ex librisek</i>
—	—	<i>Szórólapok</i>
<i>Grafikai plakátok</i>	<i>Plakátok, falragaszok</i>	<i>Havi moziújsorplakátok (de a premiermoziké: igen)</i>
—	—	<i>Típustervek</i>
<i>Könyvcímke</i>	<i>Doboz- és üvegcímke</i>	<i>Grafikus doboz- és üvegcímke</i>
—	<i>Étlapborító</i>	<i>Grafikai étlapborító</i>

Látható: a Rendelet a „kiadvány” jellegű nyomdatermékek javára szűkíti a kört, a Határozat és a Tájékoztató pedig a levéltári gyűjtőkörbe illő dokumentumok és a használati nyomtatványok irányába tágitja. Az utóbbi igyekszik jóvátenni a kodifikáció kihagyásait is: megszerzi például a könyvtári gyűjtés számára kétségtelenül fontos ex libriseket. Bátor húzása, hogy a nulla informatív értékű utánjátszómozik-plakát óriás tömegétől megszabadítja a könyvtárat.

Harmadszor (s legironikusabban) úgy áll bosszút az osztályozás, hogy ajtót s kaput tár az abszolút értéktelenség előtt. Ahol nincs cenzus, nincs kritérium, ott csak felsorolás van — s ugyan melyik terméktípust nem lehetne ugyanúgy felsorolni, mint a többi? A poklot, amelynek elszabadulásától az imént óvtam, szinte tényleg csak az ügyintézők józansága tartja féken. Csakis a kritériumok meghatározatlansága miatt váltak beadáskötelezetté nemcsak olyan nyomdatermék-féleségek, amelyeket a nemzeti könyvtári reformerség (s maga a munkabizottság) szeretett volna az alól mentesíteni (például azonos tartalmú variánsok egyes típusai, korlátozott terjesztésű, érdemleges információt nem hordozó kiadványok stb.), hanem olyan irat jellegű nyomdatermékek, sőt kifejezetten használati nyomtatványok is, amelyeket soha nemzeti könyvtár nem gyűjtött, s amelyeket már saját korábbi rendelkezéseink is kifejezetten elutasítottak e körből. (Szabásminták, doboz- és üvegcímkek, csomagoló anyagok, étlapborítók, alkalmi étlapok, díszátiratok, tiltó és tájékoztató feliratok, kifestőkönyvek stb.)

4. HOGYAN SEGÍTSÜK GYAKORLATI ÉRVÉNYRE A „MAGYAR UAP” JOG-ELVEIT? Az érintett könyvtárak persze sajátosságaikhoz s lehetőségeikhez képest igyeksenek gátak közé szorítani az áradatot. A DEK mint nemzeti könyvtár úgy,

hogy jogi fogódzókat keresve a szabálművekben, gondosan szelektál. A Rendelet 3. § a—b) és g) pontját pl. úgy értelmezi, hogy a szervek belső ügyintézése során keletkezett (tehát kinyomtatva is levéltári jellegű) dokumentumok nem lehetnek könyvtári gyűjtés tárgyai. A d) és j) pontot úgy, hogy az ún. használati nyomtatványoknak ugyancsak nincs helyük a könyvtári gyűjteményben, s az itt megnevezett konkrét példák mellé oda kell gondolni a „stb.” szócskát, amely a szabálmű felsorolásait több más helyen is nyitottá teszi. Mint a Rendelet, a Határozat és a Tájékoztató fenti összevetése mutatja, a szabálmű mindhárom elemének önálló értelmezése nemcsak lehetséges, de szükséges is, ha nem akarunk a pozitív szabotázs bürokratikus útjára tévedni. Csakhogy amilyen könnyű tettenérni a PADLÓRA KÖPNI TILOS feliratot és társait, oly nagy igényű és időrabló munka az ilyesféle dokumentumok kihalászáa a valóban kiadvány jellegűek közül: *Döntési jogkör-elhatárolási jegyzék a Posta-vezérigazgatóságon; Álló- és fogyóeszközök, göngyölégek, munkaruhák és anyagok egységes számjelkatalógusa az Eötvös Loránd Tudományegyetemen; Az Építészügyi Minőségellenőrző Intézet ügyrendje; A műveletlap kitöltése és rovatainak értelmezése a Szerszámgépipari Műveknél; Önköltségszámítási szabályzat az Élelmezézipari Tervezőirodában; Görögkatolikus egyházi szertartási utasítás nyilvános istentiszteletek végzésére a Hajdúdorogi Egyházmegye részére az 1977. esztendőre.* É. i. t.

Mint regionális könyvtár azonban sem hasonló jogszabálmagyarázattal nem segítheti a használati sorból részesülő könyvtárakat, sem abba nem tekinthet be, hogyan segítenek azok magukon. Csak elvi jelzéseiket kénytelen meghallani, s itt visszahangozni. A megyei könyvtár elismeri, hogy ETO alapon az antikultúra legmorbidabb dokumentuma is összefügg a kultúrával, a krimi és a pöttös regény az irodalommal, de nem látja be az ily „kincsek” halmozásának értelmét saját pozitív hivatása szempontjából. Az Agráregyetem könyvtára közönséges árukapcsolásként érzékeli, hogy a szakirodalommal együtt a tsz-híradókat is át kell vennie. Az Orvosi Egyetem Kenézi Könyvtára egyebek közt az egészségügyi ismeretterjesztés és a közép fokú szakképzés anyagával nem tud mit kezdeni. Stb., stb. Még ha el is ismerenénk, hogy egy nemzeti könyvtárnak szent hivatása minden nem-információt, a tudásra nem érdemes közlések minden dokumentumát továbbítani az örökkévalóság számára, a regionális partnerek egyike sem igényelte, hogy szelete legyen egy virtuális nemzeti könyvtárnak. Saját hivatása jobb betöltése céljából vállalta a kötelespéldányok többletét — az ehhez szükséges férőhely és létszám nélkül. És amint hallom, többé-kevésbé hasonlóan gondolkodnak a négy másik régió könyvtárosai is.

Néhai Nagy Ernőnek, a „magyar UAP” egyik megálmodójának teljesen igaza volt, amikor bírálta a válogató jogú budapesti nagykönyvtárak szelekciós gyakorlatát, a művek fájától az irodalom erdejét nem látót, s azt követelte, hogy a régiókba telepítendő kötelespéldánysorok hézagtalanul képviseljék az irodalmat, megbízható alapjául a könyvtárközi kölcsönzésnek és a helyi kutatásnak. E követelmény felismerése fejeződött ki az érintett vidéki könyvtárak nyilatkozataiban, hogy készek a használati kötelespéldánysor fogadására, vállalván annak terheit, gondjait — s nemcsak hasznát, mint a válogató nagyok. És — ne feledjük — felelősségét. Mert azzal, hogy az országos ágazati felügyelet intézkedésének megtétele előtt minden érintettet megkérdezett (s így a könyvtárak önkéntes alapon minősültek kötelespéldány-jogosultakká, -kötelezettekkel), az országos intézkedésért való felelősség valójában áthárult az elfogadó levelek aláíróira. Igen ám, de akár az álmódók, a vállalók is az irodalom teljességére gondoltak, s nem a redundáns információéra, nem a nyomda-termékekére, köztük a könyvtári gyűjtőkörbe nem illő, vagy éppen tárgyi dokumentumokéra. Így aztán, ha a gyűjtemény és a szolgálat remélt gazdagodása helyett a mindenütt szűkös munka- és férőhelykapacitást a nem érték emészti fel, erkölcsileg (s talán jogilag is) az akcióból való kilépést teszi indokolttá a szűkebb intézményi érdekek, és azt is, hogy a redundáns papíráradat viszonylatában semmiféle tudományos érdekekkel nem támasztható alá a nyomdaipar s a könyvkiadás jelentős gazdasági megterhelése — s az erre is kiterjedő megosztott felelősség.

Pályamódosítási javaslatomat tehát nem egyszerűen a kötelespéldány-szolgáltatási gyakorlat ésszerűsítésének szándéka diktálja, hanem az a felismerés, hogy a bírált tényezők miatt a „magyar UAP” szétrobbanásának közvetlen veszélyével kell számolnunk. Hogyan mentjük meg a célkitűzési szerint előremutató kötelespéldányrendeletet s a benne — sajnos, csak korlátozottan — kifejezésre jutó új könyvtárpolitikát? A tudományos megalapozott válasz keresése túlmutat a jelen írás kitűzött célján. De mert *van* elképzelésem a megoldásra, annak vázlatát — természetesen a hipotézis igényével — még idecsatolom.

Meggyőződésem, hogy a rendelet végrehajtását segítő irányelvek és gyakorlati útmutatások kiadásával, valamint a beszolgáltatók és a kötelespéldányjogos könyvtárak ezekhez mért instruálásával a hibák és nehézségek kiküszöbölhetők. Hogy ez

jogilag is lehetséges (sőt szükséges), azt a tárgyalt három szabálmű eltérései és ellentmondásai kommentár nélkül is igazolják.

Az OSZK, a KLTEK és a KSHK gyűjteményeinek szelekciós és archiválási irányelveit, feladatmegosztását maguknak e könyvtáraknak kellene kidolgozniuk, s együttműködési szerződésük mellékletében rögzíteniük. E téren egyrészt abból is elvből kellene kiindulni, hogy a tudományos kutatói felhasználás szempontjából információszegény dokumentumok többszörös megőrzése szükségtelen, másrészt abból a kívánalomból, hogy a három könyvtár alapfunkciója és társadalmi környezetének szükségletei a lehető és ésszerű mértékig nemzeti gyűjteményük alakításában is juszanak kifejezésre. A regionális könyvtárak és a kötelespéldányokból részesülő régióbeli szakkönyvtárak szelekciós és gyűjteményépítő munkáját orientáló irányelvek kidolgozására a KMK-t érzem illetékesnek. Az irányelvekben kifejezésre kellene juttatni egyfelől a régiókra lebontott „magyar UAP” szükségleteit, működésmódját, másfelől azt a kívánalmat, hogy a használati kötelespéldánysor ne szervesüljön, „osztott nemzeti könyvtárként” kapcsolódjék az egyedi profil és társadalmi funkció által meghatározott gyűjteményhez, hanem mint annak kiteljesedése a hazai kiadványok viszonylatában. Ebből természetesen konkrét következtetések adódnak mind a szelekció, mind a megőrzés adekvát kategóriáira nézve.

A nyomdák és a kiadók beszolgáltató gyakorlatát egységesítő, a kötelespéldányok kategóriáit a tudományos kutatás szükségleteivel összhangban meghatározó tájékoztatót minden bizonnyal az OSZK-nak kellene kiadnia. A tájékoztató a tekintetben hozna többletet az előzőhöz képest, hogy a nyomdaterméktípusoknak ott szereplő felsorolásszerű halmazával szemben a nemzetikönyvtári gyűjtés „fajfogalmait”, tehát azokat a legátfogóbb kategóriákat határozná meg, amelyekből viszonylag könnyen és egyértelműen el lehet jutni a kiadványtipológia nemi fogalmainak s a megfelelő dokumentumegyedeknek az osztályozásához. És ugyanígy határozná meg a nyomdatermékeknek azokat a kategóriáit, amelyek a könyvtári gyűjtésnek nem tárgyai, s ezért nem tartoznak a beszolgáltatásra kötelezettek közé. A nemzetközi gyakorlat ismeretében és elméleti felfogásom alapján a kategóriákból indulnék ki:

1. Beszolgáltatás-kötelezett információörögzítések

1.1 Irodalmi dokumentumok

1.11 Kereskedői (hírlapirodai) terjesztésű dokumentumok

1.12 Testületi terjesztésű dokumentumok

1.13 Korlátozott terjesztésű dokumentumok

1.2 Hivatalos kiadványok

1.3 Tudományos és művészeti információt nem nyomdai úton rögzítő kiadványok

1.4 Nem kiadvány jellegű, de nyilvános terjesztésre szánt (nyilvános érdekű) nyomdatermékek

2. Nem beszolgáltatás-kötelezett információörögzítések. Rögzített információnak nem minősülő sokszorosítottipari termékek

2.1 Valamely szerv vagy magánszemély ügyintézése során keletkezett, többszörözött, de nyilvános terjesztésre nem szánt dokumentumok. Nem könyvtári (pl. levéltári) gyűjtőkörbe tartozó többszörözött dokumentumok

2.2 Használati és járulékos nyomdatermékek

2.3 Tárgyi dokumentumok

A nemi fogalmak megértését, tartalmi körének pontosabb körülhatárolását a megfelelő fajfogalmak — nem kimerítő, hanem csak — példázó célzatú felsorolásával kellene segíteni. (Természetesen gondosan ügyelve a kettős és ellentmondó említések elkerülésére.) Nem szabad erőltetni, hogy a beszolgáltatás vagy a mentesítés valamennyi kategóriája a fenti osztályozásba gyömöszöltessék. Pl. feltétlenül külön kellene kezelni a változatlan újranyomások és a merőben formai variánsok kategóriáját. (Az e körbe tartozó dokumentumok közül ui. teljesen elegendőnek tartom egyetlen, a bibliográfiai regisztrálást szolgáló példány beadását.) De nem engedhető meg az sem, hogy fajfogalmakat, amelyek a fenti osztályozás egyik vagy másik metszetébe illenek, az osztályozás összefüggéséből kiragadva, külön vegyen fel a tájékoztatót.

A szocialista kulturális forradalom könyvtári frontján kezdettől fogva elsőrendű stratégiai feladat a tudományos igazság értékmentes felfogásának, a könyvtárosság pozitívista agnoszticista szemléletének leküzdése. Ez a minden nyomtatott papírt egyenértékűnek feltüntető szemlélet válságba sodorja a könyvtárak gyűjteményépítő, feltáró tevékenységét, és súlyosan megzavarja a megismerés, az ismeret-átörökítés és az ismeretekkel való gazdálkodás társadalmi folyamatait. Pályamódosítási javaslatom tehát nem csupán könyvtári, hanem a kommunikációs folyamat egyéb ágait és a burzsoá ideológia elleni offenzívát is érintő jelentőségű.

Csúry István

Ma is munkása vagyok a pedagógiai könyvtárügynek

Beszélgetés a 85 éves dr. Kokovai Lajossal, a pedagógiai könyvtárak történetének kutatójával

A 85 éves dr. Kokovai Lajos katonás járású, kemény tartású, határozott hangú férfi ma is. Tanárnő feleségét pár éve vesztette el, azóta egyedül él a Trefort utcai gimnáziumra néző kis lakásában. Íróasztalánál ülve mutatja az Országos Pedagógiai Könyvtártól éppen most kapott folyóiratokat. Ebben a magas korban is még rendszeresen dolgozik: figyeli és kivonatolja a neki kiosztott szovjet és német szakfolyóiratokat. Személyében egyesül a pedagógus, a könyvtáros és a közgazdász elméleti és gyakorlati tudása, tapasztalata a könyvtártörténész szenvedélyével. Tevékeny, gazdag, sokoldalú életére emlékezünk, s beszélgetésünket e hosszú élet és hosszú szolgálat első éveivel kezdjük.

— 1894-ben születtem Hódmezővásárhelyen, iparos édesapám hét gyermeke közül hatodikként. A tanítóképző után magyar—német szakos polgári iskolai tanárnak készültem, de tanulmányaimat kettészakította az első világháború, a katonaság, 1915-ben orosz hadifogságba estem, s csak 1922-ben kerültem haza.

— *E hosszú hét év során tehát a forradalom kitörését és a szovjet állam létrejöttét is a helyszínen élhette át, mik az emlékei erről?*

— A távoli Szibériában, Irkutzkban egy nagylétszámú fogolytáborban asztalos- és cipésmunkákkal foglalkoztattak bennünket. Megismerhettem a jólelkű orosz nép nyomorát, jól megtanulhattam nyelvét. Emlékszem a forradalom fő eseményeire, bár e messzi vidéken azok véres harcok nélkül, csak kisebb csatározásokkal, de lelkes hevülettel folytak le. Az átalakulás hozzánk lassan gyűrűző következményeit azonban figyelemmel kísérhettük, és azokat az emberek örömen, megelégedettségén mérhettük le.

— *A Horty-rendszer éveit pedagógusként vagy könyvtárosként működött?*

— Tanulmányaimat befejezve a fővárosban lettem iparostanonc-iskolai, majd 1927-től polgári iskolai tanár, de már akkor elkezdtem szakirodalmi munkásságomat, könyvtári kutatásaimat is. Budapest iskolaügyében a liberális hagyományok nyomán több haladó vonás fennmaradt. Szorgalmazták például a polgári iskolák tartalommal való megtöltését,

még ha az zsákutcás, másodrendűvé viszszafogott iskolatípus volt is. A könyvtári életben ismeretes *Szabó Ervin* nagy szellemi hatása. Magam is — még fiatalon — hallgattam a már akkor is neves *Kőhalmi Béla* néhány előadását.

— *Kérem, ismertesse szervező és szakirodalmi munkájának néhány eredményét.*

— 1938-tól a Százados úti polgári leányiskola igazgatója voltam, de előzőleg már 1931-ben a Tudományegyetemi Közgazdaságtudományi Karon is oklevelet szereztem. Megemlítem, hogy doktori értekezésem témájául a magyar hitbizományi (kivételezett, kötött) nagybirtokok kérdését kaptam, s ebben bíráltam ezek gazdasági, politikai és szociális visszasságait. 1935-ben könyvet írtam „A fővárosi polgári iskola kialakulása és társadalmi jelentősége” címmel. Mindkét műhöz sok statisztikai adatot, táblázatot gyűjtöttem össze.

— *Nyilván a pedagógusként kifejtett tudományos tevékenység, a könyvtári kutatások keltették fel érdeklődését az aktív könyvtári munka iránt?*

— Húszéves nevelőmunkám után a népi demokrácia jóvoltából teljesült régi vágyam: 1948-ban a Fővárosi Pedagógiai Könyvtárba kerültem, amely 1958-ban beleolvadt az Országos Pedagógiai Könyvtárba. Innen 1961-ben mentem nyugdíjba, de ma is aktív munkatársra vagyok a dokumentációs osztálynak, tehát harmincéves könyvtárosság áll mögöttem.

— Kérem, részletezze a pedagógiai könyvtárügy múltját feltáró kutatásait.

— Tulajdonképpen a Fővárosi Pedagógiai Könyvtárban támadt kedvem a könyvtár teljes történetének megírására, az OPKM-ben pedig az országos pedagógiai könyvtárügy régi anyagát gyűjtöttem, persze napi könyvtári feladataim (könyvbeszerzés, szakozás) ellátása mellett. Ez utóbbiakat feldolgozó tanulmányaim meg is jelentek az akkor még új könyvtárnak V. Waldapfel Eszter igazgató által szerkesztett évkönyveiben, az előző kéziratra pedig ugyanott évek óta vár megjelentésre.

— Az évkönyvek sorozata 1965-ben sajnálatosan megszakadt. Reméljük, hogy rövidesen újra megindulhat, a régiekhez hasonlóan színvonalas dolgozatokkal, és a Fővárosi Pedagógiai Könyvtár izgalmas története, bő adattára is napvilágot láthat. Vácsolja fel, kérem, e munkák lényegét.

— Az általam „első”-nek nevezett OPK „külső” történetével az említett évkönyv 1961., állományával, forgalmával, katalógusaival pedig annak 1965. évi kötetében megjelent két tanulmányom foglalkozott. Ez a könyvtár 1896-ban létesült, ténylegesen azonban csak 1906-ban nyílt meg, s önállóan 1922-ig működött. Megszervezését már régebben sürgette a magyar pedagógusok széles köre, működésével valós társadalmi szükségletet, igényt elégített ki, mégis jellemzően hanyatott sorsa és dicstelen megszűnése sajnálatosan mutatják az akkori hivatalos körök hanyagságát, bűneit. Jellemző az is, hogy néhány ügybuzgó pedagóguskönyvtáros önzetlen munkája, lelkesedése a fennállás első évtizedében szakkönyvtári színvonalra emelte a könyvtárt, például az új szerzemények jegyzékének, a pedagógiai repertóriumnak és évkönyvnek kiadásával, a külföldi folyóiratok figyelőszolgálatával, a nyomtatott betűrendes és a sajátos szakkatalógus kibocsátásával, a mintegy 20 000 kötetes állomány kialakításával. A könyvtár ideiglenes elhelyezése után 1913-tól a Népköztársaság útja 69. szám alatti szép épületben (Képzőművészeti Főiskola, Bábszínház) önállóan működött. Az első világháború következményei kapcsán további tervei a lassú sorvadás sorsára jutottak. 1922-ben a beolvadás miatt tulajdonképpen meg is szűnt.

— 1934-ig az akkori közoktatásügyi minisztérium tömbépületének Szemere utcai földszintes frontján a minisztériumi házikönyvtárral egybeolvadva folytatta munkáját. (E második korszakról Salamon János egykori könyvtárossal beszélgettünk, ez 1970-ben meg is jelent a *Könyv és Nevelésben*.)

— A végleges megszűntetést és a

100 000 kötetesre nőtt anyag szétesztogatását már akkor is valóságos kultúrbotránynak tartották, ezt én is csak megérősíthetem. A magyar pedagógusok hatalmas táborának még egy negyedszázadig kellett várnia az 1958. évi újjászervezésig. Ez az intézmény az utóbbi húsz évben magas színvonalon teljesítette hivatását, tekintélye van, a pedagógus társadalom sajátjának érzi. Különösen dokumentációs munkája fejlődött ki elismerésre méltóan.

— Mégis, ünneprontás nélkül meg kell említeni szűk, szolgáltatásainak színvonalához már-már méltatlan elhelyezését. De szóljunk valamit a Tanszermúzeumról is.

— Erről az említett évkönyv 1962. évi kötetében írtam tanulmányt; a Tanszermúzeum 1877-től szintén 1922-ig működött.

— Az alapítás századik évfordulóján a jogutód, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum ünnepélyes ülésszakot is rendezett.

— A két pedagógiai közgyűjtemény sorsa sokban hasonló. A Tanszermúzeum is az akkori hivatalos körök csekély támogatása mellett, ám a lelkes pedagógusok áldozatos munkájával koronként szép eredményeket ért el: megvalósította az állandó tanszerkiállítást, a tanszerek bírálatát, befolyást gyakorolt a tanszeriparra. 1945 után népi demokráciánk a tanszergyártást és -értékesítést nagyüzemi szintre fejlesztette, az OPKM-ben pedig dr. Arató Ferenc főigazgató irányításával évek óta folyik az értékes pedagógiai, muzeális és neveléstörténeti anyag gyűjtése és rendezése.

— Kár, hogy itt is helyiség- és munkaerőgondok vannak, s e fontos munkát alig propagálják a pedagógusok körében, holott „jó bornak is kell a cégér”. — A kutató számára azonban hálás terület lehetett a Fővárosi Pedagógiai Könyvtár múltjának elemzése.

— A budapesti pedagógusok e századi életében viszonylag haladó vonásnak mondhatjuk szervezett továbbképzésüket, szakirodalommal való ellátottságukat, a könyvtári szolgáltatásokat. A régi OPK viszontagságaihoz, elhanyagoltságához, elsorvadásához hasonlóan a Fővárosi Pedagógiai Könyvtár élete sem volt nyugodt és békés, bár azért csekélyebb mértékben zaklatott, mint a régi OPK-é.

— Miben nyilvánult meg a Fővárosi Könyvtár, a későbbi Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a Fővárosi Pedagógiai Könyvtár kapcsolata?

— A Fővárosi Pedagógiai Könyvtár élete végig a mai Horváth Mihály téri iskolaépületben folyt, és az intézmény szoros kapcsolatban állt a maga idejében jónévű Fővárosi Pedagógiai Szemi-

náriummal, a budapesti pedagógusok továbbképző műhelyével; itt működött a magyar gyermektanulmányozás vezető alakjának tekintett kiváló pedagógus, *Nagy László* ma is elismert pedagógiai lélektani laboratóriuma is. Az 1912-ben szervezett új könyvtárt a Fővárosi Könyvtár értékes pedagógiai anyag átengedésével és módszertani tanácsaival oly mértékben támogatta, hogy — kutatásaim érdekes eredménye — egyik első fiókkönyvtárának tekintette, sőt személyileg is segítette, szolgálatra odahelyezvén két későbbi neves személyiséget: *Kóhalmi Bélát*, az akkor fiatal könyvtártszert és *Bolgár Elek* tanácsi segédfogalmazót, a Tanácskötársaság későbbi követét, aki 1945 után külügyminisztériumi államtitkár, illetve egyetemi tanár lett. Érdekes, hogy ez a könyvtár az első világháborút követő hanyatlásból éppen akkor kezdett új erőre kapni, amikor az országos testvérkönyvtár önálló léte a már említett módon sajnálatosan megszűnt. Állománya 1922-ben 22 000 kötetet tett ki, s 105 kurrens pedagógiai folyóiratot járatott. Ismét csak jellemző tényként említem, hogy az országos könyvtár szétosztogatott anyagából éppen az azonos profilú fővárosi könyvtár nem kapott egyetlen kötetet sem! 1927 és 1943 között a Fővárosi Könyvtár igazgatója látta el, másodállásban, e könyvtár vezetését is, de ez eléggé formális volt; a könyvtár teljesen saját lábán állt. További érdekesség, hogy a Fővárosi Pedagógiai Könyvtár 1926-ban mesedélutánok tartását kezdte meg, ezt nagy szociális és nevelő hatással éveken át folytatta; rendezvényein évente 3—5 ezren vettek részt. Ezt ma is haladó újításnak minősíthetjük. A könyvtár virágkorának ezekben az éveiben építette ki érdekes küllöngyűjteményeit: a tankönyv-, az ifjúsági irodalom és az iskolaiértesítő-gyűjteményt, kiadta a Baranyai Erzsébet—Kéleti Adolf féle *Magyarországi nevelésügyi folyóiratok bibliográfiáját*, és megindította a fővárosi iskolák tanári és ifjúsági könyvtárainak selejtezését. Az állomány 1930-ra 46 000 kötetesre nőtt az iskoláktól megküldött értesítők és az Országos Széchényi Könyvtár által átengedett főlös kötelességedények jóvoltából. Így hatékony pedagógiai dokumentációs munkát is elkezdhetett, különösen az akkor megelégnült pedagógiai reformtörekvések hatására. 1939-ben 4000 állandó ol-

vasójegyves látogatója volt. A csúcseredményes adatok szinte hihetetlenek: 10 000 kötet kölcsönzés, 24 000 helybenolvasó és 87 000 olvasott kötet!

— *Milyen változásokat hozott a felszabadulás e könyvtár életében?*

— A második világháború következménye 15 000 kötetes veszteség volt. Igen kedvező változást eredményezett viszont az, hogy az intézményt 1949-ben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárhoz kötötték. Ez ugyanis azzal járt, hogy átvette az FSZEK korszerű könyvtártechnikai módszereit, bevezette a tizedes osztályozást, decimális katalógust állított össze, és korán elkezdte a szovjet pedagógiai könyvek sokpéldányos vásárlását. E lendületes munkát visszavetették az 1956-os veszteségek: 26 000 kötetet temettek maguk alá az épület egyik szárnyának romjai, s ezek jó része használhatatlanná is vált. 1958-ban ez a könyvtár alkotta az újonnan életre hívott Országos Pedagógiai Könyvtár magvát. A könyvtár sokoldalúan elemzett történetének kéziratához fáradságos munkával sok statisztikai adatot, táblázatot böngésztem össze. Talán érthető az a reményem, vágyam, hogy szeretném még megérni a megjelentetését.

— *Mint munkahelyének s a fiatal könyvtáros nemzedéknek atyai barátja, hogyan látja és minősíti a mai fiatalok munkáját, mit üzen nekik?*

— Erre a kérdésre nagyon szókimonóan válaszolok: némileg aggódva értük és a könyvtárakban, a munka frontján megkívánható helytállásukért. Itthoni magányomban elnézegetem a szemben levő gyakorló gimnázium mozgalmas életét: a naponta késő estig égő sokemeletes lámpasor tiszteletreméltó tanulási, művelődési vágyat takar. Mégis, mintha nem megnyugtató tüneteket is látnék. Túl nagy arányban olvasom, hallom, látom eluralkodni — igaz, nemcsak a fiataloknál — a laza munkamorált, a látszateredményekkel való megelégedést. Kívánom, hogy e jelenségek tűnjenek el könyvtárainkból is; csak az önzetlen és lelkes munkának legyen becsülete, nemcsak szavakban, de ténylegesen is, minden téren, mindennapjainkban.

— *Köszönjük szépen tájékoztatását és a tanácsokat. Kívánunk további jó egészséget és a bölcs öregkor örömeit!*

Dr. Hodinka László

A KÖNYVTÁROS egyes számai – tizenkét hónapra visszamenőleg – kaphatók a Lapkiadó Vállalat Közönségszolgálatánál (1076 Budapest, Thököly út 21. Tel.: 424-543); a régebbi számok pedig szerkesztőségünkől kérhetők

Biztató kezdés

Úgy harminc—negyven év múlva, amikor a mostani fiatalok fogják elmesélni, milyen „könyvtáros sors” jutott nekik osztályrészul, a majdani krónikás valószínűleg nehezebb helyzetben lesz mai elődeinél, ha szép, színes portrékat szeretne rajzolni riportalanyaírói. Miért? A napjainkban „lelépő” könyvtárosnemek tagjainak életútja — akarták, nem akarták — eléggé változatos volt. Olykor a kelleténél is jobban. Hiszen legtöbbjük nem könyvtárosnak indult. Csak ahogyan a szocialista könyvtárügy kibontakozott, úgy ragadta el őket — a véletlen, a szunnyadó hivatás vonzása? — kezdeti pályájukról. Mindez a krónikás számára, akinek tiszte megörökíteni a hőskori alapozók mozgalmasságát, kanyarokkal nehezített sorsát a szakmai utókorunk, szép, izgalmas és igen hálás feladat. „Csak” le kell jegyeznie emlékező szavaikat. De mit fog kezdeni a ma még nagyon távoli, egyszer mégis csak elkövetkező jövőben *Vezér Zsuzsa* beszélgető partnere (higgyük, hogy majdani interjúalanyát nem téríti el a következő évtizedekben más szakma vonzása) ezzel az „indítással”:

— *Én már gimnazista koromban eldöntöttem — könyvtáros leszek.*

Mindenekelőtt (s megállapításunkkal most visszakanyarodunk a jelenhez) örüljünk, hogy szakmánk léte az évek folyamán „átment” a köztudatba. Ha *Vezér Zsuzsa* tudatosan választotta a könyvtárosságot, feltételezhetjük, hogy nem ő az egyetlen. Ámde...

— *Jelentkeztem az ELTÉ-re is, de nem vettek fel...*

— A hivatás vonzása? Hányan kísérelték meg — jobb híján? —, hogy a könyvtárszak „segítségével” jussanak diplomához. De miért ne akadna köztük, aki valóban a hivatás jobb gyakorlásáért, s nem a vágyott diplomáért kíván „valamit” tanulni.

— *Középiskolás koromban rendszeres könyvtárlátogató voltam. Szinte kezdetől fogva megragadtam a könyvtár varázsos, semmihez nem hasonlítható légköre... Tetszett az is — ezt hamarosan felfedeztem —, hogy a könyvtárosok, tapintatosan bár, de nevelik, irányítják olvasóikat. Szunnyadó pedagógiai hajlamaimat a könyvtárosi tevékenységnek ez a mozzanata ragadta meg. A „belső munkáról”, természetesen, fogalmam sem volt.*

— Mi történt a sikertelen felvételizés után?

— *Júniustól októberig talpaltam az egyik könyvtárból a másikba. Ajánlkoztam, vegyének fel könyvtárosnak.*

Sorolja: OSZK, FSZEK meg a többi nagykönyvtár. Majd értesítik, ha lesz hely. Nem értesítették. Apja, aki műszaki ember, egyre reményvesztettebb kísérletezései láttán azt tanácsolta neki, hogy próbálkozzék bejutni valamelyik üzemi könyvtárba. Ekkor tudta meg, hogy „ilyen is van”. Találomra ajánlkozott jó néhány üzemben. Eredménytelenül.

Nem adta fel. A véletlen hozta el ide, az *Autóvillamossági Felszerelések Gyárába* is. Felvették. Pályára került...

Nem valami lélegzetelállító sztori. Nincs benne látványos feltörés alulról, a társadalom mélyrétegeiből, izgalmas pályamódosítás az ország, a népgazdaság szükségleteinek megfelelően. Egy valami azonban már megmutatkozik: *szívósság* a vágyott cél elérése érdekében. S ez a tulajdonság későbbi sikerek alapja lehet.

Tény azonban, hogy nem „könyvtár-csinálással” bízták meg. Beleült a készbe...

— *A készbe? Döntse el, lehetett-e annak nevezni...*

És immár egy szakképzett, több éves gyakorlattal rendelkező „öreg” könyvtáros szakmai igényességével értékeli, hová csöppent akkor a fiatal lány, aki eldöntötte, hogy könyvtáros lesz, mert korábban járt néhány szép, többé-kevésbé korszerű könyvtárban. A gyár szakszervezeti könyvtára ekkor az épület *Balzac utcai* frontján egy, csak az utcáról megközelíthető pincehelyiségben működött, alig negyven négyzetméternyi alapterületen. Ide volt bezúfolva 23 ezer kötet könyv. Mindezek ellenére a könyvtár népszerű lehetett az olvasók körében, mert szinte egymásnak adták a kilincset. Csak később vált világossá számára, hogy a forgalom zömét a lakóterületről járó, többségükben nyugdíjas olvasók alkották. Az üzemi dolgozóknak „távol esett” saját könyvtáruk, hiszen csak szabályos kilépés-belépés után kereshették fel ebédidőben is. Ezt pedig — miként másutt — nem vállalták. Maradt a munka-kezdés előtti, illetve utáni könyvtárlátogatás. Ám erre kevesen szánják rá magukat.

Mutatja az egykori statisztikákat: a gyár 1500 dolgozója közül alig 150—160 rendszeres látogatója akadt a könyvtárnak. Minden tizedik dolgozó. Ebbe persze „belejátszott” az is, hogy az egymást sűrűn váltó könyvtárosok szinte semmit sem tettek a könyvtár, az olvasás népsze-

rúsításéért. Általában egy évet „töltöttek el” itt, azután, ki ezért, ki azért, odébbállt.

A teljességhez az is hozzátartozik, hogy az 1200 lakóterületi olvasó puszta „ki-szolgálása” — mert az idők folyamán ekkora tömegűre duzzadt fel létszámuk — úgyszólván lehetetlenné tette a könyvtár tulajdonképpeni rendeltetéséből adódó feladatok végzését: a gyár dolgozóinak könyvtári ellátását.

— *Mind ezt persze fokról-fokra ismer-tem fel és értettem meg. Hiszen belépésem pillanatától fogva egyedül voltam a könyvtárban. A helyzetről, s különösen az előzményekről mit sem tudhattam. A tényfeltárást, a belőle adódó tennivalók megfogalmazását egyre inkább az tette lehetővé számomra, hogy idő közben el-sajátíthattam a szakmát, elvégeztem a SZOT könyvtáros iskoláját. Most készülök az államvizsgára.*

Vezér Zsuzsa belépése előtt volt tehát egy könyvtár, amely — névleg — az Autóvillamossági Felszerelések Gyárának szakszervezeti könyvtáraként működhetett volna. Ez azonban nem adatott meg számára több okból. Mindenekelőtt azért, mert valójában évek óta nem volt könyvtárosa. A második ok: a működés kedvezőtlen körülményei (utcai megközelítés, kis és barátságatlan pincehelyiség, gondozatlan állomány, a propaganda teljes hiánya stb.); végül pedig a harmadik: az ilyen körülmények között meggondolatlanul vállalt lakótelepi kölcsönzés.

Lehet, hogy Vezér Zsuzsa mégsem a „készbe” csöppent bele?

— *A fordulatot az 1974-es év hozta meg.*

Elmeséli, hogy a szomszédos pincehelyiségben működött — ma is ott van — a *vasasszakszervezet körzeti könyvtára*. E könyvtár terjeszkedni szeretett volna, erre nagy szüksége is volt, mert 40 letéti könyvtárat gondozott. Más lehetősége nem lévén, a következő ajánlatot tette az Autóvillamossági Vállalat vezetőségének: ha az hajlandó „befogadni” saját könyvtárat, azaz helyiséget juttat számára az épületén belül, s a felszabadult utcai helyiséget átadja a vasas körzeti könyvtárnak, az viszonzásul „felmenti” a gyári könyvtárat az állománygyarapítás gondjai alól, azaz felveszi letéti könyvtárai közé. (Természetesen számít a szokásos vállalati hozzájárulásra).

A vállalat elfogadta az ajánlatot, s a szakszervezeti könyvtár immár a „falakon belül” egy ismét csak mindössze 40 négyzetméter alapterületű helyiségben kezdhette meg új életét. De ideális helyen volt: az ebédlő mellett. (A lakóterületi kölcsönzésnek ezzel vége szakadt, az olvasók azonban nem maradtak könyvtári ellátás nélkül, mivel a közelben

működik Szabó Ervin fiókkönyvtár). Az ifjú könyvtáros számára — aki ekkortájt ismerkedett meg az szakma elméleti tudnivalóival a SZOT iskoláján — elkezdődött a belső rend kialakításának, mondhatjuk úgy is, az igazi könyvtár alapozásának korszaka.

— *Ekkor már a magam bőrén tapasztaltam, hogy van a könyvtárosnak dolga akkor is, amikor éppen nem kölcsönöz...*

Ismét a számoké a szó. A régi 23 ezer kötetes „állományból” selejtezni kellett csaknem 16 ezer kötetet. A megmaradt anyagot katalogizálta, ez sem volt könnyű és kevés munka. S közben meg kellett kezdeni az olvasók szervezését, hogy egyáltalán tudomást szerezzenek a kedvező változásról: immár nem kell az utcára kimenniük, ha könyvhöz akarnak jutni.

— *Tudtam arról, hogy működik a gyárban műszaki könyvtár is.*

Tájékozottsága a műszaki könyvtárról a következőkben foglalható össze: a műszaki könyvtár saját helyiségében (ez a jelenlegi könyvtár 36 négyzetméteres könyvkiválasztó övezete) mintegy 4 ezer kötetes állománnyal működik, főfoglalkozású könyvtáros vezeti. Az állománygyarapítás esetenként jelentkező igények alapján történik, megszabott kölcsönzési idő nincs.

S következett a véletlenek szerencsés összejátéka.

— *A műszaki könyvtáros kilépett, s engem felszólított a vállalat vezetése, hogy nyilatkozzam, miként tudnám a műszaki könyvtárat is vezetni. Ezekben az években folyt a Könyvtárosban a vita a szakszervezeti és a műszaki könyvtárak egyesítéséről. Tervet készítettem...*

Igy született meg az Autóvillamossági Felszerelések Gyárának egyesített szakszervezeti és műszaki könyvtára, melynek 72 négyzetméter az alapterülete. Az üzem vállalta a berendezés és a díszítés költségeit is, és segítségével a könyvtárt sikerült kellemessé tenni az ott-tartózkodók számára.

— *Az alapfokú műszaki könyvtárosi ismereteket menet közben igyekeztem el-sajátítani, a KG Informatiktól módszertani tanácsokat kapok...*

Vajon ez a — mégis csak kezdő — könyvtáros tudja-e, hogy amit ebben az üzemben megvalósított — igaz, nem egyedül a saját elképzelései alapján —, éveken át nagytekintélyű szakemberek ádáz vitáinak keresztútjében állt (s talán máig sem hunyt ki egészen a viták parazsa)?

— *Csak azzal érvelhetek, amit kezdet-től tapasztaltam, s tapasztalok ma is nap mint nap.*

Ervei világosak és megtámadhatatlanok. A két könyvtár egyazon teremben

van, csak a kézikönyvtár állványaival övezett kölcsönzőasztal választja el őket — inkább jelképesen — egymástól. A látogató az adminisztrációs formaságok után a szakszervezeti könyvtárba „lép”, ha balra fordul, s a műszaki könyvtár kötetei között találja magát, ha jobbfelé veszi útját.

A dolog persze azért nem ennyire egyszerű. A legtöbb olvasó „célprogrammai” lépi át a könyvtár küszöbét. S igaz az is, hogy a többség nem műszaki irodalom után epekedik (ez kisebb mértékben az ellenkező előjellel is érvényes). Azonban ha más nem, a kíváncsiság sok látogatót arra ösztönöz, hogy átlépje a nem létező válaszfalat, s körülnézzen „odaát” is. Persze a kevésbé kíváncsi természetűeket egy kis könyvtárosi „készítés” (közvetett — a csábító folyóiratok, könyvek alkalmi kiállítása stb. — meg a közvetlen: a jóízű beszélgetések közben alkalmas pillanatban elhangzó szíves ajánlás) is segíti abban, hogy megtegyék az első tétova lépéseket a „szomszédvárba”.

Mindez eléggé szokványos „érvelés”.

— *Feljegyzéseim azt tanúsítják, hogy alaposan megnőtt a műszaki könyvtár forgalma azóta, hogy egyesítettük a szakszervezeti könyvtárral.*

A műszaki könyvtár jelenleg 3 ezer kötetes, az olvasókat szakkatalógus segíti az állományban való eligazodásban.

Eredmények számonkérésének valójában még nem jött el az ideje. Könyvtárosunk működésének szűk néhány éve alatt csak egyetlen „teljes” év, az 1977-es adatait tárhatja az érdeklődő elé. (1978-ról az új helyiségbe való költözés

és az ezt követő hosszas betegsége miatt csak négy hónap adatai állnak rendelkezésre). Az idők során 800-asra csökkent dolgozói gárdából 1977-ben 526-an voltak a könyvtár rendszeres látogatói. A feleslegessé vált, használhatatlan könyvektől megtisztított szakszervezeti könyvállomány 1978 végén 7367 tétyszállományba tartozó, valamint 2337 letétbe kapott könyvet számlált. A 400 szocialista brigádtag közül minden negyedik, pontosan 101 könyvtári olvasó.

Végezetül: felvetődhet a kérdés, mi indított minket arra, hogy egy ifjú könyvtáros kezdeti „szárnybontogatásáról” beszámoljunk.

E sorok íróját, mozgalmas könyvtárosi pályafutása során nemegyszer áldotta meg jó sorsa azzal, hogy csak nevükben létező, „van, de még sincs” könyvtárakat valóságos életre keltsen. Jól tudja, hogy az ilyenfajta feladat öreg könyvtári „rókáknak” való. (Azoknak is — „büntetésül”.) A tengődő könyvtár nem „mélyvíz”, ahol — állítólag — tempózni tanul az úszni nem tudó. Tapasztalataink szerint az ilyen helyről — jobbik esetben — megszökik az illúziókkal is jócskán megterhelődött kezdő könyvtáros, vagy — s ez a sajnálatosabb eset — feladva saját igényességét, együtt vegetál könyvtárával...

Vezér Zsuzsa egyiket sem tette. Tanult és dolgozott. Négy év alatt — természetesen növekvő fenntartói megértéssel és segítséggel — összehozott egy szép új könyvtárat. S még mindig csak pályája kezdetén van. De nem a legelején. Szép utat megtett, van mire visszanéznie. S ez biztató a jövőre.

Simay Norbert

Olvastuk

a Vas Népe c. napilapban, hogy a megyei tanács végrehajtó bizottsága január 3-i ülésén megtárgyalta a megye tanácsi könyvtárainak helyzetét, s nagy elismeréssel szólt a hálózatban dolgozó könyvtárosok kiemelkedő, igényes és tudatos munkájáról. Megállapította, hogy a közművelődés legszilárdabb intézményei a könyvtárak — beleértve a szakszervezeti könyvtárakat is —, érdemes volt hát a közművelődésnek ezt az ágát anyagilag is támogatni. A gondoktól, elmaradásokról szólva az ülés résztvevői megállapították, hogy késik a fejlesztési program megvalósítása a városok — elsősorban Szombathely — új lakónegyedeinek ellátásában, valamint az apró falvakban nyújtott szolgáltatások terén. Az utóbbi helyeken mozgókönyvtárak munkába állítását tartják kívánatosnak; az új városrészekben pedig egyes lakóépületek kihasználatlan helyiségeit lenne célszerű igénybe venni könyvkölcsönzésre és folyóirat-olvasásra. A határozatok felhívják a figyelmet az iskolai és a tanácsi könyvtárak közötti együttműködés új formáinak kimunkálására — beleértve az összevont, közös funkciójú könyvtárak létrehozását is.

A szakmai közvélemény előtt

A folyóiratok repertóriumáról és a könyvtárosképzésről

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete februárban két olyan összejövelt rendezett, amelyről nem tárgyuk hasonlósága miatt számolunk be egy tudósításban. Elsősorban azért említjük együtt a két rendezvényt, mert mindkettő országos jelentőségű szakmai kérdésekben teremtett lehetőséget a szakmai közvélemény igen széles körű kibontakozására.

Eddig az ilyen és hasonló kérdéseket szűkebb szakmai keretekben vitatták meg, és így is döntöttek ezekről. A döntés természetesen ezután is — és minden, körülhatároltabb szakmai kérdésben — a terület arra illetékes hivatalos képviselőinek tiszte. A szakmai közvélemény azonban — ha ilyen kialakul — sokat segíthet a döntésben, és egyúttal kontrollja — más oldalról önkontrollja is — lehet az ilyen döntéseknek. Ezért számolunk be most kissé bővebben arról a rendkívül népes értekezletről, amely február 22-én volt az Országos Széchényi Könyvtár dísztermében a folyóiratok repertóriumának kérdéseiről, február 27-én pedig az Eötvös Klubban a könyvtárosképzésről.

A *folyóirat-repertórium* problémáiról (pontos címén: *Magyar Nemzeti Bibliográfia, Időszaki Kiadványok Repertórium*a) *Sonnevend Péter*, az OSZK osztályvezetője tartott igen magvas és tömör bevezetőt. Egyebek között megemlítette, hogy míg a repertórium megindulása idején, tehát 1946-ban 57 hetilapot és folyóiratot dolgoztak fel, addig ma 550 folyóiratot figyelnek a repertórium szerkesztői, és a folyóirat évente mintegy 25 ezer tételt ír le. Időközben a feldolgozott periodikumok köre bővült a vezető napilapokkal, továbbá a nem folyóirat jellegű periodikumok cikkeinek regisztrálásával is. A repertórium jelenleg sem sorolja fel a szépirodalmi jellegű folyóirat-közleményeket, valamint a recenziók zömét.

A szerkesztőség változatlanul a gyors tájékoztatásra törekszik, az átfutási idő jelenleg a cikkek megjelenésétől számított három, három és fél hónap. *Sonnevend Péter* bevezetőjében mindazokat az észrevételeket — kritikákat, aggályokat — összegezte, amelyek az elmúlt években a repertóriummal kapcsolatban felmerültek. Szólt a teljesség kérdéséről, a szakrend problémáiról, és természetesen az átfutási idővel kapcsolatos észrevételekről is. Megemlítette továbbá, hogy jelenleg Magyarországon mintegy negyven olyan repertorizáló orgánium jelenik meg a különféle szakterületeken, amelyek valamilyen módon átfogják a központilag feldolgozott repertóriumnak egy részét, illetve esetenként a feldolgozásban annál mélyebbre is hatolnak.

A sok hozzászólás közül elsősorban azokat említjük, amelyek nemcsak a tárgyról szólnak, hanem kiemelték az egyesületi összejövétel jelentőségét is: tehát a szakmai közvélemény kialakulását. A felszólalások egyébként a számos részletkérdés mellett, két fő irányba mutattak. Az egyik nézet szerint *szakmánként* kellene széttagolni a folyóiratok cikkeinek repertóriumát; ily módon tehát mindenki a szakterületének megfelelő információkat kapná.

A másik álláspont szerint viszont *az egész magyar periodikumirodalomról való áttekintésre* van szükség — természetesen továbbra is a megfelelő és egyre javuló szakmai részletezésben. Némelyek még azzal az érveléssel csatlakoztak ehhez a nézethez, hogy a szakok szerinti széttagoltság nagy kárára volna az interdiszciplináris kutatásoknak.

Többen felhívták a figyelmet a *gépesítésre*, amely lehetővé tenné mind a teljes áttekintést, mind pedig az adott, illetve meghatározott igények szerinti szolgáltatások nyújtását. Ezzel kapcsolatban a „félhivatalos” megnyilatkozások eléggé borúlátóak voltak. A gépesítés híveinek véleménye azonban továbbra is az maradt — még az értekezlet utáni „folyosói beszélgetéseken” is —, hogy a magyar nemzeti bibliográfia egészének gépesítési problémáit — amelyekről sajnos igen kevés részletesebb szakmai közlemény jelent meg — *egységes és a különböző távlatokra pontosan megtervezett koncepció alapján kellene megoldani.*

A másik, közvéleményt teremtő összejövétel az Eötvös Klubban zajlott le, február 27-én. Az összejövétel időszerűségét az adta meg, hogy a Magyar Nemzet hasábjain vita zajlott a *könyvtárosképzésről* (lásd *Papp István* cikkét is lapunk e számában), illetve az, hogy megindultak a felsőoktatás reformját célzó előkészítő munkálatok, amelyeknek keretében lehetőség nyílik a könyvtárosképzés korszerűsítésére is.

Az elnöklő *Zsidai József* a könyvtárosképzés feladatait a társadalmi kívánalmak függvényében vázolta fel. Egyfelől a közművelődés mai feladatainak a könyvtárakra háruló teendőit és ennek a szakemberutánpótlással összefüggő vetületét vizsgálta,

majd a magyar tudományos és gazdasági élet információellátásának problémáit fej-
tette ki, ezeknek könyvtárosképzési következményeit elemezte.

A képzés tartalmi kérdéseiről két vitaindító hangzott el: *Katsányi Sándor* a kép-
zés teljes rendszeréről beszélt, s az ún. Y modell alapján egy lehetséges képzési el-
gondolást vázolt fel. Ennek lényege az, hogy két-három évig tartó egységes alapkép-
zés után az oktatás szakosodik. A képzés egész rendszerének vizsgálata alapján egyik
lényeges mondanivalója az volt, hogy a főiskolai szintű oktatás legsürgősebb feladata
a szakkönyvtárosi tagozat megszervezése. (Lásd *Katsányi Sándornak* a *Könyvtáros*
1978. szeptemberi számában megjelent cikkét is.)

Babiczy Béla az egyetemi oktatás eddigi koncepcióit vizsgálta, majd ebből vezette
le a mai képzés problémáit, hangsúlyozván, hogy reformokra van szükség. A reform
keretében egyrészt a tananyag korszerűsítését kell elérni, másrészt kívánatos fokozni
a tantárgyak közötti egyeztetést is.

A vitaindítókat élénk vita követte. A résztvevők különös érdeklődéssel fogadták
a jelenlevő egyetemi hallgatók beszámolóját, s több kérdést intéztek hozzájuk arra
vonatkozóan, hogy vajon milyen okok játszottak szerepet pályaválasztásukban, a tan-
anyag alapján milyen pályakép él a hallgatóság tudatában, és milyenek az elképze-
léseik későbbi gyakorlati munkájukról. A szinte párbeszédé alakult vita során az a
vélemény alakult ki, hogy erősíteni kellene a hallgatóság szakmai tudatát, és az élet-
re jobban felvértezni őket az oktatás során. Ebben viszont a hallgatókat gyakorlatra
fogadó könyvtáraknak is nagy szerepük van.

A különböző álláspontok ellenére a vita néhány kérdésben a szakma egységes
álláspontját is megmutatta. Eszerint: az egyetemi nappali képzésre feltétlenül szükség
van; kívánatos a könyvtáros szak párosítása a természettudományi szakokkal; erő-
síteni kell a korszerű informatikai ismeretek arányait a tananyagban; a képzés bár-
melyik szintjét csak a teljes rendszerbe ágyazva lehet fejleszteni. (BP—HT)

Százévesek klubja

Felhívás valamennyi közművelődési könyvtárhoz

*Ahogy felkapjuk fejünket, ha valaki 100. születésnapjáról szól a hirdadás, hogyné
figyelnénk fel mi, könyvtárosok arra, ha valamelyik közművelődési könyvtár közele-
dik működésének 100. évfordulójához.*

Nálunk a XVIII. század második felében megalakult olvasókörök, kölcsön-
könyvtárakat, „Leseabinet”-eket tekinthetjük a közművelődési könyvtárak kezdeti
formáinak. A XIX. században már szinte minden nagyobb városban működött köl-
csönkönyvtár, a különféle kaszinók pedig nemcsak a politikai viták, hanem az olva-
sás, kölcsönzés és az elolvasottak megbeszélésének színterei is voltak. A dualizmus
idején a legkülönfélébb közművelődési könyvtárak léteztek egymás mellett — kezdve
a városi könyvtárektől a népiskolai könyvtárakon és a népkönyvtárakon át az agrár-
szocialista olvasókörökig és a munkáskönyvtárakig. A XX. század első felében *Szabó
Ervin* határozta meg azokat az elveket és tennivalókat, amelyek megvalósítására csak
a második világháború utáni időkben, a szocialista társadalmi viszonyok között kerül-
hetett sor. Mégis jogosan állíthatjuk, hogy, bár a korszerű értelemben vett közműve-
lődési könyvtárak és a könyvtári hálózat megszervezése csak 1945 után vált lehetővé,
az egyes közművelődési könyvtárak elődei már jóval korábban is működtek. Termé-
szetesen a könyvtárak működése nem volt mindig zavartalan, esetenként rövidebb-
hosszabb megszakításokra is sor került, mégis az állomány egy adott kört és területet
átfogó szolgáltatásainak folyamatosága bizonyítható.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete felkéri a könyvtárakat, „nyomozzák ki” múlt-
jukat, keressék meg alapításuk és folyamatos működésük dokumentumait, s elbrá-
lás céljából terjesszék a bizottság elé. A százéves korukat hitelt érdemlően bizonyít-
tani tudó könyvtárak csak nyerhetnek a pályázaton, hiszen feltételezhető, hogy fenn-
tartóik is méltányolni fogják a születésnapot, és nem fukarkodnak az újabb százéves-
ség megalapozásához szükséges erkölcsi és anyagi támogatással.

A pályázatokat „Százévesek klubja” címmel az MKE könyv- és könyvtártörténeti
bizottságához (Országos Széchényi Könyvtár, Bp., Múzeum krt. 14—16. 1827) folyama-
tosan lehet felterjeszteni.

A „százéves” könyvtárak bemutatása első ízben az MKE 1980-as vándorgyűlésén
történik.

A zenei hanglemezek raktározási rendszere

A hanglemezek szabadpolcos elhelyezésének természetes következménye, hogy dönteni kell raktározási rendjükéről is. A zenei hanglemezek szisztematikus raktározási rendjének hazai kidolgozását a közelmúltban elhunyt *Sallai István* kezdte el. Külföldi osztályozási és szabadpolcos elhelyezési táblázatok alapján tervezetet készített, amelyet a Könyvtárosegyesület zenei szekciójának vezetősége megvitatott, és a hazai igények és gyakorlat ismeretében módosított. A munkacsoport az ETO 78-as szakjának a zeneművek feltárására nem mindig alkalmas szakcsoportjait a következetes raktári rend érdekében egyszerűsítette, s bizonyos számszámok mellett betűjeleket is alkalmazott.

Az így kialakított szabadpolcos rendszer alkalmasságát teljes bizonyossággal a gyakorlat dönti majd el. Ehhez viszont az kell, hogy a zenemű- és hangtárosok megkapják az új rendszer bevezetéséhez a szükséges feltételeket: megfelelő helyiséget, függőtasakos lemezállványokat stb. A hanglemezek szabadpolcra helyezését ugyanis már régóta nem szemléleti, hanem anyagi okok gátolják.

A közművelődési könyvtárak zenemű- és hangtári részlegeinek gyűjtőkörébe elsődlegesen *komolyzenei felvételek* tartoznak, ezért a raktározási rend is csak ezekkel foglalkozik. (Természetesen a népzenei felvételek is ide tartoznak.)

Az elsődleges rendezési elv:

1. az ETO szerinti szakcsoportosítás (ld. később) a nagyobb gyűjtemények esetében;
2. a betűrend szerinti — a Cutter-táblázat alapján — a kisebb gyűjtemények esetében.

A másodlagos rendezési elv:

1. az ETO szakcsoporton belül a szerzők betűrendje;
2. a betűrenden belül a szakcsoportok rendje.

A hanglemezeket az alfabetikus rendezési elv alapján három fő csoportba soroljuk: ezek a szerzői, az előadói, valamint a gyűjteményes csoportot alkotják.

A három csoport jól elkülöníthető egymástól, ezért szerepelhet rendezői elvként. Csoportjelölésre a szerzői csoportban nincs szükség, az előadói csoport jelölése *E*, a gyűjteményes csoport *Gy* betűjelet kap.

A lemezek besorolása mindig a hanglemezen található összes felvétel alapján történik; a csoporton belüli besorolás viszont minden esetben az *A* lemezoldal 1. felvétele alapján.

Szerzői felvételekről akkor beszélünk, ha egy szerző egy művét, egy szerző több művét, több szerző egy művét, több szerző több művét találjuk a hanglemezen, háromnál több szerző esetében pedig a műveket nem azonos előadó vagy együttes szólaltatja meg. *Előadói felvételekről* akkor beszélünk, ha a lemezen háromnál több mű található azonos előadó(k) vagy együttes megszólaltatásában.

Gyűjteményes felvételekről akkor szólunk, ha a lemezen található művek bizonyos téma vagy témák köré csoportosulnak, illetve amely(ek) egy-egy korszak zenéjét, vagy egy-egy stílus jellemzőit reprezentálják (például *Musica Mundana*, *Régi korok zenéje*).

Az „A”- és „B”-típusú könyvtárakban nagyobb lemezállomány esetén a szakcsoportosítást, a „C”-típusú könyvtárak esetében — kisebb lemezállomány — a betűrendet ajánlatos választani besorolási elvként. Tehát nagyobb, 1000 darab feletti hanglemezállomány esetében az ETO szakcsoporton belül érvényesül a szerzők betűrendje; kisebb gyűjtemények esetében (1000 darabig) a szerzők betűrendjén belül érvényesül az ETO szakcsoportosítás.

A zenei hangfelvételek szakcsoportjelei az ETO 78 Zene osztálya alapján

<i>Színházi zene</i>		
782.1	Opera	784.1 A cappella kórus
782.7	Zene színpadi művekhez (például: Egmont)	784.2 Kórus zongorakísérettel
782.8	Operett	784.3 Dal (Ballada, Ének, Ária, Román) kísérettel
782.9	Ballett	784.5 Vokális zene zenekari kísérettel (Koncertária, Kórusmű, Kantáta, Oratórium, Passio, Mise stb.)
<i>Vokális zene</i>		
783.5	Gregorián ének. Protestáns korok	784.6 Gyermejjátékok dalai
		784.7 Munkásmozgalmi dalok, Mun-

- kásmozgalmi indulók, Himnuszok
- 784.8 Egyéb énekek (Irodalmi chansonok, Protest-songok stb.)
- Zenekari művek**
- 785 Művek nagyzenekarra
- 785 C Concerto grossók
- 785 D Divertimentók
- 785 Ny Nyitányok
- 785 S Szvitek
- 785 Sz Szimfóniák
- 785 SzK Szimfonikus költemények
- 785 T Tánccok
- 785 V Versenyművek (ehhez csatlakoztatjuk a szólóhangszerek kezdőbetűjét)
- 785.1 Művek kis-zenekarra (ehhez csatlakoztatjuk az előbb megadott betűjeleket)
- Kamarazene**
- 785.72 Kamarazene. Több szólóhangszerre írt mű
- 785.72 Duó (ehhez csatlakoztatjuk az apparátust jelző betűjelet: F=fúvós, VF=vonós, fúvós, Zg=zongora, E=egyéb)
- 785.73 Trió (+ a betűjelek)
- 785.74 Kvartett stb.
- Billentős hangszerekre írt művek**
- 786.1 Monokord. Klavikord. Csembaló stb.
- 786.2 Zongora
- 786.6 Orgona
- Húros hangszerekre írt művek**
- 787.1 Hegedű. Viola d'amore
- 787.2 Mélyhegedű.
- 787.3 Gordonka. Viola da gamba
- 787.4 Egyéb vonós hangszerek
- 787.41 Gordon
- 787.5 Hárfa
- 787.61 Gitár
- 787.62 Lant
- 787.7 Egyéb pengetős hangszerek
- 787.9 Cimbalom
- Fúvós hangszerekre írt művek**
- 788.1 Trombita
- 788.2 Harsona
- 788.47 Kürt
- 788.49 Egyéb rézfúvós hangszer
- 788.5 Fuvola
- 788.52 Blockflöte
- 788.6 Klarinét
- 788.7 Oboa, Angolkürt
- 788.8 Fagott
- 788.9 Egyéb fafúvós hangszerek
- Útőhangszerekre írt művek**
- 789 Útőhangszerek. Dob. Timpani. Réztányér stb.
- 789.9 Mechanikus zeneszerszámokra, elektromos és egyéb nem hagyományos hangszerekre írt zeneművek
- Népzene=N**
- Népdal és hangszeres népzene (ehhez csatlakoztatjuk az etnikum nevének kezdőbetűjét, ha szükséges, első szótagját)
- Jazz=J**
- Bármely szakcsoportba besorolható — az apparátus alapján — a szakcsoport utolsó csoportjaként, „J” betűjellel jelölve.
- Néhány példával illusztrálva a monodottákat: Beethoven IX. szimfóniájának raktári jelzete 785 Sz B 44 nagyobb gyűjtemény esetében, kisebb gyűjtemény esetében pedig B 44 785 Sz. A Musica Mundana c. gyűjtemény — mind a nagyobb, mind a kisebb lemezállomány esetében — Gy M 92; Mozart: Varázsfuvola c. operájának 782.1 M 92, illetve M 92 782.1 a raktári jelzete.

Skaliczki Judit

Bemutatjuk

a MÉLYÉPTERV számítógépes információs rendszerét

A Mélyépítési Tervező Vállalat (MÉLYÉPTERV) szakmai információs rendszerét 1973-ban azzal a szándékkal hozták létre, hogy segítse a műszaki tervezési munka színvonalának emelését, az információs szolgáltatás hatékonyságának fokozását. A rendszert a műszaki fejlesztési osztályon belül működő *műszaki információs szakosztály* gondozza és működteti. (Címe: Budapest V., Vigadó tér 1. 1051 Telefon: 186-990.) Feladata a tervezők igényeinek összegyűjtése és ezek alapján a dokumentumok beszerzése, továbbá a tervező osztályok érdeklődési körének megfelelően az állandó tájékoztatás a beérkezett dokumentumokról. Az információs rendszer figyel-

me a hazai és idegen nyelvű szakkönyveken és folyóiratokon kívül kiterjed a vállalati és egyéb kiadványokra, fordításokra, kutatási jelentésekre, kongresszusi és konferenciái anyagokra, útijelentésekre, valamint az építészeti szabványokra és különféle prospektusokra, katalógusokra is. A rendszert kiszolgáló szakkönyvtár mintegy 30 000 könyvvel, 6000 fordítással, 7000 külföldi szabvánnyal és több mint 600 gyártmánykatalógussal rendelkezik, továbbá 70 hazai és 116 külföldi folyóiratot járat.

A rendszer a tervezők minél magasabb színvonalú információellátásához a „házi” szakirodalmi feldolgozás mellett a főprofilú ágazati tájékoztatói intézmé-

nyek szolgáltatásait is igénybe veszi. (A legfontosabb szolgáltatásokat az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központtól, az Építészeti Tájékoztatási Központtól, a Vízügyi Dokumentációs és Tájékoztatási Irodától, valamint a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Információs Központjától, az AGROINFORM-tól vásárolja.) A dokumentumok nagy része csak egy példányban áll a szakkönyvtár rendelkezésére, a szükséges másolatok egy Savin—Nashua és egy Canon NP—5000 típusú másolóberendezés segítségével készülnek.

Az információs rendszerbe kerülő dokumentumok rendezési elve az Egyetemes Tizedes Osztályozás, s az ETO teszi lehetővé a visszakeresést is. A dokumentumok beérkezésétől számított egy-két napon belül készül el az úgynevezett *gyorsinformáció*, amely nemcsak az igénylőket, de a témában érdekelt vállalati tervezőket is tájékoztatja. A gyorsinformáció egyúttal az információk számítógéppel való rendezését is szolgálja. A rendszerbe bevont főbb információs anyagok ugyanis a számítógép révén már csaknem 99 százalékban mágnesszalagon találhatók.

Az Építőipari Számítástechnikai és Ügyvitelgépítési Vállalat által kezelt számítógépes rendszer feldolgozási programjai, amelyeket a MÉLYÉPTERV-vel közösen dolgoztak ki, különböző szempontok szerinti kigyűjtéseket tesznek lehetővé, és lehetővé teszik a kiválasztott dokumentumok és információk kinyomtatását is. E „printout”-ok segítségével akár a dokumentumfajtánkénti, akár a különböző témák, érdeklődési körök, szakterületek szerinti visszakeresés is megvalósítható. A biztonságos visszakeresést szerzői betűrendes, valamint ETO szerinti szakbeosztású cédulakatalógusok szavatolják. A katalógusok csak a tájékoztató szerveknél találhatók, a „printout”-ok azonban minden tervező osztályon a munkatársak rendelkezésére állnak. A műszaki információs szakosztály a fentiekén kívül — országos tájékoztatói intézmények esetenkénti megbízásával — témadokumentáció összeállítását is vállalja egy-egy fontos tervezési vagy fejlesztési munkához. Figyelőszolgálat főleg folyóiratcikkekre terjed ki, de a szakirodalomból is válogat, felhasználva országos tájékoztatói intézmények anyagát.

A vállalati tevékenységi körbe tartozó idegen nyelvű folyóiratcikkek és egyéb kiadványok magyar nyelvű fordításának számítógépes nyilvántartása lényegesen megkönnyíti a visszakeresést, és feleslegessé teszi az országos információs intézmények fordítási nyilvántartásaiban való keresést. A szolgáltatás keretében

lehetőség van a fordítások másolására is. — A gyorsinformáció (újabb elnevezése „Gépinform”) szelektív jellegű, az előre bejelentett érdeklődési körök szerinti terjesztése pedig lehetőséget ad arra, hogy a tervezők a választott témájukban elkészült összes fordítás címét asztalukon tárolják. Az információs szolgálat feladata továbbá a különféle házi kiadványok összeállítása és terjesztése is. A házi kiadványok tervezési segédletnek készülnek a leggyakoribb szakmai igények kielégítésére. Ez a tevékenység kiterjed más vállalatok és intézmények publikációira is.

A műszaki információs szakosztály a szabványtárban található hazai ágazati és országos, valamint a külföldi és a nemzetközi szabványokról külön tájékoztatást nem ad ki. Eljuttatja azonban minden osztályra a szabványjegyzéket, az időközbeni változásokról beszámoló Szabványügyi Közlönyt. A szabványokról a vállalati érdeklődési köröknek megfelelően folyamatosan összeállítást is készít. A szabványtár kb. 500 fajta házi típustervet is tárol. Ennek az állománynak fejlesztése a közeljövő feladata.

A műszaki osztályok a visszakeresést lehetővé tevő gyűjtemények, jegyzékek majd mindegyikével rendelkeznek, így az évenként kiadott *Műszaki információs szolgáltatások* című kiadvánnyal is, amely tartalmazza a házi kiadványok, házi típustervek, gyártmánytervek, szakirodalmi témafigyelések tételeit és azok kiadójának megnevezését, valamint a műszaki könyvtárnak járó folyóiratok és referáló lapok jegyzékét.

A visszakeresést minden felhasználó számára lehetővé teszik a tájékoztató segédletek: például a folyóiratok szakcikkeiről szóló *Folyóirat-figyelő*, valamint a *Műszaki információs szolgáltatások* és az egyéb folyóirat-figyelők (OMKDK, ÉTK, VÍZDOK, AGROINFORM). A házi kiadványokat pedig a szerzői betűrendes és az ETO szerinti katalógusból, úgyszintén a *Műszaki információs szolgáltatásokból*, valamint a számítógépi „printout”-okból lehet visszakeresni.

A MÉLYÉPTERV számítógépes szakmai információs rendszerének sikeres működése az országos információs intézményekkel és a hasonló profilú vállalatokkal és intézményekkel (KGM Tervező Vállalat, Tervezésfejlesztési és Típustervező Vállalat, Középülettervező Vállalat, Vízügyi Tervező Vállalat, Köz- és Mélyépítő Vállalat) való együttműködésen alapul. A számítógépes „printout”-ok két évvel ezelőtt még fél-évenként készültek, a rendszer teljes üzembe helyezése óta azonban negyed-évenként jelennek meg.

Szabó László

A szülőváros emlékezik Móra Ferencre

Móra Ferenc születésének századik évfordulóját szülővárosa, Kiskunfélegyháza gazdag programmal ünnepli. A városi tanács kiadásában, Mezősi Károly tollából már az év elején megjelent a Móra Ferenc félegyházi életéről szóló könyvecske, amely fiatal éveiről és ifjúkori verseiről szól.

Az emlékévé eddigi eseményei közül februárban már lezajlott az író nevét viselő általános iskolák, diáktothonok és úttörőcsapatok országos Móra-emlékversenye, április elején pedig megtartották a középiskolások országos Móra Ferenc prózamondó versenyét. Ennek keretében bemutatták Karai József zeneszerző „Alkony” című, Móra soraira írt kórusművét. Február 8-án megkoszorúzták az író szobrát, felavatták Kovács Ferenc Munkácsy-díjas szobrászművész Móra-portróját az íróról elnevezett általános iskolában, ahol bemutatták Balázs Árpád zeneszerző „A rigó éneke” című kórusművét is. Ugyanezen a napon a város szocialista brigádjai és a megye középfokú iskolái külön vetélkedők keretében adtak számot az író életművének ismeretéről.

Május 5-én a móravárosi óvodában kiállítást mutatnak be a megye óvodásainak rajzaiból. Ugyanezen a napon a József Attila Általános Iskolában a megye általános iskoláinak és úttörőcsapatainak gyermekrajz-kiállítása is megnyílik. Május 6-án a Móra Ferenc Művelődési Központban Ligeti Erika Munkácsy-díjas szobrász- és éremművésznek, a Móra-emlékplakett tervezőjének kiállítását nyitják meg, majd bemutatják a Móra-emlékház felújított irodalomtörténeti és néprajzi kiállítását.

Július 15-én találkoznak a Móra Ferenc Gimnázium öregdiákjai; 18-án a Kiskun Múzeumban megnyílik a Móra-emlékkiállítás, majd a Móra Ferenc Művelődési Központ színháztermében irodalmi emlékestet rendeznek a Kecskeméti Katona József Színház művészeinek közreműködésével.

A rendezvények szervezésében és lebonyolításában tevékeny szerepet játszott és játszik a kiskunfélegyházi Petőfi Sándor Városi Könyvtár is: egyebek között irodalmi estet szervez, könyvkiállítást mutat be, a 10—14 évesek körében megrendezi a „Kincskereső klubja”-nak szépolvasási versenyét, rajzversenyt bonyolít le a Móra-mesefilmek alapján, s az évforduló jegyében vállalta az ünnepi könyvhét Bács-Kiskun megyei megnyitójának szervezési munkáit is. (Z. P.)

A műszaki egyetemi könyvtárak II. szakmai szemináriuma

1977 őszén négy műszaki egyetemi könyvtár igazgatóinak és vezető munkatársainak részvételével megrendezték Bakonyoszlopon a műszaki egyetemi könyvtárosok első szakmai szemináriumát, amelynek sikere a résztvevőket arra készítette, hogy a találkozót rendszeressé tegyék. Így került sor 1979. január 25—27. között Sopronban a második szakmai szemináriumra. Ezúttal ismét a Budapesti Műszaki Egyetem, a Veszprémi Vegyipari Egyetem, a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem és a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárának vezetői és vezető munkatársai vettek részt a tanácskozáson, mintegy negyvenen. A központi téma a *könyvtárhasználat és a szakirodalom-keresés oktatása volt*.

Nagy Gusztáv: A szakirodalmi forrásismeretek oktatásának miskolci tapasztalatai; *Dömötör Lajosné dr.*: Audiovizuális módszerek alkalmazása a szakirodalmi ismeretek oktatásában; *Lécesné Mesterházi Nagy Márta*: Problémák és tapasztalatok az irodalomkutatás oktatásában címmel tartott előadást. Ezekhez csatlakoztak *dr. Héberger Károly, dr. Kovács Zoltán, dr. Zsidai József* könyvtárigazgatók, valamint a szakreferensek kiegészítő referátumai.

A tanácskozás témaköre nemzetközi jelentőségű. Több könyvtáros konferencia is foglalkozott már vele, s a műszaki egyetemi könyvtárak nemzetközi szövetsége, az IATUL által rendezett konferenciáknak is egyik témája volt. A szakirodalmi ismeretek oktatásának — vagy nevezzük a könyvtárhasználat oktatásának — tárgya kétségtelenül és vitathatatlanul szükséges oktatandó tantárgy, vagy legalábbis annak kellene lennie. A szemináriumon ugyanis kiderült, hogy nem minden egyetemen te-

kintik annak. A szaktárgyak oktatói ugyan jó szemmel nézik, ha a diplomatervek, szakdolgozatok készítőinek nincsenek irodalomkeresési nehézségeik, jók és pontosak az irodalmi hivatkozások, mégis úgy vélik, hogy a könyvtárhasználat oktatása szaktárgyak oktatásának rovására megy.

A dékáni hivatalok gyakran csak a könyvtár unszolására iktatják be, vagy veszik fel a tanrendbe ezt a tárgyat. A hallgató is eleinte mindenképpen sürgősnek tekinti, feleslegesnek véli az órákon való részvételt. Az előadások során az elméleti rész nem vált ki érdeklődést a hallgatókból, a gyakorlati feladatok megoldása azonban igen. A szakirodalom keresésében való járatlanságokra általában a diplomatervi feladat elkészítésének idején döbbennek rá a hallgatók, ilyenkor viszont időhiányban szenvednek, kapkodnak, nem tudják pótolni az elmulasztottakat, s végső soron a könyvtárosra, a szaktájékoztatóra és a kölcsönző könyvtárosra rónak nagyobb feladatot. A szeminárium résztvevői azt a tapasztalatot szűrték le, hogy a hallgatóságnak többnyire csak kis része érdeklődik a téma iránt, és érti meg az oktatás célját.

Műszaki egyetemi könyvtárakról lévén szó, a hallgatók műszaki beállítottságuk, érdeklődnek a korszerű technika iránt. A figyelem felkeltése, továbbá az oktatás színesebbé és korszerűbbé tétele érdekében e tárgy előadásához is felhasználják a modern vagy kevésbé modern, de rendelkezésre álló technikai segédeszközöket. A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának előadásain a diavetítőn és az írásvetítőn kívül már a Magyar Filmgyártó Vállalat könyvtárhasználati oktatófilmjét is bemutatja, a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára pedig a szakirodalomkeresés oktatására korszerű audiovizuális módszereket alkalmaz. Az angol SCOUNL-t, a szakirodalom használatát bemutató hangos diasorozatokat vásárolta meg és használja. E sorozat használhatóságának azonban hátránya, hogy angol nyelvű. Nagy jelentőségű tehát a Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárának az az élénk érdeklődést kiváltó kezdeményezése, hogy angol mintára magyar nyelvű hangos diasorozatot készített. A veszprémi módszer külön érdekessége, hogy az audiovizuális berendezés (*Singer Caramate*) a kisebb csoportok oktatásán kívül egyénileg is használható (fülhallgatóval), és felvilágosítást ad a felmerült könyvtárhasználati, illetve szakirodalomkeresési kérdésekre.

A technika alkalmazása azonban több nehézséget rejt magában. Az oktatástechnikai egységek, a fotólaboratóriumok nem mindig tudják a megfelelő minőségű és színvonalú diákat, hangszalagokat elkészíteni. Sajnos, néhány könyvtár nem tud megfelelő technikai segédeszközöket (írásvetítő, diavetítő) sem beszerezni.

Az előadásokat követő vitában módszertani kérdések kerültek napirendre. A gyakorlati feladatok megoldásával kapcsolatban a résztvevőknek feladatlapokat és tesztmintákat is bemutatnak.

A következő szemináriumot 1980-ban Miskolcon tartják a műszaki egyetemi könyvtárak.

dr. Hiller István — Mastalirné Zádor Márta

Lapozgató

● LAKATOS ÉVA: MAGYAR IRODALMI FOLYÓIRATOK című bibliográfiai sorozatában, amelyet a Petőfi Irodalmi Múzeum ad ki, újabb kötet jelent meg. Az „A” sorozat 11—13. füzeteként kibocsátott, betűrendbe rendezett bibliográfia a *Ma Este* c. folyóirattól a *Magyar Szemléig* terjedő sorban több mint 200 irodalmi folyóiratot ír le részletesen, s ezáltal nélkülözhetetlen segédeszközt ad minden igényes könyvtári tájékoztatási apparátus kezébe. A sorozatot indulásakor, 1972-ben *Fogarassy Miklós* ismertette a *Könyvtáros* 1972/12. számában.

● A „CITATEL”-nek, a szlovák könyvtárosok lapjának idei első számában dr. Fónod Zoltán, a Madách Kiadó igazgatója a szlovákiai magyar nyelvű könyvkiadó tevékenységével és kiadványtermésével ismerteti meg az olvasókat; a Ctenář-nak, a cseh könyvtárosok központi folyóiratának elmúlt évi decemberi számában pedig dr. Kamil Groh számol be a szocialista országok könyvtárárpítészeti szakértőinek VII. nemzetközi konferenciájáról, melyet 1978 áprilisában tartottak Budapesten, illetve Dunaujvárosban.

Hidegjárás a könyvtárakban

Furcsa látvány lehettünk ott, Sajópálfalán, fényes nappal, amint hárman-negyven, a megyei könyvtár munkatársaival, egy középület ablakához szorítva magunkat: leselkedtünk befelé. Az épület — itt van a tanácsi kirendeltség is — kívülről szépen mutatott, most újították fel. A kirendeltség szobájából függöny rekesztette ki kíváncsiságunkat, a másik helyiség — a könyvtáré — azonban pőrén mutatta, ablakon át is, a felújítási munka nyomait. A szanaszét-árvaságon túl, amit valóban láttunk, mintha érezni véltük volna a benti hideget is.

Meg hát tudtuk is, hogy hideg van benn, hisz' nem véletlenül álltunk meg itt. Ez a falusi könyvtár már második hónapja tart zárva: mert nem tudják mivel fűteni...

— Nem kell ebből olyan nagy ügyet csinálni — mondták egy helyen, de hát szó se volt ügycsinálásról. Szólni kell azonban — e szélsőségesnek tekinthető eset mellett — arról, ami e hónapokban a megye könyvtárosainak a többségét első helyen foglalkoztatja: ez pedig a könyvtárak fűtésének a problémája.

Csak néhány reagálás annak hallatára, hogy felemlítjük e témát: „Valóban ez a legnagyobb probléma jelenleg”; „Hideg könyvtárakat akarnak látni? Bárhová mehetnek...” (Minden bizonnyal a visszajáró téma felemlítése mondatja ezt ilyen nemmáskeserűen, mert később kiderül, hogy ahol függetlenített könyvtáros van, s naponta nyitva tartanak: ott nincs ilyen nagy probléma.) ... „Ilyen ügyben hasonlókat mondhatok... bár, talán a mi járásunkban még súlyosabb a helyzet a sok apró település miatt...” Ez utóbbi beszélgetés további szavai is ide kíváncsoznak:

— A csobádi könyvtárosunk például éveken nem tudott fűteni... Most már nem panaszkodik, mert sikerült „szereznie” egy könyökcsövet... Mogyoróskán ugyan van egy nagy öntöttvas kályha, de azzal nem lehet befűteni a helyiséget. Pedig higgye el, van igény arra, hogy a könyvtárakba ne csak „hozom-viszem” alapon menjenek be az emberek. Különösen ott fontos az, ahol tanulók, továbbtanulók vannak. (Visszaidézve az indításra: Sajópálfalán a végzett nyolcadi-kosok majd mindegyike közép fokú oktatási intézménybe jár, s naponta hazautazik.)

Amikor bekopogtattunk könyvtárakba, tanácsokhoz, nem tapasztaltunk mindenütt olyan riasztó helyzetet, mint Sajópálfalán. (Ez persze egyáltalán nem baj.)... Girincsen például nemcsak a régi, rossz kályha üzemel, már újat is vettek... és Sajóhidvégen is lehet már fűteni rendesen... Sajókereszteúron pedig megjavították a régi olajkályhákat; csak most az egyik csepeg, a másik meg kormol... A könyvtáros bizonygatja ugyan, hogy jól el lehet már itt lenni estéknél, de hát, s ezt már csak magam gondolom: biztosabb otthon... Szóval nagyon elférne itt két új olajkályha, vagy más fűtőalkalmatlanság: erre azonban nincs ígéret. A sajópálfalaiak viszont reménykedhetnek, ehhez az arnóti közös községi tanács elnökének szavai adnak alapot:

— Tény, hogy a sajópálfalai könyvtárban a fűtés egyelőre megoldatlan.

A megyei könyvtárban több a beszélgetésekben a rezignáltság, mint — bár itt meleg van — az optimizmus a megye falvainak téli könyvtári helyzetét illetően. Pedig semmi többet nem kívánnak: mint, hogy ezekben a könyvtárakban meleg legyen hideg téli délutánokon és estéken is. Mindenütt. Hogy oda szívesen menjen be az ember. S maradjon.

Még sok mindenről kéne itt szólni. Például a könyvtárak otthonosságáról, a takarításról... Végezetül azonban a megyei könyvtárban dolgozó szakfelügyelő példáiból idézek ide egyet:

— Elszomorodik az ember, ha — mint én is — látja, hogy egy könyvtárban ott didereg a pedagógus, aki vetélkedőt szervezett, és fel akar készülni, majd egy idő után télikabátját jobban magához szorítva, így szól: „Hadd vigyem haza ezeket a könyveket: már meggémberedtek az ujjaim az írástól ebben a hidegben...”

Ténagy József
(Észak-Magyarország)

***Művelődési központok, könyvtárak,
irodák, munkahelyek
korszerű berendezése az***

allmedia rendszer

Előjegyezhető:

Szervezés Technikai mintaterem

Bp. V., Apáczai Csere János u. 5.

Telefon: 185-268

HALÁLOZÁSOK. DR. GORIUPP ALIZ, az Országos Széchényi Könyvtár nyugalmazott fősztályvezetője február 4-én, életének 85. évében elhunyt. Csaknem fél évszázadon át dolgozott a nemzeti könyvtárban, amelynek korszerűsítésében igen fontos részt vállalt, s munkásságának több területén ért el az egész magyar könyvtárügy fejlődésére kiható eredményeket. Életét, tevékenységét a könyvtárosok abból az interjúból is megismerhették, amelyet Komjáthy Miklósné és Pajkossy György készített vele az elmúlt nyáron lapunk számára (megjelent a Könyvtáros 1978./9. számában). — 56 éves korában meghalt OCSAI JÓZSEF, a Magyar Testnevelési Főiskola könyvtárának vezetője. 1969 óta állt az intézmény élén, előtte a Medicina Kiadó sportkönyveinek főszerkesztője volt. Hogy kellő szakszerűséggel irányíthassa intézményének munkáját, elvégezte a kiegészítő könyvtáros szakot is az Eötvös Loránd Tudományegyetemen.

AZ ÖTVENÉVES FODOR ANDRÁS KÖLTŐT, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársát születésnapjára találkozókon köszöntötte a szülőföld, Somogy megye. Február 25-én a szülőfaluban, Kaposmérőn a pártklubban Rapp József párttitkár és Tótor György tanácselnök tolmácsolta a község lakóinak jókívánságait, majd az általános iskolások kórusa és a KISZ-szervezet irodalmi színpada adott a költő tiszteletére műsort. Az ünnepelttel Csűrös Miklós irodalomtörténész beszélgetett, és méltatta Fodor Andrásnak a szülőföldhöz kötődő bensőséges líráját. A találkozón részt vett, és felvételeket készített a Magyar Televízió egyik forgatócsoportja is. Február 26-án délelőtt a

Hírek

kaposvári gimnáziumban — egykori iskolájában — a középiskolásokkal találkozott Fodor András, este pedig a megyei könyvtár által tiszteletére rendezett szerzői esten vett részt. Ezen Takáts Gyula, József Attila-díjas költő mondott köszöntőt, majd „A működés több mint a lét” címmel a Csiky Gergely Színház művészei és zongoraművészek adták elő a Csűrös Miklós által összeállított műsort.

ZENEMŰ- és HANGTÁRRAL BŐVÜLT a salgótarjáni Balassi Bálint Megyei Könyvtár. A január 30-i avatási ünnepségen megjelent dr. Boros Sándor kulturális miniszterhelyettes is. A látogatók 2200, csak helyben használható hanglemezzel (klasszikus zenei felvételek, népzenei és irodalmi alkotások) közül válogathatnak, s lehetőségük nyílik a zenei műsorok hangszalagra való átjátszására, valamint az orosz, az angol, a német és a francia nyelv tanulására is. A részleg állományát szakkönyvek, hazai és külföldi folyóiratok, kották és partitúrák egészítik ki. Nógrád megyében három helyen — a salgótarjáni gyermekkönyvtárban, a szécsényi nagyközségi-járású könyvtárban és a palotási községi könyvtárban — már korábban létesítettek zenei részleget. (K. J.)

ÚJ OTTHONT KAP a Sátoraljaújhelyi Városi-Járású Könyvtár, amely 80 ezer kötetes állománya és nagy forgalma miatt rég kinőtte 1963-ban kialakított helyiségeit. A Dózsa György utcában már tető alatt van az új épület; ennek alsó szintjeire az olvasószolgálati terek és az ügyviteli helyiségek kerülnek, az alagsort pedig raktározásra használják fel.

CSAKNEM HÁROMHE- TES szünetre kényszerült a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, mivel központi épületébe január 20-án a Baross utcai csőtörés miatt beömlött a víz, és iszappal borította el a kazánházat. A könyvtár február 9. óta ismét fogad látogatókat. — Tavaly szeptemberi számunkban arról adtunk hírt, hogy a földrengés miatt be kellett zárni a fél évvel korábban, több mint egy és negyedmillió forint költséggel újjávarázsolt Békési Városi Könyvtárt. A Békés megyei Népújság híradása szerint a könyvtár rövidesen újból megnyitja kapuit az olvasók előtt.

KÖNYVTÁRKEZELŐI TANFOLYAMOT indított januárban a Nyiregyházi Megyei Könyvtár. A 250 órás képzésben főként a megye tanácsi hálózatának szakképzetlen munkatársai vesznek részt, de a tanfolyamnak néhány szakszervezeti és iskolai könyvtáros hallgatója is van. A mintegy ötven könyvtáros a havonként megtartott három-három napos elméleti és gyakorlati foglalkozások után májusban vizgáznak.

A KELL A JÓ KÖNYV '77 OLVASÓPÁLYÁZAT- nak 1253 résztvevője volt a Nógrád megyei tanácsi könyvtárhálózatból. A pályázók 7518 kötetet olvastak el. Az olvasómozgalmi akciót a megyében március 12-én a Mindennapok titka című irodalmi műsorral zárták, amelynek keretében megjutalmazták a szervezetben kitűnt könyvtárosokat, a műsorra meghívott pályázók között pedig értékes könyvcsomagokat soroltak ki. Az ünnepséget a Balassi Bálint Megyei Könyvtár az SZMT Központi Könyvtárral közösen rendezte. (B. G.)

A társadalom színe előtt

Könyvtárügyi írások a Magyar Nemzetben

A Magyar Nemzet szerkesztősége KOVÁCS JUDIT gondozásában interjúsorozatot készített könyvtár- és információügyünk aktuális kérdéseiről. A riporter és az interjúalanyok gondolatai számos könyvtárost és információs szakembert készítettek hozzászólásra. Sajnos, a bőkezűen mért hely sem volt elegendő arra, hogy a levelek mindegyikét közlétegye a szerkesztőség, olyan nagy számban érkeztek a társadalmi és szakmai felelősséget, elkötelezettséget tükröző, a gyorsabb fejlődést szorgalmazó észrevételek.

Vitázáró helyett mintegy összefoglaló hozzászólásra — hiszen lényegében nem is vitáztak egymással a nézetek, hanem más-más megközelítéssel, más-más szempontot felvetve járultak hozzá a közös gondolkodáshoz — PAPP ISTVÁN-t kérte fel a szerkesztőség. Írásának némileg kibővített változatát azért közöljük mi is, hogy ezzel regisztráljuk a magyar sajtó eddig egyedülálló akcióját a társadalom tudatában élő könyvtár- és könyvtárosképváltoztatása, a könyvtár- és információügy közügggyé tétele érdekében.

A Magyar Nemzetben „Könyvtárak és könyvtárosok” sorozattal megjelent közleményeket az alábbiakban soroljuk fel.

A szerk.

- Kovács Judit: A képzés rendszere felépült. Lebontjuk? [Interjú Papp Istvánnal és Katsányi Sándorral.] = 1979. január 14.
 Szurmay Ernő: A könyvtárosképzésről. = 1979. január 19.
 Kovács Judit: Ha majd jobban tájékoztatják egymást. [Interjú Futala Tiborral.] = 1979. január 21.
 Berecz József: Könyvtárügyi gyógy mód: szakemberelvonó-kúra. = 1979. január 24.
 Kovács Judit: Információgazdálkodás. = 1979. január 28. [Interjú Zsidai Józseffel.]
 Rózsa György: Munkaszemlélet — információ. = 1979. január 31.
 Pálvölgyi Lajos: Teljes rendszerre van szükség. = 1979. február 2.
 Kovács Judit: Az olvasón múlik. [Interjú Vályi Gáborral.] = 1979. február 4.
 Héberger Károly: Kell az információ? = 1979. február 6.
 Győri László: A könyvtáros is lakni akar. = 1979. február 6.
 Kovács Judit: A művészetek rokonsága. [Interjú Takács Miklóssal.] = 1979. február 11.
 Liszkay Béla: Könyvtárosok szeretnénk lenni. = 1979. február 14.
 Roboz Péter: Számítógépes információterjesztés. = 1979. február 14.
 Lécésné Mesterházi-Nagy Márta: Könyvtári ismeretek oktatása a Műgyetemen. = 1979. február 16.
 Kokas Endréné: Ez is szolgáltatás. = 1979. február 16.
 Böröndi Lajos: Titkos állások. = 1979. február 16.
 Papp István: Néhány megjegyzés a könyvtárak ügyében. = 1979. február 18.

ORSZÁGOS FÓRUMON. Nem fordult még elő, hogy országos napilap ilyen rövid időn belül ekkora teret szentelt volna egy szakma belügyének, mint tette a Magyar Nemzet január 14-e és február 18-a között. Ezért a magyar könyvtárosok és információs szakemberek őszinte köszönetüket fejezik ki a lap szerkesztőségének.

De vajon tényleg egy szakma belügyéről lett volna szó? Alig hiszem. Közérdekű téma ez a javából, hiszen a szocialista demokratizmus, a szocialista termelés, kutatómunka, oktatás egyik elsőrendű fontosságú feltételével foglalkoztak a hozzászólók, mégpedig az információk társadalmi hasznosításával általában és a könyvtárügy feladataival szűkebben.

Joggal állapíthatta meg Héberger Károly: „A könyvtárosképzésben bármilyen retrográd lépés károsan hatna ki mind a közművelődésre, mind a kutatómunkára és a termelésre.” Tegyük hozzá: káros következményekkel jár az is, ha nem lépünk előre! Ugyanis a kérdés lényege a könyvtár- és az információügy társadalmi szerepe, s csupán e szerep eljátszása szempontjából nyer jelentőséget a szakemberképzés; ahogyan Roboz Péter kifejezte: az információs—könyvtári rendszer teljesítőképessége függ tőle. Ezért a következőkben a nézetcsere nézőpontjából a széles közönséget közvetlenül érintő gondolatait tekintjük át, majd a képzés „szakmaibb” problémakörével foglalkozunk.

A TÁRSADALMI SZÜKSÉGLET KIEGÉPÍTÉSÉÉRT. Valószínű, hogy a társadalmunkban élő maradi könyvtárkép, amelyet *Kovács Judit* oly szemléletesen ábrázolt a „valami olvasnivalót” nyújtó kölcsönkönyvtárral, s amelynek következménye a könyvtárosi pálya alacsony presztízse, következménye — vagy oka? — annak, hogy részint az információkkal való élés, az információk beszerzése és hasznosítása a mindennapi munkában és életben nálunk még nem vált társadalmi szükségletből egyéni igénnyé, nem vált életvitelünk természetes részévé, részint pedig maguknak a könyvtáraknak a fejlettségi színvonala, teljesítőképesége és szolgáltatókészsége — eltekintve néhány elismerésre méltó kivételtől — elmarad ezektől a társadalmi szükségletektől.

A könyvtárak (és tágabb értelemben a szakirodalmi információs szervezetek) semmi más intézmény által nem pótolható pedagógiai-információs szerepet töltenek be társadalmunk életében. E kettős funkció jelen van minden könyvtár működésében — magától értetődően más-más arányban —, szolgálja az akár a kutatókat vagy egy falu közösségét. Nem az a cél, hogy egyre többet olvassunk (a nap mindig is 24 órából fog állni!), hanem az, hogy munkájához, kutatásaihoz, tanulásához, szórakozásához mindenki vegye hasznát a dokumentumokban rögzített ismereteknek, műalkotásoknak, mégpedig azoknak és akkor, amikor és amikorra szüksége van. E társadalmi szükséglet kielégítése a könyvtárak feladata; ennyi, és ez nem kevés!

Nyilvánvaló, hogy ennek az igen magasán megszabott követelménynek egy-egy könyvtár — legyen bármilyen gazdag gyűjteménye, felkészült személyzete és kiváló technikai felszereltsége — önmagában nem tud eleget tenni. Az információk társadalmi mozgásához és hatásához teljesen kiépült információs infrastruktúrára van szükség, ahogyan *Pálvölgyi Lajos* hangsúlyozza. E cél megvalósítását tűzi ki az 1976-ban kiadott új könyvtári törvényerejű rendelet is. Abban ugyancsak *Pálvölgyi Lajos*nak van igaza, hogy az információk nem mindegyike szakirodalmi jellegű, tehát a könyvtárügynél szélesebben kell megvonni az információs rendszer körét.

Nem megyünk sokra, ha beszereztük valamelyik számítógéppel kezelhető adatártart és megelégszünk azzal, hogy a számítógép produkálja a bibliográfiai adatokat és esetleg a megrendelő igénye szerinti rövid tartalmi leírásokat. Meg kell szervezni a könyvtárközi kölcsönzést, hogy a hiányzó dokumentumok is hozzáférhetőek legyenek, be kell szervezni a másolóberendezéseket, hogy a használó tulajdonába kerülhessen a kívánt információ, szükség szerint fordítoszolgáltatásról kell gondoskodni, a távoli használókkal telex-kapcsolatot megszervezni és így tovább. A helyes, szakmailag korrekt megoldásra a Veszprémi Vegyipari Egyetem könyvtára mutatott példát, amikor megszervezte a vegyészeti információellátásának teljes ciklusát, mégpedig élve a legkorszerűbb technika adta lehetőségekkel és a nemzetközi együttműködés előnyeivel. *Kokas Endréné* tömör hozzászólása csak a működő rendszert írja le, s szerényen nem szól arról a hatalmas és szívós munkáról, amelynek eredményét a használók élvezik. Egészítsük ki *Roboz Péter* megállapítását — hazánkban az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ hozott létre először számítógéppel készített információs kiadványokat — azzal, hogy mágnesszalagos gépi adattáron alapuló információs szolgáltatást viszont először a Veszprémi Vegyipari Egyetem könyvtára indított hazánkban.

Hasonlóan működő, de természetesen az egyes szakterületek sajátosságaihoz igazodó rendszereket kell kialakítani, gondoskodván egyúttal arról, hogy egymás között is meglegyen a kapcsolatuk, s részt vegyenek a nemzetközi, elsősorban a szocialista országok közötti információs együttműködésben és munkamegosztásban.

Leírni könnyű ezt, de megvalósítani nehéz. Egyebek között azért, mert a könyvtárak más-más fenntartókhoz tartoznak, gazdagabbakhoz, szegényebbekhez, s ennek következtében más és más a fejlesztés üteme. Pedig egy-egy hiányzó láncszem az információs folyamatban az egész rendszer működését kérdésessé teheti.

Nem véletlenül hangsúlyozza *Futala Tibor* a kiegyenlítettebb könyvtárfejlesztés szükségességét. A jogszabály ugyan előírja, hogy ki köteles könyvtárat fenntartani, de arra már csak irányelvek vannak, hogy milyen is legyen ez a könyvtár, milyen állománnyal rendelkezzen, milyen szolgáltatásokat nyújtson, milyen legyen műszaki felszereltsége. Ezért van az, hogy a megyei könyvtárak beszerzési keretei egymillió forint és 400 ezer forint között váltakoznak; s tegyük hozzá: nem a legkisebb megyeszékhely könyvtárának a legalacsonyabb, és nem a legnagyobb a legmagasabb összeg! Vagy ezért haladhatja meg akár kétszeresen is egy-egy intézeti vagy vállalati sakkönyvtár beszerzési kerete némelyik, a nagyközönséget is szolgáló egyetemi könyvtárét. Ugyanez mondható el a műszaki felszereltségről, épületről, személyzetről is.

Ezekben a különlegességekben nemcsak az játszik szerepet, hogy hol és milyen erő-

vel jelentkezik az információigény, de az is, hogy a fenntartó fontossági létrájának mely fokán helyezkedik el a könyvtár.

Az alsóbb fokokon állók feljebb kapaszkodásához — és ezzel az információs folyamatba való intenzív bekapcsolódásukhoz — elsősorban hatékonyabb, operatívabb és anyagi eszközökkel is rendelkező vagy legalábbis anyagi eszközöket mozgósítani képes állami könyvtárpolitikai irányításra van szükség. Ehhez jó kiindulási pontot ad a már említett könyvtárügyi törvényerejű rendelet és a hozzá csatlakozó néhány más jogszabály. De tudjuk jól, a jogszabály csak forma, amelyet a fejlesztésre vonatkozó intézkedések, a működés irányítása, ellenőrzése, a feltételek megteremtése tölt meg tartalommal.

S nem utolsósorban az együttműködési készség, az információs rendszer egészében való gondolkodás és cselekvés.

Kétségtelen, hogy — mint a vita majd minden résztvevője hangsúlyozta — az érdemi kooperáció kibontakoztatása már a jelenlegi anyagi ellátottság mellett is hatékonyabb információs szolgáltatást eredményezne, s még fontosabb a jövőendő fejlesztés szempontjából. *Zsidai József* mondta, hogy az információk nem tartják tiszteltben a tárcahatárokat, s ha egyetlen információs szolgáltatással több tárca vállalatát, intézményeit is el lehet látni, bűn volna azt megismételni. De akkor nem lenne indokolt, hogy a szolgáltatás megindításához szükséges beruházási összeget is több tárca adja össze?

Eddigi tapasztalataink azt mutatják, hogy a sok fölösleges, párhuzamos szolgáltatást vagy beszerzést aligha lehet leállítani parancsszóval. Hiszen minden fenntartónak megvan a maga autonómiája. Az Országgyűlési Könyvtár gyakorlata és *Vályi Gábor* gondolatai az együttműködésről sok tanulsággal szolgálhatnak. A józan ész, az önérték, a gazdasági szabályozó több sikerrel kecsegtet, mint az utasítgatás. Ha a beszerzések egyeztetéséről, a példányszámok csökkentéséről van szó, nem azokra a könyvekre, folyóiratokra, egyéb dokumentumokra gondolok, amelyek szinte munkaeszközként szolgálnak, amelyek az ország számos pontján és számos könyvtárban nap mint nap szükségesek, s amelyek egy-egy gyűjtemény szerves működését, egy-egy szakterület megfelelő tükrözését garantálják. Az ebben való takarékoskodás információéhienséget idézne elő. Viszont kívánatos a példányszámok radikális csökkentése azon dokumentumok esetében, amelyeket egyidejűleg több helyen, több használó vehet igénybe, vagy ha ezt nem is lehet biztosítani, az időtényező nem játszik döntő szerepet. Itt elsősorban a mágnesszalagos, számítógépes adattárakra gondolok, az igen drága folyóiratokra, esetleg más dokumentumokra. Felelőtlenység azonban úgy csökkenteni a példányszámokat, hogy a szétszórás és fogadás feltételeiről (hírközlési és másolóberendezések, könyvtárközi kölcsönzés és egyéb szolgáltatások) nem gondoskodnak. (A *Zsidai-interjú*ban kifejtett gondolatok a beszerzési együttműködésről elméletileg helytállóak, de a felhozott példák — talán az interjú-műfaj jellege miatt — félreérthetők. Érdemes volna a kémiai szakirodalmi ellátás és gépesített információs szolgáltatások körét egy minden részletre kiterjedő cikkben bemutatni olyan problémák tisztázása végett, mint például a beszerzési kooperáció lehetőségei és határai, a közlemények másolása és a szerzői jog stb.)

Akár a takarékoság, akár információs politikánk szemszögéből nézve veszélyekkel járhat elutasítani a külföldi társadalomtudományi információs adattárakat — még ha drágák is, még ha más társadalmi, ideológiai viszonyokat tükröznek is —, anélkül, hogy előbb mérlegre nem tennék őket. *Pálvölgyi Lajossal* ellentétben nem merném oly határozottan állítani, hogy a pedagógiai vagy más társadalomtudományi információs szolgáltatásban nem sok számunkra releváns információ található. Hogyan hasonlítunk össze, hogyan ítélnünk meg valamit, ha nincsenek róla ismereteink? A társadalomtudományi információs szolgáltatások átvételének nemcsak ideológiai, de terminológiai és technikai jellegű nehézségei is vitathatatlanok, mégsem az elzárkózás lehet az egyetlen válaszunk. Talán kiegészítve, átformálva javunkra válhatnak ezek is. *Roboz Péterrel* értek egyet, aki szerint csak gondos és körültekintő vizsgálatok dönthetik el, hogy a több száz mágnesszalagos gépi adattár közül melyeket érdemes beszerezniük és használniuk.

KÉPZÉS, KÉPZÉS, KÉPZÉS. Semmi más, mint a könyvtári és az információs rendszer társadalmi szerepe indokolja, hogy a könyvtáros és informatikus képzés kérdései az országos nyilvánosság elé kerüljenek. A képzés nem öncélú valami, de nem is véletlenül választotta témájául a könyvtárosképzés válságjelenségeit a sorozat első írása. Nem új felismerés, de a könyvtárügyre is érvényes: teljesítőképeségét döntően az emberi tényező határozza meg. Ezt igazolta ez a vita is: a hozzászólók felelőségük tudatában álltak ki a képzés megszilárdítása és továbbfejlesztése mellett, tiltakozván minden visszalépés ellen, mert látva látják, hogy a felkészült és hivatásukat vállaló szakemberek nélkül tovább nyílik az olló két szára: a társadalom in-

formációs szükségletei és a kielégítésüket szolgáló rendszer kapacitása. Ezért volt az, hogy a könyvtárügy legfontosabb feladatai és a könyvtárosképzés fejlesztése együttesen jelentek meg az írásokban. *Rózsa György* is az információinfrastruktúra kulcskérdésének minősíti a képzést, és igen erős kifejezést használ a már harminc évre visszatekintő képzési rendre: kezdetleges állapotban van. Nehéz nem egyet érteni vele. A könyvtáros-utánpótlás több ok miatt is tartós válságban van, ahogy azt *Kovács Judit* kinyomozta. Tegyük hozzá: e krízis hatása különös élességgel jelentkezik a szakkönyvtárakban — legyenek ezek országos jellegűek vagy intézetiék és vállalatiak —, a felsőoktatási könyvtárakban és nem utolsósorban a megyei és a városi közművelődési könyvtárakban. Gondoljuk meg: ez utóbbi könyvtáraktól várja el *Rózsa György* — jogosan —, hogy az országos szakkönyvtáraktól érkező információt „átcsomagolják” a helyi használók részére, hozzáigazítsák a szolgáltatást a helyi igényekhez; rólok mondja *Berecz József*, hogy egyre inkább a tudományos kutatást segítő intézménnyé nővik ki magukat, s éppen ezek azok, amelyek vidéki mivoltuknál fogva még nehezebben jutnak képzett szakemberhez. *Györi László* talán a legsúlyosabb okot emelte ki: a letelepítéshez nem kapnak kellő támogatást. *Böröndi Lajos* kérdésének (miért nem hirdetik meg az üres könyvtári állásokat a végzős szakemberek számára?) megválaszolására pedig, attól félek, nemcsak a könyvtárigazgatók illetékesek; a megyei tanácsok művelődésügyi osztályai sok helyütt a nyomasztó pedagógushiányon akarnak segíteni az üres könyvtári álláshelyek „elhallgatásával”. Pedig ennek a rövidlátó szemléletnek a fiatal generációk is megiszák a levét.

Jellemezzük akár kezdetlegességgel, akár krízissel könyvtárosképzésünk jelenlegi állapotát, a baj gyökerét én nem abban látom, amiben *Szurmay Ernő*, hogy a képzés rendszerében beállt „változásokat nem előzte meg kellően átgondolt, a különböző típusú könyvtárak és dokumentumbázisok várható igényeit reálisan számba vevő előkészítés”.

Az előkészítés igenis megtörtént, még 1972-ben a Művelődésügyi Minisztérium részéről; ami elmaradt, az a koncepció megvalósítása volt. Sem tananyagban, sem a képzési kapacitás növekedésében nem történt lényeges előrelépés. Az a véleményem, hogy a könyvtáros-utánpótlás képzése nem a könyvtári szolgálat kívánalmai szerint alakult, nem ahhoz igazodott, hanem más érdekeknek és szervezeteknek alárendelve. Pedig önbecsapás, ha bármely terület is szívességné tekint a könyvtáros- és informatikus képzést. Ha tetszik, ha nem, minden szakmának „ki kell gazdálkodnia” saját munkamegosztásán belül is azokat a személyeket, akik az információk (dokumentumok) gyűjtésével, feltárással, szolgáltatásával foglalkoznak.

Ennek a tevékenységnek megvannak a maga szakismeretei; arról lehet vitatkozni, hogy a könyvtárban vagy az informatika tudomány-e vagy sem, de hogy e diszciplínákkal kapcsolatban van mit tanulni, arról nem, mert ez ténykérdés. A könyvtáros-informatikus ismeretanyag összetett diszciplína, sok határterülete van, de manapság számos szakmára ez a jellemző. Nos, ha ez a szakma egyetemi szintű stúdiumot is érdemel — s ezt mutatja világszerte a gyakorlat —, akkor bizony nem gazdaságos kizárólagosan posztgraduális formában oktatni, hiszen ez azt jelentené, hogy egy könyvtáros kiképzése több időbe (és pénzbe) kerülne, mint egy tanáré, mérnöké, közgazdászé. (Ez a megfontolás elvezethet *Rózsa György* javaslatához, amely szerint a műszaki és a közgazdasági egyetemen is megfontolandó az információszakemberek képzése, mégpedig nappali formában.)

Meg kell teremteni a könyvtárügyben is azt a szerves kapcsolatot a képző szervezetek és a szakterület között, amely más, nagyobb hagyományokkal rendelkező szakmánál természetes. Ez magyarul azt jelenti, hogy a könyvtárügy igényei szerint kell kialakítani a képzés szervezetét és tartalmát, nem pedig egyéb érdekekhez igazítani. *Héberger Károly* világosan megfogalmazta a szervezeti hierarchiát; legfontosabb követelményeit hadd ismétljem meg: az egyetemi könyvtárosképzés nappali tagozatát fenn kell tartani; a posztgraduális képzés kiegészítő szerepet játsszon; halaszthatatlan a budapesti főiskolai szintű könyvtárosképzés megindítása, akár a fővárosban összpontosuló tudományos és szakkönyvtárakat, akár a fővárosnak és vonzáskörzetének hárommilliósi lakosságát ellátó közművelődési könyvtárakat tekintjük; a gimnáziumi könyvtárkezelői tanfolyamok mellett az egyes hálózati központok is indítsanak ilyen alsó szintű tanfolyamokat az adminisztratív jellegű munkakörök ellátására. *Liszkay Béla* a fiatal, ambiciózus és társadalmi hivatását vállaló könyvtárosnemenzedék nevében sürgette a hiányzó láncszemek megteremtését, illetve a meglévő kapacitások bővítését.

A HASZNÁLATOT IS TANULNI KELL. *Kovács Judit* egyik cikkében a könyvtárhasználat jogáról és szükségszerűségéről írt. Közös elmélkedésünk új dimenzióját jelzi ez a megállapítás. Eddig a könyvtári szolgálat szempontjából vizsgáltuk a tenni-

valókat, de meg kell néznünk a használók oldaláról is. Eppen a használó fejével való gondolkodás segíti sikeres könyvtárainkat, mint például az Országgyűlési Könyvtárat, a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtárát, a veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtárát vagy a Szombathelyi Megyei Könyvtárat — hogy csak azokat említsük, amelyek munkájába, eredményeibe és gondjaiba a megjelent írárok bepillantást engedtek — azon az úton, amely a korszerű könyvtár eszménye felé vezet.

Vályi Gábor és Rózsa György hangsúlyozta azt, hogy a használókat meg kell tanítani a könyvtár, az információs rendszer használatához szükséges tudnivalókra. Ezen a téren vannak eredményeink. Néhány egyetemen már régóta tartanak e témakörben előadásokat és gyakorlatokat. (A legszebb eredményeket a budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára mutathatja fel; következetes, 25 éve tartó munkájáról *Lécesné Mesterházi-Nagy Márta* számolt be.) A középiskolások számára a Tankönyvkiadó jelentetett meg több tizezer példányban könyvtárhasználati útmutatót. Az általános iskolai és a gyermekkönyvtárak dicséretes erőfeszítéssel gyerekek tömegeit tanítják meg a kézikönyvekkel, katalógusokkal, az információkkal való élésre. Mégis többre van szükség: ha az önálló tájékozódást, az ítéletalkotást és állásfoglalást a társadalmi tevékenység minden formájához elengedhetetlennek tartjuk, meg kell tanítanunk mindenkinek a könyvtárhasználat fortélyait.

Az lenne szép, de főleg hasznos, ha legközelebb valamelyik országos napilapunk olyan sorozatot indítana, amely kicsit és nagyot, az állampolgárt és a szakembert egyaránt arra tanítana meg, hogyan igazodjék el az információözönben, hogyan válogassa ki a számára szükséges olvasmányokat, dokumentumokat, információkat.

Papp István

Ephemerides Hungaricae

A retrospektív magyar sajtóbibliográfia ügye

A magyar nemzeti bibliográfiai rendszer fejlesztése az utóbbi időben fontosságának megfelelő hangsúlyt kapott. A kurrens munkálat — alapos elméleti előkészítés után — a nemzetközi követelményeknek megfelelően, korszerűen folytatódhat (*Lásd Fügedi Péterné cikkét lapunk márciusi számában. — A szerk.*). Ami a könyveket illeti, kedvező híreket kaptunk a retrospektív nemzeti bibliográfia szerkesztőségétől is.

Nem esett szó azonban a közelmúltban arról, hogyan is áll az időszaki kiadványok retrospektív számbavétele. Pedig a nemzeti periodikumanyag bibliográfiai nyilvántartása nem kevésbé fontos a könyvekénél. Ha a kérdés történetére vetünk egy pillantást, kiderül, hogy a sajtóbibliográfiai tevékenység Magyarországon már a múlt században megelőzte a könyveket regisztráló munkát. Úgy tűnt egyébként, hogy a felszabadulás után is folytatódik ez a hagyomány, hiszen a Magyar Könyvészet kumulatív köteteinél előbb készült el az első sajtóbibliográfiai összeállítás (lásd a Dezsényi—Falvi—Fejér-féle munkát), s igen biztatón alakultak a retrospektív sajtóbibliográfia tervei is.

Az 1950-es években az MTA könyvtörténeti és bibliográfiai munkabizottságának anyagi és erkölcsi támogatásával munkaközösség alakult az időszaki sajtó bibliográfiai feldolgozására, a magyar sajtóbibliográfiai kézikönyv — ahogy akkoriban nevezték — megszerkesztésére. A Könyvtári Figyelő 1964. évi 3—4. számában részletes leírást olvashattunk erről. A cikkből idézünk:

„...hiányosságokon akar segíteni az Országos Széchényi Könyvtár, amikor a magyar nemzeti sajtóbibliográfiát készíti, és a Magyar Tudományos Akadémia, amikor ennek a kiadására vállalkozik. A munka... szerkesztője Dezsényi Béla, címe *Ephemerides Hungaricae*. A sorozat felöleli az 1705—1919-ig a történeti Magyarország területén bármely nyelven megjelent hírlapok és folyóiratok bibliográfiáját, megjelölve a periodikumok könyvtári lelőhelyét. Az első kötet megjelenése az akadémiai tervek szerint 1965-re várható.”

A továbbiakban ismerteti a kötetek időbeosztását, majd így folytatja: „az első kötet... anyagának sajtó alá rendezése folyik”. Újabb híradást 1969-ben olvashattunk a *Magyarország* c. hetilap 49. számában: „Az első kötet, amelyet Busa Margit, a Hírlaptár olvasószolgálatának vezetője állított össze, már nyomdakész.” A kötet azóta sem jelent meg!

Időközben elindult viszont egy másik sorozat, nem központi irányítással, hanem a megyék önálló kezdeményezése, vállalkozása alapján: jelenleg 13 megyének van már sajtóbibliográfiája, s a többiben is megkezdték az ilyen irányú munkát. Megnyu-

godhatunk tehát, hogy a retrospektív nemzeti sajtóbibliográfiánk a megyék jóvoltából lassan összeáll. (De ennek ellenére felvetődik a kérdés, nem volna-e helyesebb a korábbi tervek felélesztése? Esetleg építve az eddigi megyei erőfeszítésekre.) Nem vagyunk hivatottak a kérdés megválaszolására, célunk elsősorban az, hogy a problémát felvessük, s bizonyos — kevésbé ismert — tényekre felhívjuk a figyelmet.

Legfontosabb talán arról szólni, hogy a nemzeti sajtóbibliográfia első kötetének kéziratát több mint egy évtizede elkészült, a kiadó lektoráltatta, a szerkesztő a lektori javaslat alapján elvégezte a kisebb javításokat, módosításokat, a kiadó elfogadta a kéziratot, s azóta semmi sem történt. Azaz valami mégis: a szerkesztő újabb kiegészítéseket talált, amit lelkiismerete szerint hozzáadott a már kész munkához. A kézirat tehát időközben gyarapodott, tökéletesedett, s most több mint kétezer gépelt lap terjedelmű. Tartalmazza a történelmi Magyarország területén 1705-től 1849-ig évenként legalább kétszer megjelent bármely nyelvű, illetve nyelvében vagy címében magyar, bárhol megjelent hírlapok és folyóiratok bibliográfiai leírását. Az adatgyűjtést kiegészíti a könyvtári lelőhelyjegyzék és az egyes periodikumokra vonatkozó sajtótörténeti szakirodalom. Használatát a különféle keresési szempontok szerint összeállított mutatók (időrendi, helyi, szerkesztői, kiadói; továbbá a mellékletek, illusztrátorok, zeneszerzők, nyomdák és nyelvek szerinti) könnyítik meg. Bevezetője nem egyszerű technikai tájékoztató, hanem értékes sajtóbibliográfiai módszertani tanulmány, amit azért is említünk, mert rendkívül fontos információkat tartalmaz a sajtóbibliográfiai munkálatokról. Szó szerint idézünk belőle:

„A tudományos kutatás számára fontos, napjainkig nélkülözött sajtóbibliográfiát a kezdetektől a Tanácsköztársaság megalakulásáig, vagyis 1705-től 1919-ig megjelent hírlapok és folyóiratok adatfeldolgozásának kiadását a MTA könyvtörténeti és bibliográfiai munkabizottsága Epherimedes Hungaricae sorozattal I—VI. kötetre tervezte. Ennek a sajtóbibliográfiai kiadványsorozatnak I. kötete tartalmazza az 1705—1849. évben megjelent sajtó adatait, összeállítója készíti a II. kötetet, az 1850—1867. évek periodikumainak bibliográfiáját. A III. kötetben az 1868—1877. évek kiadványait Dörnyei Sándor dolgozta fel. A IV. kötetet 1878-tól 1890-ig, az V. kötetet 1890-től 1905-ig, a VI. kötetet 1906-tól 1919-ig terjedően, az Országos Széchényi Könyvtár Hírlaptárának állományában található anyagot, akadémiai célhitelet-támogatással, Dezsényi Béla irányítása szerint munkaközösség állította össze. A kéziratot lektorálta V. Busa Margit, Dörnyei Sándor és Nagydiósi Gézáné, aki a IV—VI. kötet szerkesztését is befejezte.”

Nincs szó félreértésről, Busa Margit szóban is megerősítette, hogy ezek a munkák valóban elkészültek. Nemcsak az első kötet vár tehát kiadásra, hanem az egész sorozat! Valamennyien, akik a megjelenését várjuk, azt is tudni szeretnénk, hogy a Tanácsköztársaság kikiáltásától a felszabadulásig eltelt negyedszázad sajtójának bibliográfiai feltárására készültek-e tervek, s történt-e valamilyen előmunkát e téren.

Korompai Gáborné

Lapozgató

● **KÖNYVEK, NAPILAPOK ÉS FOLYÓIRATOK 1977** címmel a Központi Statisztikai Hivatal kiadta dr. Varga Alajosné munkáját, mely 88 oldalon, igen sok szempont szerint vizsgálja a tárgyalt év magyar könyvtermését. A kiadvány 63—67. oldalán érdekes adatokat találunk a könyvtárosok által is sokat emlegetett könyvrakról, ezek alakulásáról. 1975-ben például a kiadott könyvek átlagos ivára 1,28 Ft, átlagos ára 19,20 Ft volt; 1977-ben az ivár 1,43 Ft-ra, a könyvek ára 20,60 Ft-ra emelkedett. Egy-egy szépirodalmi könyv 1977-ben 34,20 Ft-ba került (1975-ben 31,70-be); az ifjúsági és a gyermekirodalmi könyvek ára 20,20 Ft (1975-ben 18,40 Ft); a szakmai és tudományos könyveké 32 Ft (35,20 Ft); az ismeretterjesztő munkáké 28,20 (26,30); a szótáraké, lexikonoké 92 Ft (107,50); a képzőművészeti kiadványoké 76,20 (85 Ft); a tankönyveké átlagosan 6,60 Ft (1975-ben 6,80 Ft) volt.

● A **NAPJAINK** című miskolci irodalmi és művelődési folyóirat februári száma „Mi az olvasótábor?” címmel közli Bánlaky Pál, Kamarás István és Varga Csaba beszélgetését, továbbá foglalkozik a Lévay József Tudományos Könyvtár sorsával is, amelyről lapunk januári számában részletesen beszámoltunk.

● A **CITATEL'**-nek, a szlovák könyvtárosok havi folyóiratának idei második számában Jana Lobotková fényképes cikkben mutatja be a Miskolci Megyei Könyvtár épületét és a könyvtár munkáját.

A Baranyai Művelődés

Éppen huszonöt éve jelent meg a Baranyai Művelődés őse, az *Iskoláink — Nevelőink* című folyóirat, „hogy a pedagógusok tapasztalatainak és gondjainak terjesztője legyen”. 1957-től a Baranya megyei Tanács művelődésügyi osztálya a művelődési ágazat két külön területének, az oktatásnak és a közművelődésnek folyóiratát összevonva *Baranyai Művelődés* címmel jelentette meg a lapot, amely az oktatás, a nevelés, a népművelés helyi kérdéseivel már egyaránt foglalkozott, valamint teret adott a helytörténeti, levéltári, múzeumi és könyvtári közleményeknek is. 1959 és 1968 között a folyóirat neve *Művelődési Tájékoztató* volt, majd 1968 márciusától ismét visszastért a Baranyai Művelődés címhez.

Ekkor, számvetést készítve, ismét megfogalmazták a lap legfontosabb célját: a legjobb tapasztalatok elterjesztésével, tájékoztatással segítséget nyújtani az oktatási és a kulturális intézményekben dolgozóknak; az időszerű művelődéspolitikai, nevelési-oktatási, népművelési feladatokhoz elvi és gyakorlati támogatást adni — törekedvén a helyi körülmények figyelembevételére, a megyei eredmények kiaknázására. Ezenfelül valamelyest kapcsolódni az országos vitákhoz, eseményekhez. Továbbá: „Nemzeti múltunk megbecsülésére, haladó hagyományaink szeretetére, gondozására, gyűjtésére, jövőnk építésére... nevelni, bátorítani.”

Mint a célkitűzések tükrözik, a lap fontos és nagy küldetésre vállalkozott, amelynek valóra váltása nem kevés gondba, erőfeszítésbe kerül. A kezdeti időszak nehézségeit és buktatóit nem elemezzük, annyi viszont már akkor is látható volt — s ezt a Művelődési Tájékoztató öt éves számvetése is igazolta —, hogy az olvasók, az oktatási és a népművelési szakemberek haszonnal forgatták lapjait, munkájukhoz segítséget kaptak a folyóirattól. S mindinkább hasznos tájékoztató és segédeszközévé vált a megye szakembereinek, de élvezetes olvasmánya lehetett a más tájon élő embereknek is. Itt szeretnénk megjegyezni, hogy a Baranyai Művelődés első húsz évfolyamáról (1954—1973) repertórium készült: 1974-ben adta ki a Baranya megyei Tanács *Hubert Kálmánné és Surján Miklós összeállítását*, amelyet a Könyvtáros 1975. évi 10. számában Korompai Gáborné ismertetett.

Rovatok — témák

Mint a legtöbb folyóirat, a Baranyai Művelődés is rovatokba csoportosítja anyagát, melynek gerincét — bár a kor igényeihez igazodva olykor változó címmel — a következők alkotják: *Oktatás-Nevelés v. Közoktatás; Népművelés vagy Közművelődés; Ismerd meg Baranyát!* — és pár éve a fel-felbukkanó *Kulturális körkép*.

Ám a lapot mégsem lenne szerencsés csak a rovatokhoz igazodva bemutatni, mivel egy másik fontos — tartalmi — szempont is szinte fennállása óta meghatározza a folyóirat jellegét, mégpedig a tematikus szerkesztési elv, s ennek helyességét nyilván a hosszú évek gyakorlata bizonyította. A lap legtöbb számát egy-egy fontosabb évforduló (a mohácsi csata, a felszabadulás, a Tanácsköztársaság, a KMP megalakulása), egy fontos dokumentum megjelenése (az oktatásról, közművelődésről), egy jeles nap vagy esemény (pedagógusnap, gyermekév, kongresszusok, tanácskozások stb.) határozzák meg. Ilyképpen gyűjtik csoportba a rovatokba illő anyagot, mely az adott számon belül szervez egyiséget alkot. Ezáltal a helyi sajátosságok figyelembevételével sikerült megvalósítani az ország társadalmi-kulturális életéhez való közelítést is.

Dicséretet érdemelnek azok a számok — részben különszámok —, amelyek igen alapos szakmai és módszertani segítséget nyújtottak — és nyújtanak ma is — nagy évfordulóink méltó megünnepléséhez. Ezek olyan forgatókönyvek, amelyeket jeles szakértők jól szervezett és összehangolt munkával úgy állítottak össze, hogy nyújtsanak segítséget — az ünneplésen túl — az ismeretek társadalmi-gazdasági összefüggéseinek felismeréséhez is, akár elmélyült kutatói módszerrel, akár játékos, szórakoztató formában.

A folyóirat hosszú évek óta nagy gondot fordít a helyi sajátosságainak alapos elemzésére, felmérésére, tevékeny alakítására azért, hogy rendszeresen, visszatérő jelleggel, a jobbítani akarás szándékával foglalkozik a nemzetiségi kérdéssel, a cigánylakosság helyzetével, az iskolázottság problémáival és a fizikai dolgozók gyermekeinek továbbtanulásával, teljesítményével, továbbá a honismerettel, a jellegzetes tájak és szokások, a

műemlékek megismertetésével, a helytörténeti, levéltári kutatások bemutatásával.

Mi indokolja mindezt? Baranya megye lakossága rendkívül összetett. Az 1970-es népszámlálás adatai szerint a lakosságnak 8,7 százaléka nemzetiségi, 2,3 százaléka pedig cigány. A helyi szakemberek segítségével 1972-ben származás és nyelvismeret alapján végzett adatgyűjtés szerint: a megye lakosságának 19,5 százaléka német, 4,5 délszláv — akik nem zárt tömbben élnek —, 5,8 cigány, 70,2 százaléka pedig magyar, a magyar népességen belül olyan érdekes csoportokkal, mint például a bukovinai székely és a moldvai csángó. A Baranyai Művelődés számos cikkben igen gondosan, alaposan tárta és tárja fel történetiségében, a maga összetettségében a nemzetiségek életét, kultúráját, szokásait. Hasonlóan sok és tanulságos írást olvashatunk a hazai és a baranyai cigányságról, olykor már változó életformájáról is.

Éppen a kedvezőtlen népességviszonyok, a cigánytanulók iskoláztatásának nehézségei, a nyelvi problémák, a megye sajátos aprófalvas településszerkezete, az osztatlan vagy részben osztott iskolák magas száma, a képesítés nélküli nevelők nagy aránya — s ennek szomorú következménye: az általános iskolai végzettségnek az országos átlagnál alacsonyabb mértéke — ezek a tények készítik, sőt kényszerítik a Baranyai Művelődést, hogy mindig megújuló energiával, gondal foglalkozzék hasábjain az oktatás és a nevelés kérdéseivel, annak szociálpedagógiai, pszichológiai, didaktikai megközelítésével. A lap fő erényei közé tartozik az *Oktatás — Nevelés* című rovat széles skálájú témaköre, a pedagógiai műhelymunka megteremtése és bemutatása. Főként a módszertani jellegű írásokat, tanulmányokat emeljük ki, amelyek az oktatót tárgyak szinte mindegyikének didaktikai buktatóiról és eredményeiről szólnak, de figyelnek az átvehető tapasztalatokra is. E rovat írásai többnyire kendőzetlenül tárják fel az oktatás sokféle gondját: a vezetéstől a tanulók nyári időtöltéséig. Mindig érezhető a javító szándék: az oktató-nevelő munka hatékonyságának növelése mind az osztályteremben, mind a tanári szobában.

Ehhez a munkához csatlakozik a népművelés a maga eszközeivel, más műfajaiival és módszereivel. A folyóirat a megye, a városok és a községek életéből az iskola és a közművelődési intézmények együttműködésének számos formáját mutatja be. A *Népművelés (Közművelődés)* rovatban emellett szinte felsorolhatatlanul sok témával találkozunk. Megismerkedhetünk a megye művelődési intézményeinek munkájával, az ismeretterjesztés gazdag lehetőségeivel, a posztgraduá-

lis képzés kérdéseivel, a múzeumokkal, a levéltárral, a könyvtárakkal, a művészeti nevelés időszerű kérdéseivel, a megye gazdag művészeti mozgalmával. Az írások terjedelme, műfaja és színvonala azonban igen eltérő. Kiemelkedőnek tartjuk a pécsi és a baranyai múzeumok és a múzeumokban folyó viszonylag kevésbé ismert munka bemutatását; a régészet rejtelseibe való bevezetést, valamint a honismereti mozgalom friss, szívet melengető eredményeinek figyelemmel kísérését.

A folyóirat erőssége az *Ismerd meg Baranyát!* rovat. Mind a különszámokban, mind a rendes számokban több tudományos jellegű és igényű, bibliográfiával ellátott tanulmányt olvashatunk, amelyek Baranya igen színes és gazdag múltját tárják fel. Kiemelkedő a levéltári iratok feldolgozása és publikálása (például az 1882-es pécsi bányászsztrájk a rendőrkapitánysági iratok alapján, vagy az 1831-es kolerajárvány). Igen fontos a nemzetiségek múltjának több szempontú feldolgozása: a nemzetiségi lakosság népszokásainak, népi iparának, a különféle mesterségeknek, a népi építkezésnek a bemutatása. (Képek a baranyai németek múltjából; Mohács mezőváros struktúrája; Baranyai délszláv népszokások stb.)

A kényesebb kérdések felvetése elől sem zárkózik el a Baranyai Művelődés, s ezt több tanulmány megjelentetése bizonyítja. (A hazai németiség helyzetére vonatkozó rendelkezések a II. világháborút követő években; Képek a baranyai németek múltjából.) Figyelemre méltó társadalom-, gazdaság- és ipartörténeti, valamint munkásmozgalom-történeti írások

ts találhatóak a folyóiratban. De megismerkedhetünk Baranya műemlékeivel, szép tájaival, parkjaival, növényvilágával is. A népművészet emlékeinek, mai művelőinek, mestereinek bemutatása mindig hagyományaink további ápolását sugallja.

Gazdag és érzékletes a tájegységek követeztes bemutatása, például az Ormánságé. De az ingyencék is találhatnak különlegességet e rovatban: olvashatnak például Kossuth méltatlanul elfeledett külügyminiszteréről, gr. Batthyány Kázmérről; a tanítói juttatások leírását őrző díjlevelekről; a híres pécsi Angster orgonagyárról. Dicséretes törekvése a lapnak, hogy a szocialista iskolaügyet, oktatást a maga történetiségében tárja és dolgozza fel, és nem feledkezik meg az elődök nagyszerű kezdeményezéseinek bemutatásáról, így például a Szabó Ervin révén is emlékeztetéssé vált, 1907-ben Pécsen rendezett „Szabad Tanítás Magyar Országos Kongresszusá”-ról.

Változó címmel, változó tartalommal kapnak helyet a lapban a megye mai életének eseményei. Főként a képzőművészeti alkotótelepek, táborok, stúdiók és galériák bemutatása élvezetes. De figyelemmel kíséri a Baranyai Művelődés a film- és színházművészetet, az irodalmat is. A megye egy-egy jeles szülöttjét, elszármazottját, valamely művének megjelenésekor vagy életének más fontos eseménye kapcsán méltatja. A megjelent cikkek terjedelme, mélysége, színvonala azonban nem egyenletes.

Erények — hiányok

Végére érve a lapszemlének, újra eltűnődhetünk: milyen jellegű is ez a folyóirat? Előnye mellett milyen hiányokat fedezünk fel benne? Valójában kiknek készül az évente négyszer megjelenő Baranyai Művelődés? Az első és az utolsó kérdésre nem tudunk egyértelmű választ adni: a folyóirat profilja nem teljesen tisztázott, hiányosságai javarészből fakadnak. A művelődés korunkban oly széles és sokrétű területét minden vonatkozásban egyforma alapossággal, arányosan és magas színvonalon átfogni, illetve művelni egyetlen folyóirat keretén belül aligha lehetséges.

A Baranyai Művelődésben az oktatási és nevelési célok dominálnak. Ezek megvalósítása, szolgálata érdekében kapott helyet a közművelődés és a helytörténet témaköre, holott mindkettő önálló terület. Éppen ezért a tartalom és a megmunkálás, a tudományosság igénye csorbát szenved e szolgálat során.

A helytörténeti jellegű írásokban érezhető, hogy kibontakozóban van egy nagyon is szükséges történeti szemléletű, tu-

dományos igényű műhely, de a lap jelenlegi formájába nem illeszthetők be szervesen e termékeny műhely alkotásai. Így a tanulmányok egy része — még a lapban megnevekedett oldalterjedelmük ellenére is — mind tartalmában, tudományos igényében, mind terjedelmében egyenetlen színvonalú.

A *Közművelődés* rovat szemlélete — de az *Oktatás — Nevelés* is — meglehetősen intézmény-, terv- és határozatközpontú. Nem tud kellőképpen kibontakozni e terület fontosságához, feladataihoz és eredményeihez méltó, mélyreható és tartalmas elemző munka. Olykor túl sok a rövid, szinte tudósítás, hír jellegű közlemény.

Felesleges a határozatok, paragrafusok, törvények gyakori közlése — erre hivattak az ilyen jellegű országos periodikumok —, a bizottságok, albizottságok, funkciók, szervek felépítésének, szerkezeti kérdéseinek túlzott hangsúlyozása. Inkább az érvényes szakmai, ideológiai jellegű elvek, rendelkezések elemzésével, az országos célok és a helyi adottságok figyelembevételével lehet az adódó feladatokat s azok megvalósításának módszereit, helyes útját megjelölni — s ezeknek kellene helyt adni a Baranyai Művelődésben. A túlméretezett leíró jellegű cikkek túl sok időt rabolnak el az amúgy is túlterhelt pedagógusoktól, népművelőktől.

Jó hagyományokat teremtett a folyóirat a módszertani jellegű írások közlésével. E jellegűt erősíteni kellene, a vizsgálandó kört pedig szélesíteni. Pécs valóban kulturális központ. Felsőoktatásáról igen kevés számomban olvashattunk, bár a publikált írások fontosak, értékesek. Több teret lehetne szentelni az újabb pedagógiai elvek, elképzelések, kísérletek bemutatásának is. (Például a külföldi tanulmányutak esetleges hazai hasznosításáról sem tettek említést a pedagógusok.) Kellő érdeklődés felkeltése esetén vitafórummá válhatna a Baranyai Művelődés.

A megyének fejlett könyvtári hálózata van — mégha az országos könyvtári és könyvtárosi gondok, „betegségek” rájuk is jellemzőek —, mégis méltatlanul kevés összefoglaló jellegű és távlatokat feltáró írást olvashattunk a lapban, inkább a könyvtári munkának nem túl lényeges apróbb mozzanatairól tudósítanak a rövidke írások. (Vagy talán a közművelődés fejlesztési terveinek szemlélete nyomja rá bélyegét az ilyen jellegű cikkekre? Például az 1977. évi 2. számban olvasható II. sz. — minimális — fejlesztési alternatíva a szükséges 80 főfoglalkozású és 30 részfoglalkozású új könyvtáros helyett mindössze 36 főfoglalkozású és 6 részfoglalkozású könyvtárost vesz számításba, viszont a szükséges 87 főfoglalkozású mű-

velődési otthoni szakalkalmazott helyett 76-ot irányoz elő. Az aránytalanság meglepő és elgondolkoztató!

Míg a Pécsről és a megye más helységeiről, vidékeiről szóló írások között jó arányt sikerült teremteni, nem mondható el ugyanez a szerzőkről. Még mindig túl nagy a pécsiek aránya, a más városból érkező cikkek száma meglehetősen kevés. Sokat publikálnak a Baranyai Művelődésben a helyi, főként művelődési vezetők. Ez önmagában dicséretes, hiszen az alapos áttekintés nyilván elsősorban az ő sajátjuk. Ámde az iskolákban, könyvtárakban, művelődési házakban és egyéb intézményekben sok olyan munkatárs dolgozik, akiknek bevonásával bővíthetnék a szerzői gárdát. E folyamat megindulását jelzik a múzeumi munkatársak

és a főiskolai oktatók publikációi. Nem válik előnyére egyetlen folyóiratnak sem — bármilyen jó tollú is a szerző —, ha számról számrá ugyanazokkal a nevekkel találkozunk az olvasó.

Mindez a szerkesztő bizottság összetételére is vonatkozik. Talán fiatal, tehetséges, gyakorló szakembereket is be lehetne vonni a szerkesztőségi munkába.

Végezetül dicsérettel szólunk a most már talán végleges külső formát öltött Baranyai Művelődésről, melynek ízléses és szerény borítóját Erdős János tervezte. A szépen gondozott szöveg mind a szerkesztőség, mind a nyomda áldozatos munkáját bizonyítja. Néhány éve a fényképek és az illusztrációk minősége is számottevően javult, jól színesíti a lapot.

Vargáné Major Judit

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

Ezekben érzem leginkább, hogyan változott a világ

PÓK LAJOS irodalomtörténész

A gyerekkor olvasási mámorai: jó lenne most olykor belőlük. Tökéletesen feloldódni a könyvek adta élményben, az érzelmi lobogásban, az erkölcsi hevületek kívánatos gátlástalanságában.

Ez jutott eszembe először, amikor a Könyvtáros szerkesztője ezt az írást kér-

te tőlem. Aztán az emlékezet mélyéről képek és újabb képek jöttek elő azokról a könyvtárakról, amelyek az imént olyan nosztalgiával említett mámorok pincéjeként maradtak emlékezetemben.

Talán elnézik e folyóiratnak a közművelődési munka hétköznapijaiban fővő olvasói, ha nem hűtöm le emlékeimet.

Az első kép: vasárnap dél van, itt-ott már harangoznak a soktemplomú Egerben. Nyurga, álmatag járású fiú ballag a poros Koháry utcán, a hóna alatt könyvek. Ahová tartok, egy földműves olvasókör (és temetkezési egyesület...) közeli könyvtára. Azért szoktam ide — ahová egyébként nagyapám révén kerültem, ő ugyanis a tisztes intézménynek alapítói közé tartozott —, mert az iskolai ifjúsági könyvtárból, ha nem volt szünet, hetenként csak egy könyvet lehetett kölcsönözni.

A „szalában” — ez volt a gyűlések, bállok színhelye is — nyitva álltak ilyenkor a nagy zöld szekrények, polcaikon könyvek, könyvek, közöttük a millenniumi Jókai-sorozat, a fő-fő vonzóerő. Ma is az orromban van az innen hozott könyvek enyhe doh-illata (én illatnak érzem), látom a könyvek gerincén a hüvelykujjni sorszámkat, kapához szokott parasztkéz írását, és halloom, hogy az őszülő bajuszú könyvtáros, miközben beírja egy füzetbe a kölcsönzött könyvek sorszámt, megkérdezi (minden vasárnap egyformán): „Mi van Antal bácsival?” (Ő volt a nagyapám.)

Nem sokkal később: a ciszterciek gimnáziumában — ide jártam — a második

emeleten a tanári könyvtárban ülök szombat délután, katalóguscédulákat rakosgatok, vagy inkább ábrándozom. Az jár az eszemben: a paptanár könyvtáros — az ő kedvéért, mert némettanár volt, kezdtem németül tanulni — ideadja-e az imént „kinézett” könyvet, amelynek az írója Voltaire, a címe: XIV. Lajos százada. Azon a héten hallottam először Voltaire nevét hittanórán, meglehetősen borzongást támasztó módon.

Talán hatodikos-hetedikes gimnazista lehettem, nyár volt, vakáció, és ez egyszerre hozta a könyvinséget, mert bezárták a könyvtárakat — és a még nagyobb könyvéhséget, hiszen jókat lehetett olvasni a strandon is. A Fő utca — amelyről Kálnoky László egy letűnt világ kísértes haláltáncának nagyszerű versét írta —, az egri Fő utca egyik mellékutca-jában, kis üzlethelyiségben fedeztem fel egy addig ismeretlen kölcsönkönyvtárat. Vékony, szemüveges, fekete hajú asszony kérdezett (megtudtam, hogy özvegyasszony, férje halála óta könyvtárunk könyveit kölcsönzi, havi egy pengőért négy könyvet, ebből él): milyen könyveket szeretnék? Rengeteg ismeretlen nevet láttam a könyvek gerincén, és pillanatokon belül csodálni kezdtem a könyvtáros asszony tájékozottságát. Neki, úgy látszik, felkeltette érdeklődését irodalmi (és általános) maflaságom. Ott találtam rá a Tonio Krögerre, Werfel Barbarájára, Kaszák önéletrajzára és második vagy harmadik alkalommal egy vékony füzetre, Engels: A szocializmus fejlődése az utópiától a tudományig c. művére. A könyvtárosnő akkor már tudta, hogy papok nevelnek.

Hasonló könyv sem volt még a kezemen, valószínű, hogy alig érthettem belőle valamit. Aztán megláttam a füzetet Engländer Adolf könyvkereskedésének kirakatában (Fordította Zala József. Társadalom Könyvkiadó, 1935.), megvettem, ma is megvan. A régi ceruzás aláhuzigálások arról tanúskodnak, hogy újból elolvastam: bölcs kommentáló megjegyzéseim nyoma is látszik a margón, de sajnos, már olvashatatlanul.

Míg az ember húszéves sincs, mennyivel mélyebb és visszhangosabb. Alighanem ebben a kis üzlethelyiségben villant meg bennem először: a könyv nemcsak a képzelet és a kíváncsiság tápszere, nem elragadó vagy elernyesztő kaleidoszkóp-játék, ahogy sokkal később Franz Kafkánál olvashattam, még kevésbé csak a sérülékeny kamaszlélek magán-dzsungele. Az irodalom akkor is túlmutat önmagán, ha a könyv csak valamilyen jámbor históriát zár két fedele közé. Sok minden kellett azonban még ahhoz, hogy kiderüljön, lehet a két fedél között külső-belső ütközetekbe hívó dobpergés és az élet

dolgait nemcsak újragondoltató, hanem újraformáltató biztatás is.

Meggyorsítom a képek pergetését.

Az Eötvös Kollégium felejthetetlenül gazdag, utolérhetetlenül ésszerű és otthonos könyvtárából azok a hónapok maradtak bennem, mikor itt végigolvastam a *Nyugatot*. A nyitott ablakokon áradt be a tavasz a Nagyboldogasszony útjának kertjeiből, és olykor előbb lehetett hallani a távoli repülőgépzúgást, mint a légvédelmi szirénákat.

Sok-sok délutánt, estét töltöttem el a Széchényi Könyvtár irodalmi kutatószobájában, az ablakfülkébe rakott íróasztal mellett is. A sok ezer kötetes kézi-könyvtár a szó szerint a kezem ügyében tartotta mindazokat a könyveket, folyóiratokat, amelyekre szükségem lehetett.

Az Egyetemi Könyvtár földszinti folyóiratolvasója azokban a hónapokban nyújtott otthont, amikor hadifogságból hazajövet disszertációmát írtam.

Természetesen megszerettem a könyvtárosi munkát, professzorom, Horváth János próbált is segíteni, hogy a Széchényi Könyvtárba kerüljek. A pályám más-ként alakult, de nemcsak a könyvtől, hanem a könyvtártól sem távolított el. Az ötvenes években, az akkori Művelt Nép Könyvkiadó lektoraként én voltam a könyvtáros kiadványok kiadói szerkesztője — Sallai István és Sebestyén Géza nagy művének, *A könyvtáros kézikönyve* első kiadásának is —, benne éltem annak a munkának a sodrában, amely megteremtette a könyvtárak mai rendszerét és életformáját.

A későbbi évekből még egy kép: ösztöndíjas hónapok Bécsben. A neogótikus Rathausban, a városi könyvtárban ismeretem meg egy messzetűnt világ, a Monarchia utolsó évtizedeinek irodalmát, filozófiáját, művészetét. A könyvtárosok ódivatú nyájassága őrizte még ennek a kornak a gesztusait. Délben, a városházát övező parkban szellőzködve, az *Express* és a *Kurier* rikkancsainak hangversenye jelezte egy változó világ koordinátáit.

Az utóbbi években főképp irodalmi meghívások nyomán jutottam el mindig élményt adó hazai vidéki könyvtárainkba, legutóbb a Szekszárdi Megyei Könyvtárba. Láthattam Európa nagy könyvtárait, olykor dolgozhattam is bennük, de ezekben a könyvtárakban érzem leginkább, hogyan változott a világ.

Különben otthon is egy könyvtár sarkában élek. A szobákban a falak mentén, és minden lehetséges helyen könyvek, a mennyezetig. Barátaink, akik először jönnek hozzánk, már az autóbusból látják az ablakokon át a könyvsorokat az esti fényben. Erről tudják: jó helyen járnak.

Adalékok a Hajdú-Bihar megyei olvasókörok 1900 és 1944 közötti történetéhez (2.)

Egyházi olvasókörok Debrecenben

A XX. század első felében a debreceni egyházi vezetők is fontos léleknevelő és műveltségfejlesztő funkciót szántak a felekezeti köröknek és egyleteknek. Közülük elsősorban a református egyház irányítása alatt álló csoportosulások érdemelnek figyelmet. Tagjaik nagyrészt a külvárosokban, kertes településrészekben éltek, egyes összetételű lakosságból verbuválódtak. De ezekbe a körökbe több fiatal járt, mint a világi vezetés alatt működőbe. Vagyis az egyház nagy gondot fordított a fiatalság nevelésére, s elsősorban a fiatalabb generációt igyekezett megnyerni eszméinek.

A hivatalos irányzat elkötelezettjei

Természetesen ez a műveltségtartalom igencsak egyoldalú és sokkal inkább politikamentességet hirdető, vallásos szellemiségű volt, mint a nem felekezeti olvasókörokben. A politikamentesség azonban elkötelezettséget jelentett a hivatalos Magyarországgal szemben.

Ova intették a köreikben tevékenykedő tagokat „a szocialista vörös veszedelemtől” éppen úgy, mint a földi meggazdagodás „ezernyi gyötrődésétől”. A szellemi javak adásában pedig már arra is vigyáztak, hogy „a középosztályú polgárok emeltessenek a kor igényelte művelődési előrehaladottság színvonalára, a társalgás, hasznos könyvek s hírlapok olvasása által.” (A Debreceni Csapókerti Református Olvasókör iratai. Debreceni Állami Levéltár 114/52.)

A vallási belenyugvás csekély vigaszt hirdetők egyházi tanításokra a Nyilastelepen és a Téglavetőben, részben a Csapókertben és a Homokkerten volt a legnagyobb szükség, ahol a város „leghitlenebb társadalma” élt. A „maghintés” így tehát támogatta a város érdekeit, amely ezért mindenben támogatni igyekezett a társulások működését. A homokkerti olvasókör tevékenységét már az 1904. február 20-i alakuló üléstől nyomon követhetjük, éppen a hivatalos támogatás következtében megmaradt iratanyag és a sajtótudósítások révén. Ez az olvasókör jól példázza a hasonló debreceni körök

szellemiségét, akár modellnek is tekinthető — s ezért részletesebben szólunk róla. Mindjárt az alakuláskor 110-en jelentkeztek tagnak: hetvenen a Homokkertből, negyvenen pedig a városból. (Debreceni Független Újság, 1904/49.) 1905-ben már arról tudósította olvasóit a Debreceni Független Újság, hogy a körnek — egyéves fennállása óta — sok nehézséget kellett ugyan leküzdenie, de a buzgó és lelkes résztvevők munkája révén az egylet az 1905. január 15-én tartott évi közgyűlés idején már 141 műből álló könyvtárral rendelkezett, amelyet 117 olvasó használt. Természetesen nehéz elképzelni azt, hogy a 141, jórészt összehordott kötetből álló „könyvtár” kielégítette volna ennyi olvasó igényét. Ezért a felhívásokra megindult az adományozás, s a lapokban már 1905-ben az olvasható, hogy Szabó Kálmán, a kerület akkori képviselője Jókai összes műveit adományozta az egyletnek. 1906-ban pedig az, hogy „a kör egy ismeretlen jóakarója 44 kötet részben kötött, részben fűzött könyvet” ajándékozott a körnek. És tekintettel az egylet vallási és hazafias szellemben való aktív működésére, 1907-ben részére a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa 500 korona értékű vándorkönyvtár juttatásáról intézkedett. A Debreceni Független Újság így kommentálta az eseményt: „A Múzeumok és Könyvtárak Főfelügyelősége a Homokkertnek új könyvtárat adományozott. Az újévi ajándék bizonyára kellemes hatással lesz a Homokkert kitaró és szorgalmas lakosságára. (A vándorkönyvtár 107 kötetes szokványos népkönyvtári összeállítás volt.) Az 1909-es közgyűlésen dr. Bacsó Dezső egyleti elnök már arról számolt be, hogy a könyvtárnak 600 kötet könyve van, s a gyarapodáshoz nagyban hozzájárult a gőzfűrészgár tulajdonosának 190 kötetes könyvajándéka. E közgyűlésen, amelyen a kapott vándorkönyvtár működésének megkezdéséről is tájékoztatták a tagságot, a kör könyvtárnokának és pénztárnokának már tiszteletdíjat állapítottak meg munkájukért. 1912-ben, amikor az olvasókör nyolcéves fennállását ünnepelték, a város napilapjai felsőfokon

szóltak az olvasókör tevékenységéről. A Debreceni Független Újság például így: „A Homokkerti Ref. Olvasóegylet 8 éves fennállása óta fontos szolgálatot teljesített a Homokkert külváros lakosságánál. Szép könyvtára, valamint az olvasóegyletből kiindult mozgalmak: nélkülözhetetlen kultúrtényezővé avatták az egyletet, eme szépen fejlődő külvárosban. Fennállása óta évenként több mulatság rendeztetett az egylet javára, melyek fő jövedelmi forrásai voltak.” Az olvasókör munkáját mindenfelől elismerés övezte. Jogosan, mert a valláserkölcsi szellemben való neveléssel hatásosan terelte el a külterületek lakosságának figyelmét a „veszedelmes szociális gondokról”. A kormányzat természetesen szintén kifejezte elégedettségét a lojális református olvasókör iránt. A Magyar Könyvszemle 1912-es számának első füzetében arról tájékoztatta az ország könyvtarostársadalmát, hogy Gulyás Pál népkönyvtári szakmegbíztott meglátogatta a debreceni homokkerti könyvtárat, és a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa 50 korona jutalommal és díszoklevéllel tüntette ki Kövér Gyula homokkerti könyvtárnokot. Az olvasókörrel a továbbiakban mégis kevesebbet hallunk, s ennek oka minden bizonnyal az, hogy az óvodát, ahol rendezvényeiket tartották, imaháznak rendezték be; a legfőbb ok pedig: közbejött az első világháború.

A két világháború között azután a felekezeti olvasókörökben is növekedett a demagógia, az irredenta, sovinszta hatás. Másfelől a vezetőségekben a fő pozíciókat betöltő lelkészek, kántorok, tanítók gicsces, banális darabokat tanítottak be a kör vállalkozó tagjainak.

A Homokkert és a Csapókert olvasóköre eredményesen működött a megkívánt hivatalos szellemben. Érdekes azonban rámutatni, hogy a Nyilastelepen és a Téglavetőben létrehozott református olvasókörökben — lévén az ott lakók a város legszegényebbjei, legelszántabb nincstelenjei — más volt a helyzet. E köröknek érdemleges irattári anyaguk nincs, sajtóvisszhangjukkal alig találkozni, ami arra enged következtetni, hogy az ott folyó „léleknevelés” már kevésbé lehetett eredményes. Megerősítik e feltevésünket azok az adatok is, melyek szerint a homokkerti és a csapókeri egyletek taglétszáma csaknem 300, míg a másik kettő a két világháború között jóval kevesebb: a Nyilastelepen 130-an, a Téglavetőben mintegy 80-an voltak a kör tagjai.

Szegényes állományok

A könyvállomány is szegényebb, még a taglétszámokhoz viszonyítva is. Csak a Homokkert mintegy 1000 kötete magya-

rázza, hogy egy olvasóra 2—3 kötet jutott a húszas évek végén, másutt azonban 0,5 és 1,5 között volt az egy olvasóra jutó művek száma.

A körök könyvállománya meglehetősen vegyes összetételű volt. A szépirodalmi művek mellett ifjúsági és főleg mezőgazdasági jellegű „népszerűbb” munkákat tartalmazott. A homokkerti kör ránk maradt jegyzéke jobbára magyar klasszikus műveket sorol fel, de található a listában teljesen értéktelen irodalmi selejt is. Emelítésre méltó azonban, hogy a kötetek között szerepel Tolsztoj: Iván Iljics halála című kisregénye, valamint Victor Hugo: A századok legendája, A király mulat és az Egy bűn története, Daudet: A férj, és Dickens: Copperfield Dávid, Twist Olivér című műve, továbbá Jack London: A korhely és a tündér, Az óceán meséi, A büszkeség háza című könyve is.

A szakirodalmi munkák közül megtalálható Budai Ézsaiás: Régi római írók élete; Csengery Antal: Jellemrajzok; Dalmady Győző: Nyári Pál emlékezete; Falk Miksa: Erzsébet királynéről; Heinrich Gusztáv: A bolygó zsidó mondája; Herman Ottó: A magyar nép arca és jellege; Kosuth levelei egy fiatal lányhoz; Péczely József: A magyarok története A'siából kijövetelüktől fogva a mai időkig; Pulszky Ferenc: Deák Ferenc; Renan: Jézus élete; Szász Károly: Magyarország története; a Szent biblia (két példányban); Wlassics Gyula: Deák Ferenc; Zoltai Lajos: A Hortobágy, Debrecen; Xantus János: Új világ című könyve. — Az állományban a címekből ítélve ponyvák is lehettek.

A többi református olvasókör és egylet állományának összetétele hasonló lehetett. Az olvasók összetételére, a forgalomra és a látogatottságra vonatkozó adatok hiányában csupán következtetésekre és feltételezésekre szorítkozhatunk. Mivel gyakran rendeztek előadásokat, mulatságokat, feltehetően sok volt a fiatal közöttük. A rétegződést pedig az akkori politikai helyzeten kívül a települési viszonyok is befolyásolták. A foglalkozási megoszlásról szintén nincs adatunk, de a téglavetői és a nyilastelepi körök tagsága — a település lakosságának összetételéből következően — egységesebb lehetett. Bármennyire kevés volt is az egy főre jutó kötetek száma, egy-egy könyv legfeljebb kétszer fordult meg egy évben az olvasók kezében — kivéve a homokkerti köteteket, ahol Kövér Gyula hozzáértéssel és lelkiismeretesen kezelte a könyvtárat. Arról viszont tudunk, hogy kötetek feküdtek el, és hoztak vissza megrongált műveket, amiért is például a homokkerti könyvtárnok már 1909-ben 7 olvasót részesített figyelméztetésben.

Sz. Szabó László

Mi a referral?

Az utóbbi időben a könyvtári és a tájékoztatásügyi szakirodalomban is sűrűn találkozunk a *referral* szakkifejezéssel. Ez az elnevezés sok szempontból összefügg a *referencia* (referenz) szóval, amellyel általában a könyvtári (és más) tájékoztató tevékenységet szoktuk jelölni.

Általános értelemben a referral útbaigazító, felvilágosító, tanácsadó tevékenységet jelent, amelynek során egy meghatározott szervezet vagy személy a különféle problémákkal jelentkező embereket („ügyfeleket”) arra a helyre irányítja, ahol a kérdéseikre vonatkozó információkat, megoldási lehetőségeket leginkább megtalálhatják, s ezekről a legalaposabb tájékoztatást szerezhetik.

A referral-szolgálat tehát a problémamegoldást segítő információs források felé nyitja meg az utat, összekapcsolja a tájékoztatást, tanácsot kérő embereket a számukra releváns információk forráshelyeivel, melyek egyaránt lehetnek dokumentumok, intézmények s személyek (szakemberek, tanácsadók, ügyintézők stb.).

Szűkebb értelemben, a könyvtári és információs szakmára vonatkoztatva, a referral olyan szolgáltatás, szolgáltató rendszer, amely a tájékozódást kereső kutatókat, szakembereket, érdeklődőket azokhoz a könyvtárakhoz, információs és dokumentációs intézményekhez, tanácsadó szervezetekhez stb. irányítja, amelyek a jelzett igényeket várhatóan a legjobb hatásokkal tudják kielégíteni.

A szakmai (tudományos, műszaki, gazdasági stb.) információk eredményes felhasználása érdekében a referral-szolgálat széles körben feltárja és sok szempontú nyilvántartásba veszi egy ország vagy régió „információs potenciálját”, ismeretkészletét, amely a különféle intézményekben található, s a folyamatosan vezetett nyilvántartás alapján rendszeres tájékoztatást ad az információs erőforrásokból, a mindenkori igényeknek, szükségleteknek, céloknak megfelelően. Az ilyen értelemben vett referral-szolgálatot rendszerint központilag szervezik, például a nemzeti könyvtárakban, országos feladatkörű könyvtári és tájékoztató intézményekben, hálózati központokban stb.

Nemzeti ...

A tudományos és műszaki információs forrásokra vonatkozóan az egyik legnagyobb referral-szolgáltató rendszer az USA Kongresszusi Könyvtárában (Library of Congress) jött létre (ez a könyvtár az USA nemzeti könyvtárának szerepét is betölti). Elnevezése: *National Referral Center for Science and Technology*, azaz Nemzeti Tudományos és Műszaki Referral (forrástájékoztató) Központ. Amikor a Központ megalakult, az alábbi fő feladatok ellátását tűzték ki céljául:

- nyilvántartás vezetése minden fontos amerikai információs forráshelyről, amely a tudomány és a technika területén felhasználható;
- folyamatos útbaigazítás, tájékoztatás nyújtása az érdeklődő szervek és személyek számára az információs forráshelyekről;
- címtárak, névtárak és egyéb jegyzékek, útmutatók szerkesztése és kiadása az információs forrásokról a szükségleteknek megfelelő szakmai, intézményi stb. csoportosításban.

Az információs forráshely fogalmát — amint erre már utaltunk — egészen tágan kell értelmeznünk, ide kell értenünk minden olyan működő, „készenléti állapotban” levő intézményt vagy személyt, amely vagy aki tudományos és műszaki kérdésekben az igényeket megfelelő színvonalon kielégítő információkat (dokumentumokat, adatokat, elemzéseket stb.) tud szolgáltatni.

A könyvtárak, különösen a szakkönyvtárak számára egyre fokozódik a forrástájékoztató központok, szolgálatok jelentősége. A dokumentumok, információs források nagy ütemű növekedése, típusainak sokfélesége, áruk emelkedése ma már jóformán egyetlen szakkönyvtárnak, tájékoztató részlegnek sem engedi meg a teljes ön-ellátást, vagyis nem állhat rendelkezésére a szakirodalmi és más információs forrásoknak olyan készlete, választéka, amelyből minden igényt ki tudna elégíteni. Az igények egy része csak úgy elégíthető ki, ha a referral alkalmazásával az érdeklődő lehetőleg pontos felvilágosítást kap, hova forduljon problémájával, hol talál meg valamilyen dokumentumot, információt, hol kaphat szakszerű útbaigazítást, tanácsot.

A könyvtári és az információs hálózatok nagyarányú kiépülése is hozzájárul a forrástájékoztató szerepének növekedéséhez. Mennél nagyobb hálózatról van szó, annál fontosabbá válik, hogy megfelelő referral-központ alakuljon ki, amely címtárszerűen gyors eligazítást ad arról, hogy kinek hová kell fordulnia információs problémájával.

... és nemzetközi központok

Több példa van már arra is (például ENSZ intézmények keretében), hogy sajátosan referral típusú információs rendszerek jönnek létre. Ezeknek különösen nagy a jelentőségük a fejlődő országok számára, amelyek a forrástájékoztató rendszerek segítségével megtudhatják, hogy műszaki-fejlesztési és egyéb problémáik megoldása érdekében hova fordulhatnak átvehető, felhasználható információkért. Az ilyen jellegű forrástájékoztató igen fontos eleme az ún. technológiai-transzfernek, vagyis a termelésben, fejlesztésben felhasználható műszaki ismeretek („know-how”) cseréjének, átadásának-átvételének.

A több ország részvételével épülő nagy nemzetközi (regionális) információs rendszerek és hálózatok is fokozatosan létrehozzák a saját forrástájékoztató központjait, nyilvántartó és felvilágosító szolgáltatukat a rendszerben, hálózatban található információs forráshelyekről. Ilyen szolgálat működik és épül tovább a KGST országok Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszerének (NTMIR) keretében a moszkvai Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központban (NTMIK), és referral-központ létesül az Európai Gazdasági Közösség (EGK) országainak EURONET elnevezésű (tudományos, műszaki, gazdasági) információs hálózatának szervezetében is.

Félig-meddig referral jellegű tevékenységet folytatnak az úgynevezett információs klíring-állomások („áruházak”) is, amelyek egyrészt nyilvántartásokat vezetnek és tájékoztatást adnak (például a megkezdett és befejezett kutatásokról), másrészt dokumentumokat is szolgáltatnak. Az ilyen kombinált referral- és klíring-egyezménynek jól ismert példája az amerikai National Technical Information Service (NTIS = Nemzeti Műszaki Információs Szolgálat), amelynek főként a nem publikált dokumentumokra vonatkozó szolgáltatásait hazánkban is több intézmény veszi igénybe.

A szakkönyvtárak forrástájékoztató tevékenysége

Utaltunk rá, hogy a szakkönyvtárak eredményes munkájában mennyire fontos szerepe van a forrástájékoztatásnak. Ennek ellenére ma még elég kevés az olyan szakkönyvtár (például intézeti, vállalati könyvtár), ahol tudatosan szervezett, megfelelő apparátussal ellátott referral-tevékenységet végeznek. Pedig — bizonyos mértékig — erre még akkor is szükség van, ha forrástájékoztató központ működik a nemzeti könyvtárban, az érintett hálózati központban vagy esetleg más intézményben.

A vállalati (intézményi) szakkönyvtár forrástájékoztató tevékenységét két nagyobb csoportra oszthatjuk:

— útbaigazítás a vállalatnál, de nem a szakkönyvtárban található belső és külső szakmai információs forrásokról, például a fejlesztési koncepciókról, prognózisokról, az általában nem publikált műszaki-gazdasági, piackutatási tanulmányokról, audiovizuális ismeretközlő anyagokról;

— útbaigazítás azokról a vállalaton kívüli forráshelyekről, amelyek a vállalat szakmai profilját, tevékenységi körét szorosan érintik, így például a rokon profilú (és hasonló nagyságú) hazai és külföldi intézményekről, szakemberekről és szakértőkről, fontosabb szakmai eseményekről és rendezvényekről, tanácsadó szolgálatokról.

A forrástájékoztató megszervezése dinamikus adatgyűjtést és nyilvántartást igényel, mert mindig „naprakész” állapotban kell lennie. Ebben az esetben nagy mértékben hozzájárul az eredményes tájékoztató tevékenységhez.

Györe Pál

I R O D A L O M

- Croneberger, R.—Luck, C.: Defining information and referral service = *Library Journal*, 1975. nov. 1.
Kochen, M.: Directory design for networks of information and referral centers = *Library Quarterly*, 1972. 1. sz.
Weisman, H. M.: *Information Systems, services, and centers*. N. Y. 1972. Becker-Hayes.
Györe P.: Az ismeretközlés eszközeinek, lehetőségeinek komplex feltárása szakkönyvtárakban. 1—2. r. = *TMT*, 1966. 2—3. sz.

Esztegár László

1870—1905

Esztegár Lászlónak mindössze harmincöt évet engedélyezett a sors, de mint könyvtáros, könyvtártudományi szakember és irodalomtörténész rövid élete ellenére is értékes alkotásokat hagyott maga után, s eredményei érdemessé teszik arra, hogy a magyar könyvtárosok Pantheonjába kerüljön.

Szamosújvárott született 1870-ben, Erdélyben meggyökeresedett örmény családból. Elemi és középiskoláit Szamosújvárott, Nagyszébenben, majd Kolozsvárott végezte. Már középiskolás korában cikkei jelentek meg a *Vadnai Károly* által szerkesztett *Fővárosi Lapok*ban. Egyetemi tanulmányait a budapesti tudományegyetem bölcsészkarán végezte; s még mint egyetemista *Vadnai Károly* meghívására a *Fővárosi Lapok* szerkesztőségének kötelékébe lépett. Itt megjelent irodalomtörténeti és esztétikai tárgyú cikkei korán ismertté tették a nevét. 1892-ben doktorált; doktori értekezése *A magyar műballada kezdete* címmel látott napvilágot.

Középiskolai tanári oklevelének megszerzése után, 1892-től 1895-ig tanárkodott, előbb Szamosújvárott, majd Pesten. Közben folyóiratokban és napilapokban publikált. Írásainak zöme a kor vezető tudományos, szépirodalmi és általános jellegű folyóirataiban, illetve a legismertebb heti- és napilapokban jelent meg (*Magyar Könyvszemle, Irodalomtörténeti Közlemények, Egyetemes Philológiai Közlöny, Történeti Tár, Armenia,*

Turul, Ethnographia, Művészet, Vasárnapi Újság, Magyar Szalon, Magyar Kritika, Fővárosi Lapok, Egyetértés, Magyar Újság, Pesti Napló stb.) — összegyűjtésük és kötetben való kiadásuk ma sem volna haszon nélküli feladat.

Három évi tanári munka után 1896-ban lépett a *Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának* kötelékébe. 1901-ben segédőrré, 1902-ben pedig őrré léptették elő. A könyvtárban elsősorban a bibliográfia és a kéziratok, különösen az irodalmi levelek kérdései kötötték le érdeklődését. Az irodalmi levelek rendezési és katalogizálási problémakörének tanulmányozása végett 1903-ban Bécsben, a *K. und K. Hofbibliothek*-ben, 1903-ban pedig Firenzében, a *Biblioteca Nazionale*-ban folytatott tanulmányokat. Az OSZK kéziratárában ugyanis ekkorra már tekintélyes számú irodalmi levél gyűlt össze, de mivel ennek kezelése és katalogizálása sem a modern könyvtártudományi elveknek, sem a kutatók igényeinek nem felelt meg, elodázhatatlanná vált újbóli feldolgozásuk és katalogizálásuk. Ennek előmozdítása érdekében 1899-ben a kéziratár keretein belül felállították az *Irodalmi levelestárat*, és hozzáfogtak az anyag korszerű levéltári alapokon nyugvó feldolgozásához és katalogizálásához. Az 1899. évi állomány mindössze 5594 irodalmi levelet ölelt fel, amelyhez 1971 cédula készült; ez az állomány azonban évről évre rohamosan gyarapodott, és ma egyike a kéziratár leggazdagabb és leggyakrabban használt gyűjteménycsoportjának. Esztegár László könyvtárosi tevékenységének java részét e tár munkálatai kötötték le.

Bibliográfiai tájékozottságának köszönhető, hogy a Vallas- és Közoktatásügyi Minisztérium, valamint a könyvtár képviselőjében részt vehetett az 1897. évi brüsszeli, valamint az 1900. évi párizsi bibliográfiai kongresszuson; ott szerzett tapasztalatairól két tanulmányban számolt be (*A brüsszeli második nemzetközi bibliográfiai konferencia. — Jelentés az 1900. évi párizsi bibliográfiai és könyvtárnoki kongresszusról*) a Magyar Könyvszemle hasábjain 1897-ben és 1901-ben. 1898-ban Párizs nagy könyvtárainak szervezetét és működését tanulmányozta; ebből az alkalomból a modern magyar irodalomról előadást is tartott, amely nyomtatásban is megjelent. (*La littéra-*

ture hongroise dans les vingt dernières années. Paris, 1898.) Könyvtártudományi írásai és kisebb publikációi jórészt a *Magyar Könyvszemlében* kerültek a szakemberek elé. A nagyobb tanulmányok mellett (*Az egyetlen repertórium*, 1896. — *A bibliográfiai szakismeretek megszerzése*, 1898. — *A brüsszeli királyi könyvtárról*, 1899. — *Adalékok Kossuth Lajos hírlapírói pályájához*, 1901. — *A Toldi-trilógia eredeti kézírata a Magyar Nemzeti Múzeumban*, 1905. stb.) E-r., illetve E-r. L. betűjegyek alatt tetemes számú könyvismertetést tett közzé, s ezek a könyvtártudomány minden ágát, továbbá az irodalom- és művészettörténet területeit is felölelték.

Könyvtárosként részt vett az ország első könyvtárának minden megmozdulásában. A Magyar Nemzeti Múzeum előadás-sorozatainak keretében többször tartott előadást a kézírattár irodalmi ereklyéiről; az 1902. évi (harmadik) és

az 1904. évi (negyedik) könyvtárosi tanfolyamon pedig a bibliográfiát adta elő. Schönherr Gyula mellett társszerkesztője volt a *Magyar Minerva* I. kötetének, *A Magyar Nemzeti Múzeum múltja és jelene* című gyűjteményes kötetben pedig ő írta az *Újkori kéziratok* c. fejezetet.

Esztégár Lászlót viszonylag fiatalon szív- és idegbetegség támadta meg, melyet a megfeszített munka egyre súlyosbított. Orvosi tanácsra Abbáziában keresett gyógyulást, és első pihenője után úgy-ahogy talpra is állt. Betegségének kiújulásakor ismét Abbáziában keresett menedéket, de ezúttal már hiába; ott halt meg 1905. június 3-án. Szamosújváron helyezték örök nyugalomra. Temetésén a Széchényi Könyvtár Áldásy Antal és Sebestyén Gyula képviselte.

Két nagyobb munkája — az egyik Reviczky Gyula költészetével, a másik Arany János Toldi-trilógiájával foglalkozik — kéziratban maradt. (G. F.)

Kérdezz — felelek

Egy nagyközségi-járási könyvtár igazgatója kérdezi az előkészítő tanfolyamon résztvevők kedvezményeiről

„A megyei művelődési központ körlevélben közölte velünk, hogy a szakképzett-ség nélkül működő közművelődési dolgozók részére magyar és történelem tárgyakból főiskolai felvételi vizsgára előkészítő tanfolyamot szervez. A körlevél azt is tartalmazza, hogy azok a főhivatású népművelők és könyvtárosok, akik érettségivel rendelkeznek, de nincs meg a munkakörük ellátásához szükséges képezésük és 40. életévüket még nem töltötték be, kötelesek az előkészítő tanfolyamon részt venni, és a felvételi vizsgára jelentkezni. A körlevél egy művelődésügyi miniszteri utasításra hivatkozik, de az utasítás nem a jelzett kérdéseket szabályozza. Tekintettel arra, hogy az előkészítő tanfolyam február végétől májusig tart, és a résztvevők számára heti egynapos elfoglaltságot jelent, a könyvtárt sok kiadás terhelheti (költségtérítések, a helyettesítők díjazása stb.). Kérdezem tehát: kötelezhető-e az érintett dolgozó a tanfolyam elvégzésére, s ha igen, milyen rendelkezés alapján; továbbá ezzel kapcsolatban milyen költségeket kell a könyvtárnak viselnie?”

Válasz: Nincs olyan jogszabályi rendelkezés, amely kötelező erővel előírná, hogy a könyvtáros, aki a munkakörének ellátásához szükséges képezéssel nem rendelkezik, köteles részt venni a főiskolai felvételi vizsgára előkészítő tanfolyamon. Ennek megfelelően, ha az említett könyvtáros mégis beiratkozik az előkészítő tanfolyamra, a munkáltatót ezzel kapcsolatban semmiféle kiadás nem terheli. A könyvtár ugyanis nem köteles a részvétellel kapcsolatos költségeit és a tanfolyam miatt távol töltött időre járó munkabérét megtéríteni. Joga van azonban a levélírónak arra, hogy — a könyvtáros kérelmére — engedélyezze a heti egynapos távolléti időt az érdekelt rendszer szabadságának terhére, vagy a távolléti időre — a Művelődésügyi Közlöny 1978. évi 19. számában közzétett 23/1974. (IX. 4.) MüM számú rendelet 19. paragrafusában foglalt felhatalmazás alapján — rendkívüli (átlagkeresettel fizetett) szabadságot engedélyezzen. A rendkívüli szabadság azonban ilyen esetben csak feltételhez kötötten adható.

Pótlások a lexikonokhoz az 1978. évről

Összeállításunk ugyanolyan rendszerű, mint a Könyvtárosban 1978 áprilisában, illetve augusztusában megjelent előzményei. Mivel a sajtó gyakran mellőzi a halálozás pontos helyének és napjának megjelölését, sok esetben mi is kénytelenek vagyunk körülbelüli adatot adni: a megjelenés előtti nap dátumát, illetve a föltételezett helyet kérdőjellel. Néhány adatnál azonban csak a hónapot tüntethetjük fel, s a napok helyén két kérdőjellel figyelmeztetünk az adat bizonytalanságára; a halálozás helyeként pedig néhány esetben, adat híján, a tágabb környezetet — országot, tájegységet — nevezük meg.

Mivel adataink az 1978. évre vonatkoznak, az évszámot nem jelöljük, csak a hónapot és napot tüntetjük föl arab számokkal.

RÖVIDÍTÉSEK

†	Halálozás
BB	Balázs Béla-díj
BL	Koegler, Horst: Balett lexikon. 1977.
EF	Erkel Ferenc-díj
ÉM	Érdemes Művész
FL	Fotolexikon. 1963.
GA	Gábor Andor-díj
HKI	A huszadik század külföldi írói. 1968.
JA	József Attila-díj
JM	Jászai Mari-díj
KD	Kossuth-díj
KK	Ki kicsoda? 3., átd. kiad. 1975.
KL	Kislexikon. 1968.
KM	Kiváló Művész
LF	Liszt Ferenc-díj
MIL	Magyar irodalmi lexikon. 1963—1965.
MA	A Magyar Népköztársaság Művészeti Alapjának díjazottjai
MKL	Művészeti kislexikon. 1973.
ML	Művészeti lexikon. 1965—1968.
MM	Munkácsy Mihály-díj
MML	Munkásmozgalom-történeti lexikon. 2., jav., bőv. kiad. 1976.
MTAA	A Magyar Tudományos Akadémia almanachja. 1976.
OL	Orvosi lexikon. 1967—1973.
PL	Pedagógiai lexikon. 1976—1978.
SZKL	Színházi kislexikon. 1969.
SZOT	SZOT-díj
TTL	Természettudományi lexikon. 1964—1968.
TTL7	Természettudományi lexikon. 7., kiegészítő kötet. 1976.
ÚFL	Új filmlexikon. 1971—1973.
ÚML	Új magyar lexikon. 1959—1962.
ÚML7	Új magyar lexikon. 7., kiegészítő kötet. 1972.
VK	Világirodalmi kisenciklopédia. 1976.
VL	Világirodalmi lexikon. 1970—1977.
YM	Ybl Miklós-díj
ZL	Zenei lexikon. 1965.

KIEGÉSZÍTÉSEK

Alexits György † Bp. 10. 14. KK, KL, MTAA, PL, TTL, ÚML	Baksa-Soós György † Bp. 3. 16. MKL, ML
Almási Éva ÉM SZKL, ÚFL	Balassa Sándor ÉM, KK
Andrianov, Kuzma Andrianovics † Moszkva, 3. 13. KK, TTL	Baranyi Gyula † Bp. 1. 23. ZL
Antal István † Bp. 9. 25. KK, ÚML, ZL	Baranyi Károly † Újvidék, 3. 13. ML
Avar István SZOT KK, SZKL, ÚFL	Barta Imre † ? 11. 18. OL, ÚML7
Bábi Tibor † Pozsony? 6. 23? MIL	Barta István † Bp. 4. 10. KK, KL, MTAA, ÚML
Bágya András ÉM, ÚFL, ZL	Báti László † Bp. 9. 8. előtt MTAA, PL
	Bedő Rudolf † Bp. 2. 18. ML

Begin, Menahem Nobel-békedij, KK
 Békés Rita † Bp. 12. 16. SZKL, ÚFL
 Belák Sándor † Keszthely, 12. 24. KK,
 MTAÁ, ÚML7
 Berg Lily † Bp. 12. 17. ZL
 Bertha Bulcsú SZOT, KK, MIL
 Bessenyei Ferenc SZOT, KK, KL, SZKL,
 ÚFL, ÚML
 Best, Charles Herbert † Toronto, 3. 31.
 OL, ÚML
 Bisztray Gyula † Bp. 1. 6. MIL, ÚML
 Bogár Richárd EM, BL, KK
 Bordy Bella † Bp. 6. 29? BL, KK, SZKL,
 ÚFL, ÚML
 Boyer, Charles † Phoenix (Ariz.) 8. 26.
 KK, KL, SZKL, ÚFL, ÚML
 Bozsik József † Bp. 5. 31. KK
 Brodsky Dezső † Bp. 6. 7? MTAÁ
 Bumedien, Huari † Algír, 12. 27. KK.
 ÚML7
 Chirico, Giorgio de † ? 11. 19. KK, KL,
 MKL, ML, ÚML
 Csák Gyula SZOT, MIL
 Csányi Árpád EM, SZKL
 Danelius, Gerhard † Nyugat-Berlin, 5. 18.
 KK, MML
 Dargay Attila EM, ÚFL
 Darvas Iván KD, KK, SZKL, ÚFL
 Debreczeni József † Belgrád, 4. 26? MIL
 Dési Frigyes † Bp. 3. 30? KK, MTAÁ,
 TTL7, ÚML
 Dienes Valéria † Bp. 6. 8. BL, ÚML
 Dobiáš, Václav † Prága, 5. 18. ÚML, ZL
 Dózsa Imre KD, BL, KK
 Duczynska Ilona † Toronto, 4. 24. MML,
 ÚML
 Durkó Zsolt KD, KK, ÚFL, ZL
 Eck Imre KD, BL, KK, ÚML7
 Edvi Illés Panny † Bp. 3. 5. ML
 Erdélyi József † Bp. 10. 4. KK, MIL,
 ÚML
 Erdélyi Sándor LF, BL
 Fehér Tibor EM, SZKL
 Féja Géza † Bp. 8. 14. KK, MIL, ÚML
 Feledy Gyula KD, KK, MKL, ML
 Fenyő Iván † Bp. 11. 30? ML
 Forgách József EM, BL, KK
 Földi László † Bp. 8. 14. KK, ÚML7
 Franyó Zoltán † Temesvár, 12. 29. KK,
 KL, MIL, ÚML
 Frey Tamás † Bp. 4. 9. KK, MTAÁ
 Friss István † Bp. 10. 11. KK, KL, MML,
 MTAÁ, ÚML
 Gábor Marianne EM, KK, MKL, ML,
 ÚML
 Z. Gács György † ? (Ausztria), 5. 8. KK,
 MKL, ML
 Galgóczi Erzsébet KD, KK, MIL, ÚML
 Gáll István KD, KK, MIL
 Garas Dezső EM, KK, SZKL, ÚFL
 Gazdag Erzsébet JA, MIL
 Gärtner Károly † Bp. 12. 2? MTAÁ,
 TTL7
 Göndör Klára EM, SZKL
 Gronchi, Giovanni † Róma, 10. 18. KK,
 ÚML
 Gyarmathy Livia BB, ÚFL
 Hacsaturjan, Aram Iljics † Moszkva, 5.
 1. BL, KK, KL, ÚFL, ÚML, ZL
 Hajnal Gabriella EM, MKL, ML
 Hárs László † Bp. 3. 19. MIL
 Hauser Arnold † Bp. 1. 29. KK, MKL,
 ML
 Havas Ferenc KM, BL, KK, KL, ÚML
 Hofer Miklós YM, KK, MKL, ML, ÚML7
 Honthy Hanna † Bp. 12. 30. KK, KL,
 SZKL, ÚFL, ÚML
 Horváth Adám EM, ÚFL
 Humphrey, Hubert † Waverly (Minn.) 1.
 14. KK
 Huszárik Zoltán EM, ÚFL
 Huszti Péter KD, KK, SZKL, ÚFL
 Ignotus Pál † London, 3. 31. MIL
 Illés Endre JA, KK, KL, MIL, ÚML
 Ilosvai Varga István † Szentendre? 12. 19.
 KK, MKL, ML
 Jankovics Marcell KD, KK, ÚFL
 Jánossy Lajos † Bp. 3. 2. KK. KL, MTAÁ,
 TTL, ÚML
 Juhász László † Bp. 6. 30. MKL, ML
 Kacziány Aladár † Bp. 1. 26. MKL, ML
 Kálmán Kata † Bp. 3. 31. FL
 Kapica, Pjotr Leonyidovics fizikai Nobel-
 díj, KK, KL, TTL, ÚML
 Kardos Pál † Kecskemét, 2. 16. ZL
 Karmen, Roman Lazarevics † Moszkva?
 4. 28. KK, ÚFL
 Katkics Ilona EM, ÚFL
 Katona Jenő † Bp. 8. 15. MIL
 Kazimir Károly KM, KK, KL, SZKL,
 ÚML7
 Keldis, Msztyiszlav Vszevolodovics †
 Moszkva, 6. 24. KK, KL, TTL, ÚML
 Kenyatta, Dzsomo † Mombasa, 8. 22. KK,
 ÚML
 Kerényi György MA, KK, ÚML, ZL
 Kern András JM, ÚFL
 Kincs Elek † Bp. 5. 14. MIL
 Kishegyi Árpád † New York, 4. 4. KK,
 ZL
 Kiss Ferenc † Bp. 8. 14. SZKL, ÚFL,
 ÚML
 Kiss István † Bp. 10. 17. MTAÁ
 Kokas Ignác KM, KK, MKL, ML, ÚML7
 Komlós Aladár MA, KK, MIL, ÚML
 Koncz Antal † Bp. 3. 3. MIL
 Koroda Miklós † Bp. 3. 22. MIL, ÚML
 Kovács Béla KM, KK
 Kozák András JM, KK, SZKL, ÚFL
 Kómives Erzsébet † Bp. 12. 30. SZKL
 Köpeczi Bócz István † Bp. 3. 30. MKL,
 ML
 Körmendi János EM, SZKL, ÚFL
 Kulakov, Fjodor Davidovics † Moszkva,
 7. 17. KK
 Kuo Mo-Zso † Peking? 6. 12. HKI, KK,
 KL, ÚML, VK
 Kurucz D. István KM, KK, MKL, ML,
 ÚML7
 Kürthy Sára † Bp. 5. 3. SZKL

Ladányi Mihály JA, KK, MIL
 Lakatos Vince † Bp. 2. 21? KK, ÚFL
 Lamberz, Werner † ? (Líbia), 3. 6. KK
 Lendvay Kamilló EF, KK, ZL
 Lengyel Lajos † Bp. 1. 10? KK, MKL, ML, ÚML7
 Lingen, Theo † Bécs, 11. 20? SZKL, ÚFL
 Liu Csing † ? 6, 13. HKI
 Lugossy László BB, ÚFL
 Lukács Miklós KM, KK, ÚML, ZL
 Macartney, Carlile Aylmer † ? (Anglia), 6. 21? KK
 M(a)cDiarmid, Hugh † ? 9. 9. HKI, ÚML, VK
 Madaras József ÉM, SZKL, ÚFL
 Madariaga, Salvador de † Locarno, 12. 14. KK
 Makláry Zoltán † Bp. 7. 12. KK, KL, SZKL, ÚFL, ÚML
 Makrisz Agamemnon KD, KK, MKL, ML, ÚML
 Mándi Teréz † Bp. 7. 13? MIL
 Mareckaja, Vera Petrovna † Moszkva, 8. 18. KK, KL, SZKL, ÚFL, ÚML
 Marton Frigyes ÉM, KK, SZKL
 Marsa István † Bp. 2. 3. KK, MKL, ML, ÚML
 Martyn Ferenc KM, KK, MKL, ML, ÚML
 Mead, Margaret † ? 11. 15. KK, ÚML7
 Mécs László † Pannonhalma, 11. 9. MIL
 Meir, Golda † Jeruzsálem, 12. 8. KK
 Meizl Ferenc ÉM, KK, ZL
 Mensáros László KM, KK, SZKL, ÚFL, ÚML7
 Mészáros András MM, ML
 Mikojan, Anasztasz Ivanovics † Moszkva? 10. 21. KK, KL, MML, ÚML
 Miskolczy Dezső † Bp. 12. 31. KK, KL, MTAA, OL, ÚML
 Moldova György JA, KK, MIL, ÚML
 Moldován Stefánia SZOT, KK, ÚML, ZL
 Mollináry Gizella † Bp. 2. 23. MIL
 Monostori-Moller Pál † Bp. 1. 22. ML
 Moór Mariann JM, SZKL, ÚFL
 Moro, Aldo † Róma, 5. 9. KK
 Mühlbacher István † Bp. 5. 19. KK, ML
 Nagy László † Bp. 1. 30. KK, MIL, ÚML
 S. Nagy László † Bp. 8. 26? MIL
 Nagyajtay Teréz † Bp. 1, 12. KK, KL, MKL, ML, SZKL, ÚML
 Nemere László BB, ÚFL
 Nemeslaki Tivadar † Bp. 2. 7. KK
 Németh István ÉM, MKL, ML
 Németh János ÉM, MKL
 Németh József ÉM, FL
 Németh Marika ÉM, SZKL, ÚFL, ÚML
 Nobile, Umberto † Róma, 7. 29. KL, ÚML
 Novak, Grga † ? 9. 7? KK
 Novák István † Szeged, 11. 28. OL
 Orbán László † Bp. 11. 18. KK, MML, PL, ÚML
 Orosz Adél SZOT, BL, KK
 Ország Lili † Bp. 10. 2? MKL, ML
 Ortutay Gyula † Bp. 3. 23. KK, KL, MIL, MTAA, PL, ÚML
 VI. Pál † Castel Gandolfo, 8./ 6. KK, ÚML7
 Palló Imre † Bp. 1. 25. KK, KL, ÚML, ZL
 Parandowski, Jan † ??? HKI, VK
 Péterfi István † Mexikóváros, 5. 6. KK, ÚML7
 Petőházi Gábor † ? 5. 19? MTAA
 Pintér Béla YM, ML
 Pongor Ildikó LF, BL
 Pončan, Jan Rob † Pozsony, 2. 28? HKI, KK, VK
 Quick, Armand James † Milwaukee (Wis.) 1. 26. OL
 Rajeczky Benjamin EF, KK, ÚML, ZL
 Raksányi Gellért ÉM, SZKL, ÚFL
 Reischl Antal † Bp. ?? MTAA
 Rétfalvi Sándor MM, MKL
 Réz Ádám † Bp. 9. 14. MIL
 Rohmann Henrik † Bp. 10. 13. ZL
 Róna Péter SZOT, ÚFL
 Rónay György † Bp. 4. 8. KK, MIL, ÚML
 Rueff, Jacques Leon † ? 4. 23. KK
 Ságodi József † Bp. 12. 9. előtt MIL
 Sára Sándor KD, KK, ÚFL, ÚML
 Sárosdy Rezső ÉM, SZKL
 Schéner Mihály MM, MKL, ML
 Sebestyén Irén † ? 8. 4. MIL, ÚML
 Seregi László KM, BL, KK
 Serly Tibor † London, 10. 10. KK, ÚML, ZL
 Sík Endre † Bp. 4. 10. KK, MIL, MML, MTAA, ÚML
 Simándy Pál † Bp. 9. 9. előtt MIL
 Solt Andor † Bp. 12. 14. MIL, MTAA
 Sós László SZOT, MKL, ML
 Sós Lászlóné Kemény Éva SZOT, MKL, ML
 Suka Sándor SZOT, SZKL, ÚFL
 ifj. Szabó István SZOT, MKL, ML
 Szabó Magda KD, KK, MIL, ÚML
 Szabó Miklós ÉM, ZL
 Szadat, Anvar Nobel-békedíj KK
 Szalóky Sándor † Bp. 6. 2? ML
 Szandai Sándor † Bp. 9. 29. KK, MKL, ML
 Szász Pál † Bp. 2. 12. KK, MTAA, TTL, ÚML
 Szedő Miklós † Bécs, 8. 19? ZL
 Szemere Samu † Bp. 5. 4. MIL, ÚML
 Szemes Piroska † Bp. 1. 30? KK
 Szemlér Ferenc † Bukarest, 1. 9. KK, KL, MIL, ÚML
 Szentkirályi János † Bp. 4. 1? KK, MIL
 Szigeti György † Bp. 11. 26. KK, KL, MTAA, TTL, ÚML
 Szilvássy Nándor ÉM, MKL, ML
 Szinetár Miklós KM, KK, SZKL, ÚFL, ÚML7
 Szőnyi Kató, KM, KK, SZKL
 Sztankay István ÉM, KK, SZKL, ÚFL
 Szűts István † Bp. 3. 6? MIL
 Tarján Rezső † Bp. 12. 21. MTAA, ÚML7
 Tevan Margit † Bp. 11. 5? KK, MKL, ML, ÚML

Tricomi, Francesco Giacomo † Torino, 11.
21. TTL
Turay Mihály † Bp. 3. 25? ZL
Útó Endre † Bp. 12. 15? SZKL
Vadász Ilona EM, SZKL
Vajda Ernő MA, FL
Várady Pál † Bp. 4. 10? SZKL
Varga Nándor Lajos † Bp. 4. 19? KK,
MKL, ML, ÚML
Varróné Picker Margit † Chicago, 7. 22.
előtt ZL
Vasas Mihály EM, KK, MKL, ML

Vészi Endre KD, KK, MIL, ÚML
Vigh Tamás KD, KK, MKL, ML
Vihar Béla † Bp. 11. 24. MIL
Vilt Tibor KM, KK, MKL, ML, ÚML
Vitéz Mátyás † Bp. 9. 1. ML
Weltner Andor † Bp. 9. 22. KK, MTAA,
ÚML
Wessely László † Bp. 3. 31. MIL
Zsigmondi Boris † Bp. 3. 3? ÚFL
Zverev, Szergej Alekszejevics † Moszkva,
12. 17. KK

ADATKÖZLÉS

A tájékoztatás megkönnyítése végett közöljük a jelentős, de lexikonokban nem szereplő személyek legfontosabb adatváltozásait:

Arber, Werner svájci mikrobiológus, or-
vosi Nobel-díj
Basch Andor festő, építész † Bp. 10. 15.
előtt
Becski Andor író † Bp. 10. 29.
Brachfeld Siegfried újságíró, előadómű-
vész † Bp. 6. 22.
Csillag István újságíró † Bp. 12. 10.
Dalmady Géza bábszínész † Bp. 12. 9.
Hegy Gyula sportvezető † Bp. 12. 8.
Inokai János politikus † Bp. 4. 9.
I. János Pál pápa † Vatikánváros, 9. 29.
Kántor Sándor népművész KD
Kocsis Zoltán zongoraművész KD
K. Kovács István bábszínész † Bp. 6. 27?
Kozák Gábor József † Bp. 10. 20.
Medgyesi S. Antal festőművész † São
Paulo, 9. 17. előtt
Mitchell, Peter angol kémikus kémiai
Nobel-díj
Molnár Pál énekes † Bp. 9. 26.
Nathans, David amerikai mikrobiológus
orvosi Nobel-díj
Ordass Lajos ny. ev. püspök † ? 8. 16?
Pázmánné Kasper Gizella színésznő † Bp.
9. 15?
Penzias, Arno A. amerikai fizikus, fizikai
Nobel-díj

Polzovics Iván, az OMKDK dokumentá-
ciós igazgatóságának vezetője † Bp. 3. 9.
Ránki Dezső zongoraművész KD
Rosta Ferenc püspök † ? 7. 28.
Rusz János munkásmozgalmi veterán †
Bp. 9. 15.
Schmidt, Johann Lorenz (Radványi
László) közgazdász † ? (NDK), 9. 9.
előtt
Simon, Herbert A. amerikai közgazdász,
közgazdasági Nobel-díj
Singer, Isaac Bashevis amerikai író, iro-
dalmi Nobel-díj
Smith, Hamilton amerikai biokémikus,
orvosi Nobel-díj
Szabó Ferenc színész † Bp. 9. 28?
Szász Károly rendező † Balatonfüred,
12. 8.
Tárkony Lajos eszperantista költő † Bp.
7. 15.
Várkonyi Anikó költő † Debrecen, 11.
11?
Venez József ny. vendéglátóipari ig. †
Bp. 6. 11.
Wilson, W. Robert amerikai fizikus, fi-
zikai Nobel-díj
Zalai Tóth János építész † Bp. 10. 3?

*Összeállította:
Gyuris György*

Kitüntetések

A kulturális miniszter a mezőgazdasági könyvhónap alkalmából *Szatúr Gézáné-
nak*, a szarvasi Városi-Járási Könyvtár könyvtárosának; nyugállományba vonulása
alkalmából, eredményes munkája elismeréséül *Pintér Antalnénak*, az Országos Széchényi
Könyvtár pénzügyi előadójának a SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntést; nyugállományba vonulásuk alkalmából, eredményes munkájuk elismeréséül *Komor-
nik Zoltánnénak*, az Országos Széchényi Könyvtár könyvtárkezelőjének és *dr. Szi-
gethy Jolánnak*, az Országos Széchényi Könyvtár főmunkatársának a KIVÁLÓ
MUNKÁÉRT kitüntést adományozta.

Mikor Dr., mikor dr. ?

A szótárak, szójegyzékek csak annyit közölnek, hogy a *doktor* szó rövidítése *Dr.* és *dr.*, mert föltételezik: tudjuk, mikor melyik. De tudjuk-e? A következő példák nem ezt bizonyítják. „Az iskolai könyvtári munkaközösség-vezetők évadnyitó értekezletén *Dr.* Ballér Endréne vezető szakfelügyelő meghívására *dr.* Kiss Jánosné ismertette a feladatokat” (FSZEK-híradó, 1977. 3. 41.). A Könyvtáros szöveg közben hol nagybetűvel írja, hol kicsivel: „A folyóirat közli *Dr.* Berza Lászlónak... c. előadását is”, „A Papp István és *dr.* Urbán László által összeállított tanulmányterv” (1978. 10., 626., illetve 629.). Ugyancsak a Könyvtárosból való ez a két cikkaláírás: *Dr.* Móra László; „*dr.* Juhász Istvánné (1978. 12., 715., illetve 724.). Miért „érdemel” nagy kezdőbetűt az egyik szerző, miért kicsit a másik? Az idézett néhány példa azt sugallja, hogy a *Dr.* vagy *dr.* névtoldalék helyesírásának nincs logikája, nincs szabálya, ötletszerűen, önkényesen hol így, hol úgy írható.

Ez persze nem igaz.

Induljunk ki a szófajból: a „doktor” főnév, ezen belül köznév. Ennélfogva *mondatt belsejében kis kezdőbetűvel* irandó, *szövegkezdő helyzetben* — ilyen például az aláírás, a levélcímezés, a névsor, a névtábla — *naggyal. Tehát:* Felszólalt még *dr.* Nagy Gergely osztályvezető, de névtáblán: *Dr.* Nagy Gergely osztályvezető. Ugyanezzel a logikával kis-, illetve

nagybetűs a többi *névtoldalék* is: az *ifj.* [=ifjabb, nem pedig „ifjú!”], az *id.* [=idős, nem pedig „idős!”] meg az *özv.* Mindezek együtt csupán kiegészítői, megszereshető és elhagyható tartozékai az emberek nevének, nem pedig alkotórészei; ezért a többi közszóval együtt csak meghatározott esetekben írhatók nagy kezdőbetűvel, ahogy a helyesírási szabályzat 224. pontja rendelkezik erről.

A *Dr.* v. *dr.* szórendi helyéről ennyit: magyarosabb a *hátravetés* — Nagy Gergely *dr.* —, idegenszerű, de több évszázada használatos, elterjedtebb is az *elől* való használat: *dr.* Nagy Gergely. És ha *dr.* Nagy Gergelyné maga is *dr.*? *Akkor* így lehet: *dr.* Nagy Gergelyné *dr.*, leánynévvel együtt így: *dr.* Nagy Gergelyné Varga Anna *dr.*

És most lássuk — szögletes zárójelben rögtön kijavítva — a szaksajtóból veit bottlásokat:

„Megnyitót mondott *Dr.* Németh Pál [*dr.* N. P.]” (Borsodi Kvtáros 77. 2., 32.); „Előadóként meghívtuk *Dr.* Dóri Imrét [*dr.* D. I.-tj]” (KPVDSZ Kvtári Élet, 76. 3–4., 52.); „Egy tiztagú küldöttség *Dr.* Orosz László [*dr.* O. L.] vezetésével...” ([Veszprémi] Horizont, 77. 1., 55.); „Felelős szerkesztő: *Dr.* Székely Sándor [*dr.* Sz. S.] Szerkesztő: Szepesiné *Dr.* Benda Mária [*dr.* B. M.]” (az Orvosi Kvtáros belső címlapján); „Nyugdíjba vonult *Dr.* Némedi Endre [*dr.* N. E.]” (Békési Jegyzések, 78. 27.); „Az FID elnöke ismét az NSZK-beli *Dr.* H. Arntz professzor [*dr.* H. A.] lett, a két alelnök közül pedig az egyik magyar: *Dr.* Lázár Péter [*dr.* L. P.]” (Könyvtáros, 77. 2., 118.); „Első vezetője *Dr.* Zoltan Sykora [*dr.* Z. S.] volt” (Orvosi Kvtáros 77. II. 215.). Három kisbetűvel kezdődő mondat az OSZK-híradóból: „*dr.* Vízkelety András [*Dr.* V. A.] ... részt vett egy tudományos tanfolyamon; „*dr.* Szücs Jenőné [*Dr.* Sz. J.-né] ... jelen volt egy londoni szakmai tanácskozáson.” „*dr.* Fallenbüchl Zoltán [*Dr.* F. Z.] ... kituzottt egy kongresszusra (77. 7–8., 137). Végül két cikkaláírás a Vas megyei könyvtári híradóból:

dr. Kuntár Lajos [*Dr.* K. L.]
dr. Kiss Gyula (77. II., 36. 45.).

— Minek ekkora jegyzetet kanyarítani ilyen kis hiba köré?! — kérdezheti a türelmetlen olvasó. De kis hiba-e tulajdonnév és köznév összecserélése, helyesírási rendszerünk logikájának megbolygatása?!...

Dr. Szabó Ernő

Kékesi László

Kékesi Lászlót elsősorban bélyegtervező művészként ismerik, bár exlibris-művészetének is nagy a tábora. A két műfaj egyébként közeli rokonságban áll: mindkettő kis méretekkel dolgozik, és ugyanakkor elsődleges, nem művészi funkciójuk betöltéséhez teremt művészi keretet. S amit kevesen tudnak, Kékesi László könyvillusztrátorként is elismerést vívott ki magának. Főleg gyermekkönyv-illusztációi sikeresek. Újabban a Pátria Nyomda miniatürkönyveiben találkozhatunk rajzaival; *Brodarics Históriajára* készült hat (1972) és a *Salamon és Markalf*-hoz készült öt rajza (1977) nem kis mértékben járult hozzá a kis könyvre-mek népszerűségéhez.

Kékesi László Szarvason született 1919. szeptember 17-én. Szarvasi, péceli és sárospataki diákoskodás után 1936-ban került az Iparművészeti Iskolára, amelynek díszítőfestészeti szakán kapott oklevelet 1942-ben. *Haranghy, Kacziány* és *Domanovszky* voltak nevesebb mesterei. Freskófestőnek indult, nagyméretű falképeket és sgrafittókat alkotott (Lázi, Gyórszentmárton, Kiszána stb.); a felszabadulás után pedig dekorációs munkák (kiállítási pavilonok tervezése és díszítése, plakát- és egyéb merkantil grafika stb.) foglalkoztatták. Színvilága és vonalkultúrája ebben az időben nyerte el azokat a vonásokat, amelyek művészetét meghatározó jellegűvé és egyénivé tették.

1957-ben került a Pénzjegynyomdába, amely ebben az időben vált a magyar bélyegművészet megújító műhelyévé, így érdeklődése végleg a grafika felé fordult. A freskóról bélyegre váltás azonban nem okozott törést. Kékesi László hamar megtanulta a mondanivaló sűrítésének, a kompozíció feszes fegyelmének és az előadásmód okos tömörítésének tudományát. Első bélyegei (a Bélyegbemutató szelvénye, a Türr István, Herman Ottó stb. bélyeg) 1960-ban születtek, s a legutóbbiak: a labdarúgó-világbajnokság sor és blokk, a GYSEV jubileumi sora stb. az elmúlt évben. A *Magyar bélyegek katalógusának* legújabb kötete teljes áttekintést ad bélyegművészetéről, amelyet külföldi megrendelésre (Mongólia, Jemen, Libanon, Marokkó, San Salvador stb.) készült bélyegei egészítenek ki. A bélyegtervező művésznek adott tematikát kell művészi formába öntenie, elhivatottságát csak a háttér oldottabb megváltásával, aprócska

szimbólumok felhasználásával stb. bizonyíthatja. Erről tanúskodik a sportbélyegeit többször jutalmazó „Ezüstgerely”-díj.

Kékesi László a bélyegtervezéssel egy időben kezdett foglalkozni az ex librisrel és a családi grafikával is. Képességei adottak voltak, a műfaj vaslogikájú törvényeit pedig hamar kitapasztalta. A linómetszet, a rézkarc és a rézmetszet kedvelt technikája. Réztechnikájú lapjainak (a gyűjtők főként ezeket keresik) kedvelt témája az akt, a szép női test, amely a barlangrajzoktól napjaink képzőművészetéig örök témája az alkotóknak. Kékesi Lászlónak azonban az akt-ábrázolás mindkét buktatóját sikerül kikerülnie: sosem billen át az erotikába, de a kanti „szabad szépség” szellemileg üres ideálját is távol tudja tartani magától. Igen közel áll hozzá a népművészet világa is; a népi motívumokat és ornamentikát oldottabb formában építi bele munkáiba. Városkép és enteriőr, portré vagy maga a természet mind engedelmesen simul a vésője alá, historizáló hajlamára az István királyt ábrázoló lapja (Ex libris Réthy István), romantikus hajlamaira a Székely Mihályt bemutató kisgrafika (Ex libris Kertész Dénes) szolgál jó példával. Ex librisein itt-ott megcsillan a humor (Ex libris Gulyás Mihály, Ex libris Nedelka András stb.); gyermek ex librisei mögül pedig a hatvanokas nagypapa kacsinat reánk. Kisgrafikáinak kompozíciói pedánsan súlypontozottak, és kerülnek a szélsőségeket: a kép (és a figyelem) megosztását. Metszőtechnikájában nem annyira a technikai bravúrokra, mint inkább a műves kivitelezésre törekszik.

Ha a konzervativizmus azonos a kipróbálthoz való hűséggel, a beválthoz való kötődéssel, a maradandóhoz való ragaszkodással, akkor Kékesi László konzervatív művész. Ez a megállapítás azonban az exlibris-művészetben dicséretet jelent. Az ex libris egyike a legjobban emberhez kötött és kötődő művészeti műfajoknak, s mint ilyen különösképp nem bírja el sem az értelmetlen formabontást, sem a céltalan bravúrokat. Mégis a jó exlibris-művész úgy menti át a múlt művészi értékeit, hogy a kipróbált értékekhez maga is hozzáad valamit szellemi habitusából és alkotói erényeiből. És Kékesi László ilyen művész.

Galambo Ferenc

Keresd a könyvtárban!

Valamennyiünk öröme egyre gyakrabban hangzik el ez a felszólítás a szülők, nevelők és könyvtárosok ajkáról. De vajon adunk-e megfelelő segítséget a gyerekeknek, hogy valóban megtalálják a szükséges információt a könyvtárban? Az új tanterv célul tűzi ki a könyvtárhasználat elemeinek elsajátítását, a katalógusok, kézikönyvek, bibliográfiák használatát, de a legtöbben kételkedéssel fogadják: meg lehet-e ezeket a nehéz szakismereteket tanítani 8–10 éves gyerekeknek? Nem fogja-e őket inkább elriasztani a könyvtárhasználattól, mintsem kedvet ébreszteni hozzá?

Könyves-Tóth Lilla és Gaál Éva: Keresd a könyvtárban! című mindentudó képeskönyve, mely a *Bölcs Bagoly* sorozatban jelent meg 1977-ben, ehhez nyújt segítséget. Könyves-Tóth Lilla korábban a középiskolások számára írt tankönyvet *Fölfedezem a könyvtárat* címmel, ezáltal — sokéves pedagógiai és könyvtárosi tapasztalatait felhasználva — a nyolc éven felüli gyerekeknek foglalja össze az alapvető tudnivalókat. Jó segítő társat talált Gaál Évában, akinek érdekes, színes illusztrációi oldják a szöveget, és elősegítik a megértést.

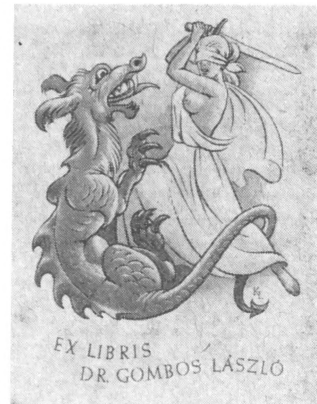
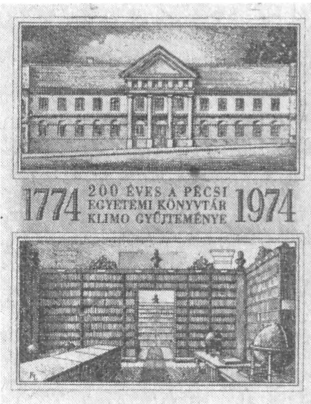
Mint egy érdekes verses-mese, úgy kezdődik a könyv: *Tamkó Strató Károly: Mi a kő?* című versével. Az olvasni éppen megtanuló kisdíák még természetes kíváncsisággal fordul a könyvhöz, s kérdezi meg a számára ismeretlen fogalma-

kat, érdekes szavakat. Néhány szómagyarázattól, földrajzi névből és egy szóferdítés útján létrejött, szembeötölő rímből bontja ki a könyv legnehezebb szakismereteit: a raktári rend fogalmát, a kézikönyvek, katalógusok használatát, a tájékozódás forrásait. Sosem tudálékos, a szakkifejezések kézenfekvő, egyszerű magyarázatát adja, mégpedig nem általánosságban, hanem mindig példákkal bizonyítva. Mindez fontos is az ilyen életkorúaknál, hiszen a fogalomalkotás, az általánosítás még nehezen megy a gyerekeknek, de a könyvcímek és a színes borítók alapján hamar megérik az általánosítás alapját.

A könyvben 72 könyvet, könyvcímet mutat be a szerző — tulajdonképpen egy általános iskolás alapkönyveit. A tanuló örömmel fedezi fel az általa ismerteket, s keresi, tanulja az újat, immár rendszerre.

A lexikon és az enciklopédia szerkezete közti különbséget is gyakorlati példán mutatja be Könyves-Tóth Lilla, s rögvest igényességre szoktat: ne elégedjünk meg a legszükszavúbb, a kezünk ügyébe eső egyetlen kézikönyv adataival, hanem keressünk továbbfelé, az életkor növekedésével a felnőtt kézikönyvekben is!

Az „Először a könyvtárban” fejezet az iskolai és a közművelődési gyermekkönyvtár közös vonásait emeli ki, a gyerekek érdekében átlépve minden szokásos hálózati korláton. Nyomban a könyv-

tár sokoldalú lehetőségeit kínálja: a kölcsönzésen kívül a folyóiratokat, a kézikönyvek helybenolvasását is. Ragyogó ötlet, hogy a raktári rendet összeköti a gyerekek otthoni könyvanyagának rendezésével. Egyedülálló szándék — eddig sehol sem találkoztunk vele a hazai szakirodalomban —, hogy a gyerekek házi könyvtárának gyarapításához, rendezéséhez is segítséget adnak a könyvtárosok. Pedig nagyon sok gyereknek van odahaza könyve. Az egyes témacsoportokba — amelyek nagyjából megegyeznek a gyermekkönyvtárak raktári rendjével — számtalan érdekes könyvet is ajánl: ismert és kevésbé ismert gyermekkönyveket. Munkatársaiavá avatja kis olvasóit, amikor műhelytitkot árul el nekik: a könyvtár rendje a könyvtárosok megállapodásán alapszik. Aki tehát beiratkozik, az vállalja, hogy betartja ezt a megállapodást. De nem fog meglepődni akkor sem, ha más könyvtárban (például az iskolában vagy később a felnőttkönyvtárban) más megállapodás érvényesül.

Riasztó cédulahalmazból izgalmas nyelvi játékká válik a katalógus, olyan felelet-választós feladattá, amelyet már olvasókönyvből, írás-feladatlapjairól ismer. A könyvelőjegyzést pedig aligha lehetett volna szemléletesebben megeleveníteni, mint úgy, hogy Tengerecki — s a várt könyv — hazaszáll.

Könyvtári foglalkozásaink során is rit-

kán gondolunk a könyvek szerkezetének megismertetésére. A „Bemutatkoznak a könyvek” című fejezet a szabadpolc és a katalógus ajánlásain kívül a fülszövegre, a könyvjelzőre, a belső ajánlásokra, a könyvkiadók és a könyvterjesztők ajánlójegyzékeire hívja fel a figyelmet. A könyv betűrendes mutatója egyben jó lehetőség a mutatóhasználat gyakoroltatására is. A könyv végén összeállnak az ismeretek. A gyermek a verssel együtt kézbe kapja az egész Tamkó Sirató kötetet is.

Mire használhatjuk ezt az okos, színes, szakértelemmel megírt könyvet, amelyet az elmúlt évben méltán jutalmaztak nívódíjjal. Mindenekelőtt adjuk minél több gyerek kezébe, olvassuk együtt, s feleljünk kérdéseire. Fejezeteire önálló foglalkozásokat építhetünk, nemcsak az alsósoknak, hanem megfelelően kiválasztott példák, feladatok esetén a nagyobbaknak is, egészen 14 éves korig. Nagyon jó lenne, ha valamennyi általános iskolás nevelő és tiszteletdíjas községi könyvtáros is megismerné a könyvet, s mind a nevelők, mind a könyvtárosok továbbképzésén foglalkoznának vele. Enélkül ugyanis az általános iskolában nagyon kevés az esély az új tantervben megjelölt könyvtárhasználati ismeretek eredményes elsajátíttatására.

Balogh Ferencné

bibliográfiák

Kurrens külföldi időszaki kiadványok a magyar könyvtárakban, 1976—1977

Az Országos Széchényi Könyvtárban, a külföldi folyóiratok központi katalógusának osztályán készült lelőhelyjegyzék 1127 kéthasábos lapon sorolja fel a hazai könyvtárak 1976—1977. évi külföldi periodikumait. A szerkesztők az előző kiadás hasznosnak bizonyult változtatásait az új jegyzékben is alkalmazták: az anyag forrásául az OSZK-nak küldött bejelentések szolgáltak, ily módon nemcsak az előfizetett anyagot, hanem a cse-re és ajándék formájában beérkezőket is regisztrálják. A szűkebb értelemben vett időszaki kiadványok (folyóiratok) címlírásain kívül ezúttal is megtalálhatók a jegyzékben a Könyvek Központi Katalógusának bejelentett, de ebbe a kategóriába tartozó kiadványok címadatai.

A leírások már az előző kiadásban kibővültek az évfolyam, illetve kötetszámoknak, a megjelenés évének és helyének adataival. Ezt a gyakorlatot szintén követi az új összeállítás. A címlírások természetesen még így is rövidítettek, céljuk elsősorban a kiadványok azonosításának biztosítása. Ezért csupán azok címet, kivételesen alcímét — ha erre az azonosításhoz szükség van —, illetve a közrebocsátó intézmény nevét, a megjelenés helyét, az országnév rövidítését, az évfolyam, illetve a kötet számát és a tárgyévét („1976” vagy „1977”) közli, végül pedig a könyvtárak, intézmények és vállalatok kódjeleivel megadja a lelőhelyet. A leírások a lelőhelyjegyzék esetében véleményünk szerint egyedül helyes

elrendezésben, a címek betűrendjében sorakoznak. A kiadványok közötti úgynevezett „bibliográfiai kapcsolatok” (vagyis a címváltozások, társlapok, főlap, mellék-lap) feltárását, akárcsak a megelőző alkalommal — ezúttal is vállalták a szerkesztők. Ez nagy segítség a használóknak.

Az előző kiadás gyakorlatától eltér viszont a pótlások közlése. Míg legutóbb az egyes betűk végén helyezték el az utólag érkezett bejelentések alapján készült leírásokat, most a kiegészítések — technikai okokból — a második kötet, tehát a betűrend végére kerültek. Ezért az előszó a használók elnézését kéri, minthogy mindössze 81 tételről van szó, s bár így könnyebben előfordulhat, hogy a keresett cím — ha közöttük szerepel — elkerülheti a kutató figyelmét, mindenképpen jobb, hogy ezeket is felvették, mintha kényszerűségből mellőzték volna.

Az előszó említést tesz arról is, hogy a mutatók csak a második kötet végén található, s hogy emiatt a kiadvány használata nehezkesebbé válik. Megítélésünk szerint a kétkötetes megoldás előnye mindenképpen ellensúlyozza ezt a jelentéktelen hátrányt, hiszen a vékonyabb kötetek könnyebben kezelhetők, és kevésbé kell tartani idő előtti széthullástól is.

A mutatók között megtaláljuk a címléírásokban szereplő országnevek rövidítéseinak és a lelőhelyek (könyvtárak, intézmények, vállalatok) kódjeleinek feloldását; táblázat tájékoztat arról, hogy a lelőhelyek közül melyek vállalnak másolást, milyen eljárással és méretben készítenek elektrosztatikus (xerox stb.) másolatot, fotókópiát, mikrofilmet, továbbá, hogy ezt a szolgáltatást magánszemélyek

is igénybe vehetik-e, valamint vállalják-e másolatok készítését „hozott anyagról” is.

A mutatórendszer ezúttal gazdagabb lett: most első ízben található meg a lelőhelyek betűrendben is (külön a buda-pestiek és külön a vidékiek, utóbbiak a helységnevek, ezen belül az intézmény nevének betűrendjében). Felhívjuk a használók figyelmét arra, hogy ez utóbbi felsorolásban az intézmények címe nem szerepel, de ez megtalálható a lelőhelyek kódjeleinek feloldását tartalmazó mutatóban, amely egyébként — számok segítségével — azt is feltünteti, melyik könyvtárnak van nyilvános olvasóterme, illetve hol van mód helyben olvasásra, és jelzi azt is, hol kölcsönöznek magánszemélyeknek, és hol csak intézményeknek. Ez utóbbi jelölés némileg zavarba ejti a kiadvány tanulmányozóját, mivel az derül ki belőle, hogy az Országos Széchényi Könyvtár, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára és még jó néhány más könyvtárunk magánszemélyeknek kölcsönöz külföldi időszaki kiadványokat. Holott ezek — legjobb tudásunk szerint — sem bel-, sem külföldi periodikumokat nem adnak kölcsön magánszemélyeknek (az OSZK még könyveket sem). Félő, hogy ezek a közlések néhány tájékozatlanabb használót megtéveszthetnek.

Annál örvedetesebb az összeállítás megjelentetésének szokatlan gyorsasága. Ennek köszönhető, hogy az 1979-es esztendő elején már pontos információkkal rendelkezhetünk az 1977. évi külföldi időszaki kiadványokról. (*Felelős szerk.: Szilvássy Zoltánné. Szerk.: H. Izsó Livia. OSZK 1978. 1—2. köt. 100 Ft*)

Pálvölgyi Endre

Lapozgató

● ÉVSZÁZADOKON ÁT címmel a Tolna megyei Levéltár kiadta a megye történetének olvasókönyvét, pontosabban az olvasókönyv első kötetét, amely a honfoglalástól 1849. aug. 7-ig terjedő időszak dokumentumait közli öt fejezetben, minden fejezet élén a korszakra vonatkozó történeti összefoglalással. Az 552 oldalas, 1500 példányban nyomtatott, gazdagon illusztrált kötet kitűnő bevezetés a megye történetébe, s méltán állítható a hatvanas években a Zala megyei kötettel indított helytörténeti olvasókönyvek sorában a legjobbak — például a békési és a somogyi olvasókönyvek — mellé. E munka a szekszárdi levéltár másik nagy vállalkozásának termékével, a TANULMÁNYOK TOLNA MEGYE TÖRTÉNETÉBŐL című sorozat most megjelent nyolcadik kötetével együtt (440 l, 55 Ft) azt bizonyítja, hogy Tolna megyében a levéltár körül immár olyan helytörténeti műhely alakult ki, amelynek termékeit érdemes számon tartani. Bár e kiadványok nem kerülnek könyvkereskedelmi forgalomba, reméljük, hogy legalább minden megyei könyvtárban és a nagy városi könyvtárakban megtaláljuk majd példányaikat — annál is inkább, mivel Tolna megyéről még nem jelent meg módszeres történelmi összefoglaló munka.

SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK

A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS januári számában *Roboz Péter* és *Szántó Péter* azt a kérdést vizsgálja, hogy vágyálom vagy a jövő valósága-e a magyar gépesített információkereső rendszerek on-line üzemmódú kapcsolódása a nemzetközi hálózatokhoz. Sorra véve az on-line technika információs alkalmazásának három típusesétét, megállapítják, hogy mindegyikre szükség lesz a jövőben. A külföldi és a hazai fejlődés gyorsasága alapján úgy ítélik meg a helyzetet, hogy a nemzetközi információs rendszerekhez való kapcsolódásunk feltételei máris megértek. Nemcsak a költségek elfogadható voltára hivatkoznak, hanem arra is, hogy a csatlakozásnak ma már nincsenek nagyobb technikai, valamint elháríthatatlan jogi és politikai akadályai. Különösen két rendszer, a Nemzetközi Atomenergia Ügynekség (IAEA) és az Európai Úrkutatási Szervezet Dokumentációs Szolgálat (ESA-SDS) által kínált adatbázisok hasznosítására hívják fel a figyelmet, tekintettel csomópontjaik (Bécs; Frascati — Olaszország) viszonylag kis távolságára, elérhetőségére hazai telefonvonalak segítségével is.

A MEZŐGAZDASÁGI ÉS ÉLELMISZERIPARI KÖNYVTÁROSOK TÁJÉKOZTATÓJÁNAK elmúlt évi 3—4., összevont számában érdekes cikket olvashatunk az új kötelempéldány-elosztási rendszer tapasztalatairól. *Vörös Györgyné* és *Grofcsik Gusztávné* az első időszakban előfordult sok zavar, nehézség ellenére is azt állapítja meg, hogy az új elosztási rend kedvezőbb a korábbinál. Különösen a több tudományterületet átfogó kiadványok megszerzésének lehetősége, a szakterületek szerinti ellátás megoldása, valamint a könyvkereskedelmi forgalomban nem került kiadványokról való tájékozódás előnyös a szakágazat könyvtárai számára. A híradó többi cikke az információs módszerek fejlesztésének jelentőségével, a vállalati irodalom és az aprónyomtatványok AGROINFORM-beli feldolgozási módszerével foglalkozik, továbbá a főiskolai államvizsgai felkészülési tapasztalatokról számol be. *Dr. Molnár Nándor* mezőgazdasági nyelvtörténeti sorozatában a gépek, eszközök és munkálatok olyan szavainak eredetét taglalja, mint például a szántás, barázda, parlag, ugar, tarló, eke, vetés, boronálás, fogas, henger, ásó, kapa, gereblye, gyomlálás, öntözés, permetezés, locsolás, egyelés, ültetés, betakarítás, aratás, sarló, kasza,

villa, cséplés, szüret, szekér, kocs, traktor, valamint — természetesen — maga az eszköz és a szerszám.

Az OSZK HÍRADÓ 1978. évi 10—11., összevont számának több cikke érdekes lehet a nemzeti könyvtáron kívüliek számára is. Mindenekelőtt *Havasi Zoltán* főigazgatóhelyettes írása az OSZK-nak a hazai társadalomtudományi információs rendszerben való részvételéről. A könyvtár vezetői tanácsa által megvitatott előterjesztésben vázolt gazdag program és nagy felelősségvállalás egész ismertetésén végighúzódik a kettősség: a szerep fontossága és a hozzá való kellékek, feltételek közötti szakadék, továbbá az aggodalom a könyvtár jelenlegi sanyarú helyzetéből fakadó felkészületlenség miatt, amely még a hagyományos feladatok maradéktalan teljesítését sem teszi lehetővé. „Ma még az OSZK sem a munkája gyakorlatával, sem a kulturális kormányzatot és az országos kutatásirányítást meggyőző tevékenységével nem tudta elérni, hogy a felső kulturális és tudományos irányítás által megerősített, hatékony könyvtári és tájékoztatói központtá váljék.” — Az 1918-as esztendőre és az őszirózsás forradalom időszakára emlékezik *Haraszthy Gyula* érdekes cikkében; egy egészen friss és évről évre élesebben felvetődő országos könyvtári gondra pedig *Wix Györgyné* hívja fel a figyelmet: mivel az ÁKV antikvár osztályának évi könyvaukcióján az egymással versengő könyvtárak (közgyűjtemények) csillagászati magasságúra verik fel az árakat, a szerző javaslatokat tesz a vidéki közgyűjtemények könyvéhségének kielégítésére a könyvelosztó, illetve a tároló könyvtár révén. Nekünk viszont az jutott eszünkbe, hogy javasoljuk: a könyvárverések előtt a Nemzeti Könyvtár a Kulturális Minisztérium segítségével egyeztesse a résztvevő könyvtárak, közgyűjtemények fellépését az aukción.

A CSONGRÁD MEGYEI KÖNYVTÁROS 1978/4. (december) jelzésű száma a nemzetközi gyermekével kapcsolatban ismerteti a Csongrád megyei gyermekek körében meghirdetett olvasómozgalmat; a megye minden általános iskolájához eljuttatott felhívást az ünnepi év célkitűzéseinek támogatására; beszámol a szentesi kertbarát kör tagjainak az olvasáshoz, a könyvekhez való viszonyáról, könyvtári kapcsolatairól (a kör elnöke maga is könyvtáros!); szól a megye községeiben központi segítséggel végzett ka-

talóguskészítési munkákról; a járási áttekintések sorában pedig ezúttal a makói járás gyermekkönyvtárainak helyzetéről közöl alapos összefoglaló cikket. A híradó könyvtárközi jellegét most elsősorban a „Krónika” rovat érzékelteti: a példásan gazdag eseménynaptárban a három legnagyobb hálózat szinte minden élet-megnyilvánulásáról olvashatunk pársoros híradást.

A KOMÁROM MEGYEI KÖNYVTÁROS elmúlt évi utolsó (3.) számának bevezető cikkéből, amely a könyvtárhálózat holnapjaival foglalkozik, egyfajta félelem hangja csendül ki: a kis településekkel kapcsolatos integrációs törekvéseket helyeslő sorok után következő idézetek és a feltehetően saját, korábbi tapasztalatokat tükröző aggódo sorok a spekulatív, minden áron való „komplexesítés” veszedelmeire próbálják figyelmeztetni a döntéshozókat. Arra, hogy a szervezeti törekvések visszajukra fordulhatnak: félő ugyanis, hogy nem a legkisebb intézményeket célozzák meg, hanem a nagyobb, önmagukban is többé-kevésbe jól működő szervezeteket próbálják beterelni valamiféle szuperszervezetekbe, közművelődési trösztökbe, amelyek eddig még az országban egyetlen helyen sem bizonyították be, hogy lényegesen többet tudnának felmutatni, mint amire részegységeik külön-külön is képesek. Idézzük a cikkből: „... azok a könyvtárak, melyek saját hálózatuk kereteiben önálló működésre képesek, melyeknek feladatait és fejlesztésük irányát országos rendeletek és tanácsi vb-határozatok előírják, nem foszthatók meg önállóságuktól az *üdvösség ígéretével*”. — A tartalmas híradószám egyéb írásai arányosan foglalkoznak a tanácsi, a szakszervezeti és az iskolai könyvtárhálózat életével. A változatos cikkanyagból érdemes külön kiemelniünk egy műhelydolgozatot, amely az olvasótáborból évenként kimaradt, „lemorzsolódott” olvasókról szól. A megyei könyvtárnak 1977-ben 5783 felnőtt olvasója volt — közülük 1719 új beiratkozó —, 1976-ról pedig 1707 olvasó nem iratkozott át a következő évre. A részben kérdőívek segítségével végzett felmérésből kiderült, hogy a kimaradtak csaknem 30 százaléka objektív okok miatt nem jelentkezett újra. A lemorzsolódott olvasók majdnem 20 százaléka tanulmányi okokból iratkozott be a könyvtárba, s amikor tanulmányai már nem kívánták, tagságát sem újította meg. A kimaradtak 30 százaléka beiratkozáskor is csupán egyetlen, adott feladat megoldására kívánta igénybe venni a könyvtárt. Érdekes azonban, hogy a megkérdezett olvasók 44 százaléka a kimaradás évében is tagja volt más könyvtáraknak, mások-

nak viszont valamelyik családtagja kölcsönzött. A kimaradtaknak csupán egyharmada (32 százalék) nem áll kapcsolatban valamilyen könyvtárral. A vizsgálódás legfontosabb tanulsága a könyvtárhasználat alacsony színvonala: az olvasók nem ismerik kellőképpen a katalógusokat, s ha a polcon nem találják a könyvet, azt hiszik, nincs is meg a könyvtárban. A beiratkozáskor kezükbe adott tájékoztatót el sem olvassák; a könyvtárosok felvilágosító szavait tehát semmi sem pótolhatja.

A SZABOLCS-SZATMÁR MEGYEI KÖNYVTÁRI HÍRADÓ 1978/1—2., öszszevont számának egyharmadát a megye könyvtárügyi fejlődése szempontjából igen fontos minisztériumi szakfelügyeleti vizsgálat anyagának közlése és az azóta tett intézkedések ismertetése teszi ki. A teljes egészében publikált szakfelügyeleti jelentés megállapítja, hogy a könyvtárak fejlődése a megye múltból öröklött kedvezőtlen körülményei ellenére is számottevő és az utolsó néhány évben az országos átlagnál gyorsabb volt. A közölt költségvetési statisztikából azonban az is kitűnik, hogy a megapozított további fejlesztés nem képzelhető el a kulturális ágazatra fordított kiadásoknak a jelenleginél arányosabb, a könyvtárak javára módosított elosztása nélkül. 1971 és 1975 között ugyanis a kulturális ágazat előirányzatainak növekedésén (77 százalék) belül a közművelődési intézmények és feladatok költséghelyein 98, a művelődési otthonokéin 222, a népművelési célfeladatok költséghelyein 86 százalékos emelkedés történt, a megyei művelődési ház és a klubkönyvtárak költséghelyein viszont csak 20, a könyvtárakén pedig 35 százalékos volt a fejlesztés. Az eredeti előirányzatokon felül juttatott összegekből is lényegesen gyengébben részesültek a könyvtárak és a klubkönyvtárak, mint a többi intézmények (15—15:25—39). A minisztériumi észrevételek eredményét bizonyítja, hogy a vizsgálat óta eltelt időszak kedvező változásairól máris beszámolhatott a híradó. — Öröndetes, hogy a Könyvtárosegyesület megyei szervezetének égisze alatt megjelenő folyóiratban feltűnt a szakkönyvtárügy is: a nyíregyházi pedagógiai főiskola könyvtárának igazgatója fontos kérdéstről, a főiskolán folyó tudományos kutatómunka könyvtári segítéséről szól. A híradószám többi írása között vegyessen szerepelnek az olvasómozgalommal és a propagandával, valamint a képzéssel foglalkozó cikkek, értekezletti beszámolók, továbbá a megye irodalmi hagyományainak gondozását tanúsító írások. A Szabolcs-Szatmár megyei Könyvtáros Számba veszi a megye könyvtáraitól 1977-ben megjelent sajtó-

közleményeket is. — Ami ezúttal hiányzik: szívesen olvastunk volna iskolai és szakszervezeti tárgyú közleményeket is a híradóban.

Az EGYÜTT, a Szolnok megyei könyvtárak híradója az elmúlt évről egyetlen, összevont számot jelentetett meg 1978. 1—2. jelzéssel. A kiadvány alaposan megváltozott korábbi nyolc évfolyamához képest: szervezetiileg a megyei könyvtárközi bizottság lapjából a megye könyvtári regionális együttműködési körének híradójává lett — az 1976. évi könyvtári tvr. szellemében. Formailag pedig kisebbé, zömökebbé vált, az ún. vastag folyóiratok jellegéhez közelített. Komoly címlapja, a nyomtatott szöveget utánzó betűsorai, képanyaga szintén a korábbinál nagyobb feladatvállalást és színvonal-emelést ígér. Az első szám mindenesetre bizonyít is: tartalma változatos és igényes, szerkesztése feszesebb, céltudatosabb, látszik, hogy az Együttben közölt írásokat nem a szél hordta össze valamiféle borzas kazallá! Néhány informatív íráson kívül két jó műhelymunka (az egyik a könyvtárak kulturális kapcsolatrendszerével, a másik a könyvtárosok képzettségével foglalkozik — kár, hogy ezek a cikkek nem kerültek egymás mellé) és egy olvasótábori cikkcsokor alkotja a lap gerincét, a számot pedig a megyére vonatkozó, az 1977. júl. 1. és dec. 31. közötti időszakban megjelent cikkek jegyzéke, illetve ennek kitűnő mutatója zárja. Az olvasótáborokkal nyolc és fél írás foglalkozik (a Kunszentmártoni Járási Könyvtár foglalkozása a szakmunkástanulókkal ugyanis csak áttételesen tartozik a témához); közülük a cigánygyerekek részére szervezett olvasótáborok tapasztalatait közreadó beszámoló, illetve a táborozó cigánygyerekekre vonatkozó, lélektani megfigyeléseket összegező cikk nélkülözhetetlen olvasmány mindenki számára, aki a jövőben hasonló tábort kíván szervezni. Az újjászületett Együttben hiánynak csupán a „kisinform-

mációk” mellőzését tartjuk: e tekintetben a Csongrád megyei Könyvtárosok gazdag krónikarovatát állítanánk példaként a szolnoki híradó szerkesztői elé.

A VAS MEGYEI KÖNYVTÁRAK ÉRTESÍTŐJÉNEK 1978. évi utolsó, 3. számának jellegét néhány rövidebb műhelymunka és több praktikus írás adja meg. A megyei tanács vb-ülésére készülõ könyvtár előzetes számvetése érdekes tényeket rögzít a közművelődési könyvtárak munkájáról: irányzatnak tekinthető, hogy a nagyobb könyvtárakban ma is emelkedik, a községek többségében viszont csökken a könyvtárhasználók száma. Az elmúlt tíz évben 7300-ról csaknem 10 000-re nőtt a munkásolvasók száma a tanácsi könyvtárakban, viszont a parasztság könyvtári jelenléte — minden bizonnyal a társadalom átrétegződésének következtében — a korábbinak majdnem ötödére zsugorodott. Ezeket az adatokat érdekesen egészítik ki a megyei könyvtár szépirodalmi állományának kölcsönzésére vonatkozó, 18 év változásait tükröző számok és arányok, amelyekből az olvasmányösszetétel erős átalakulása vehető ki. Például a klasszikus és a régi magyar irodalom részesedése a teljes szépirodalmi forgalomból az 1960. évi 29 százalékról 1977-ben 11,6 százalékra, a világirodalmi klasszikusoké 24-ről 17,5 százalékra esett vissza, viszont nőtt a mai magyar irodalom forgalma (21-ről 36 százalékra), a nem szocialista országok mai irodalmának kölcsönzése (14,5-ről 22 százalékra), valamint a népi demokratikus országoké is (4,8 százalékról 7 százalékra). A szovjet szépirodalom forgalma évek óta valamivel öt százalék fölött van, 1977-ben 5,7 százalékra emelkedett. (Abszolút számokban 1960-ban 8321 kötet, 1977-ben 9902 kötet volt.) Érdekes a szentgotthárdi olvasók „könyvtárképéről” és „elvárásairól” készített elemzés, s hasznos egy általános iskolai irodalomóra forgatókönyvének közlése is a Vas megyei híradóban.

Láttuk

az Édes Anyanyelvünk című új folyóiratot, melynek előfizetésére nyomatékosan felhívjuk a könyvtárak figyelmét. A régen várt, negyedévenként megjelenő nyelvművelő folyóirat első — január-márciusi — számában *Lőrincze Lajos*, a szerkesztő bizottság elnöke köszönti az olvasót. A lap felelős szerkesztője *Bencédy József*, szerkesztője pedig *Csatár Imre*. A szerkesztő bizottság tagjai, valamint az első szám cikkeinek szerzői között az anyanyelvi mozgalom művelőinek legjobbjai szerepelnek. A 16 oldalas folyóirat tördelése, külalakja változatos (*Dallos Jenő* és *Kaján Tibor* grafikái színesítik az oldalakat), papírjának minősége és címlapja, címfeje azonban mégsem olyan, hogy magára vonja az olvasó figyelmét. A folyóiratot egyébként a Magyar Tudományos Akadémia anyanyelvi, helyesírási és magyar nyelvészeti bizottságának, valamint a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak és a TIT országos magyar nyelvi választmányának támogatásával a Lapkiadó Vállalat adja ki.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

30 ÉVES A KÖLCSÖNÖS GAZDASÁGI SEGÍTSÉG TANÁCSA címmel válogatott bibliográfiát bocsátott ki a Győri Megyei Könyvtár. Márkus Julianna 300 példányban sokszorosított, 371 tételes jegyzéke 16 szakcsoportban, a csoportokon belül pedig betűrendben írja le a KGST-vel foglalkozó könyveket, valamint az 1974—1978-as években folyóiratokban megjelent tanulmányokat. (1979. 94 l.)

SOMOGY A SAJTÓ TÜKRÉBEN c. helyismereti kiadványának feltárására éves mutatót adott ki a Kaposvári Megyei Könyvtár. Az 1—4. szám tételeinek visszakeresését megkönnyítő, 600 példányban sokszorosított füzet névmutatót, valamint összevont földrajzi és intézménymutatót tartalmaz. (1979. 60 l.)

HAJDÚ-BIHAR MEGYE TANÁCSI KÖNYVTÁRAI-NAK cím- és adattárát jelentette meg a Debreceni Megyei Könyvtár 150 példányban, a könyvtárak, valamint a fenntartó tanácsok és az irányító apparátus használatára. A gondosan sokszorosított, szép fedelű kiadvány az összefoglaló adatok után a települések nevének betűrendjében közli a legfontosabb tudnivalókat a népszerűségről és a könyvtárakról (például cím, telefonszám, típus, a könyvtárvezető neve — ez utóbbi csak a nagyobbaknál). A füzetben megtalálhatók a főhivatású könyvtáros vezette iskolai és szakszervezeti könyvtárak, valamint a könyvtárközi kölcsönzésben partnerszerepet betöltő egyetemi könyvtárak adatai is.

A **SZÁMÍTÓGÉP** címet a borítóján, „Az elektronikus számítógépek fejlődése. Neumann János 1903—1957” címet pedig a belső címlapon viselő, a Győri Me-

gyei Könyvtár által egyszerű sokszorosításban kibocsátott ajánló irodalomjegyzék 300 példányban jelent meg, s a rövid bevezetés után számítástechnikai kézikönyveket, a számítógépek fejlődésével és típusaival foglalkozó, továbbá programozási nyelvekről szóló könyveket, tanulmányokat sorol fel 60 tételben, annotációk nélkül. A Neumann Jánossal foglalkozó rész a rövid életrajz után hat munkát ír le. (1979. 23. l.)

A **MACBETH** színházi szövegkönyvének ügyelői példányát adta ki 500 példányban, szép sokszorosításban a szolnoki színház és a megyei könyvtár. A „Szolnoki Szigligeti Színház műsora 1978—79” sorozat hetedik köteteként megjelent kiadvány függelékében a szokásos bibliográfián kívül egyéb, értékes kiegészítő dokumentumokat: időrendi táblázatot, **Macbeth-jegyzeteket és -tanulmányokat** is tartalmaz. (1979. 182 l.)

MÁRCIUS 1-IG MEGJELENT PERIODIKUS KIADVÁNYOK; MUNKABESZÁMOLÓK ÉS -TERVEK: Irodalomkutatások. Az általános és nyilvános könyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke.

1979. február. (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); **Kisgrafikai Galéria Veszprém — Pápa** (Kisgrafikai füzetek 10.) Bognár Zoltán kisgrafikai; **Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom. Referáló lap.** 1978/3. sz. (Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ); **Könyvtári Tájékoztató.** 1979/2. sz. (február) (Nagyközségi-Járási Könyvtár, Edelény); **Könyvtári Tájékoztató.** 1979/1. sz. (Jósa András Kórház — Rendelőintézet, Nyiregyháza); **Külföldi Pedagógiai Információ.** 1978/7—8—9. (Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum); **Külföldi pedagógiai könyvek országos gyarapodási jegyzéke.** 1978/2. (OPKM); **OMKDK Híradó.** 1979/1. sz.; **Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról.** „A” sorozat. **Referátumok** 1979/1., **Mutató 1978.**, „B” sorozat. **Bibliográfia** 1979/1. (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtár); **Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomból.** 1979. január. (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); **Tájékoztató jegyzék vezetőik számára.** 1. sz. 1979. január. (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen); **Társadalomtudományi Információ** 1978/2. (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár); **Vas megye irodalma** 1977. október 1.—december 31. Kny. a Vasi Szemle 1978. évi 4. számából (A Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár bibliográfiai füzetek 56.), **Mutatók** 1977. Kny. a Vasi Szemle 1978. évi 4. számából. — **Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ beszámolója az 1978. évről; az OSZK KMK 1979. évi munkaterve; Beszámoló a Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtárának 1978. évi munkájáról.**

„MERABONA”

könyvtári állványrendszer

Új,

függőtasakos hanglemeztároló

Gyártja:

TÖVÁLL, Szany

Ügyintéző: Németh László

KÉKESI LÁSZLÓ könyvjegyeiből. Cikkünket lásd a 240. oldalon

**IN MEMORIAM
SZÉKELY MIHÁLY**

**1972
EX LIBRIS
DR. KERTÉSZ DÉNES**